

שער ה

עֵלֶה רֵשׁ

שיחות בענייני יום־העצמאות
וירושת הארץ

תוכן העניינים

ד
אור הישועה הזרוחה: הארת המועדים באורה של תורת ארץ־ישראל

גאולת מצרים וגאולת דורנו: הכנה אמונית לקראת חג הפסח 9
בין חורבן לתקומה: הכנה אמונית לקראת תשעה באב 26
עולם־שנה־נפש לאור ראשית השנה 46
לשמוע קול שופר 49
כי קדוש היום לאדונינו: שיחה עם כניסת ראש־השנה 51
מאשפ״ת ירים אביון: דרשה לראש־השנה 53
יום שביתת העשור: ליום־הכיפורים 56
ונסלח לכל עדת בני ישראל: דרשה בליל יום־הכיפורים 59
זמן שמחתנו: לסוכות 63
הטבעיות הקדושה: לשמיני־עצרת ושמחת־תורה 65
ישראל ותורה: דרשה לשבת בראשית 69
מגילת אסתר – בימים ההם בזמן הזה: הכנה אמונית לימי הפורים 72

ה
עֲלֵה וְרַשׁ!
שיחות בענייני יום־העצמאות וירושת הארץ

הרבו אור! – הקץ המגולה במשנת הרצי״ה (הרב בנימין (בני) אייזנר) 99
ציונות עם נשמה: היחס לתנועה הציונית ותפקידה של הציונות הדתית 121
זה היום עשה ה׳ נגילה ונשמחה בו: שיחה הכנה ליום־העצמאות 144
הגאולה בסוד השבעים 170

הרבו אור! - הקץ המגולה במשנת הרצי"ה

שיעורו של מו"ר הרב בנימין (בני) אייזנר זצ"ל (ערוך ומעובד)[1]

לע"נ מו"ר הרב בנימין (בני) אייזנר בן ר' יצחק יהודה זצ"ל

נלב"ע ביום ב' חשון ה'תשע"ב

סגולת ישראל

יש מצווה בתורה, "בינו שנות דור ודור", להבין את הדורות, להבין את מעשי ה'. בדרך כלל היו נביאים שהסבירו לנו. היום אין נבואה. אבל צריך לנסות ולהבין את המאורעות על פי מה שקיבלנו מרבותינו. הבסיס של הנצרות והאסלאם הוא האמונה שהקב"ה עזב את העם היהודי, הוא שונא את העם היהודי, העם היהודי לעולם לא יחזור לארצו ולא ייגאל, הם טוענים: "אנחנו ממשיכי דרך ה'".

הנצרות והאסלאם חשבו שעם ישראל ירד מהפרק. הוא לעולם לא יחזור לארצו, לעולם לא יחזור לירושלים. אנחנו ממשיכי דרך אלהים. הנצרות חשבה ככה וגם האסלאם. במשך ההיסטוריה היו מלחמות עקובות מדם בין הנצרות והאסלאם. עד מתי? עד שהאויב המשותף, העם היהודי, שהולך להפיל את שניהם, מופיע בעולם. ואז פתאום המופתי של ירושלים נפגש עם היטלר, והם מתכננים יחד איך להיפטר מהיהודים בארץ־ישראל. איך לשלוח אותם לאושוויץ. אמנם, היטלר לא היה נוצרי, אבל אם נקרא את הספרות הנאצית, מאיפה היא יונקת, וכן את הפילוסופיה הנאצית, השורש של הכול הוא הנצרות. היטלר כתב בספר שלו: העם היהודי זה המצפון של העולם, אני לא יכול לחיות עם המצפון הזה, אני רוצה לעקור אותו. הנפש הברברית

* **שמעתין: כתב עת לעיון ולהוראת מקצועות הקודש, 183, עמ' 111-130, מכללת אורות־ישראל, רחובות, תשע"ג.**

1. **הרב בנימין (בני) אייזנר זצ"ל היה מבכירי תלמידיו של הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל. הרב בני היה מחנך דגול ותלמיד־חכם ארץ־ישראלי אשר לימד במקומות רבים, ביניהם מכללת אורות ישראל. הרב בני הכניסני לבית־המדרש של "התורה הגואלת" וממימיו, שמקורם בבחירי צדיקיא, שאבתי מים בששון. תנצב"ה.** אל ביתו של הרב בני היינו צועדים בקביעות מדי שבוע, קבוצת בחורים מישיבת מרכז־הרב, כדי לשמוע את דברי תורתו. הימים ימי מלחמת אוסלו המרים בחורף תשס"ב, ובכל יום נופלים חללים ונטבחים על קידוש השם צדיקים ויקרים. בל' תשרי תשס"ב נפל שר וגדול בישראל בידי בני עוולה, השר רחבעם זאבי הי"ד. בערב שלאחר הירצחו נאמרה שיחה זו.

שלו לא יכלה לסבול את העם היהודי. או אני או הם[2]. הכול מבוסס על הנצרות שהם לא יכולים לסלוח לעם ישראל, ולכן עם ישראל הוא אויב הנצרות.

אבא אבן, שר החוץ לשעבר, היה הראשון שביקר בוותיקן. הוא חזר מהוותיקן, ואני זוכר את דבריו: "חשתי בהתלבטות הרעיונית הקשה והעמוקה אצל האפיפיור עם חידוש מלכות ישראל". איך להתייחס לזה. איך "לאכול" את זה. הנצרות טענה שהקב"ה שונא אותנו, "עמא דאהדרינהו מריה לאפיה מיניה..." (חגיגה ה, ב). זה מה שהנצרות אומרת, אתם לא יודעים שהמשיח בא כבר לפני אלפיים שנה? ! אנחנו ממשיכי דרך אלהים, אנחנו העם שהקב"ה אוהב, אנחנו ממשיכי דרך אלהים בעולם. וגם האפיפיור של עכשיו שאומר כל מיני דברים, הוא לא מכיר בירושלים כבירת מדינת ישראל. בשום אופן לא. משום שאז הם צריכים לקיים: "והביאותים אל הר קדשי, ושמחתים בבית תפילתי..." הם לא רוצים את זה, הם רוצים להישאר בשטויות שלהם, הם רוצים להישאר בעבודה־זרה שלהם, הם רוצים להישאר בתוך הטומאה שלהם. הם עוד לא מבינים.

אבל בינתיים, הם חושבים שאנחנו בדיוק ההפך מהם, הם לא מבינים את זה, שזה אושרם שעם ישראל חזר לארצו. הם לא מבינים את זה. "אז יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה, הגדיל ה' לעשות עמנו היינו שמחים". הם לא מבינים. אני חושב שעוד תהיה מלחמה לפני שיבינו זאת. הלוואי שיחזרו בתשובה, זה יותר טוב.

הרב צבי יהודה למד קוראן. הוא אמר לנו שכשעלה לארץ יחד עם הרב זצ"ל, מנהגו של הרב זצ"ל בתקופת "בין־הזמנים" היה ללכת לנוח במושבה רחובות, והיו שם זקנים בדואים וערבים והם ישבו ביחד פעם אחת. הם אמרו לו: ידענו שתחזרו לארץ, ידענו שהיהודים יחזרו הביתה, יש לנו מסורת על זה. אתם תחזרו ותהיו בארץ־ישראל. יש גם מסמך בבית של הרב צבי יהודה שהערבים הודו לו על זה. פעם הם רצו שהוא יופיע יחד עם מנהיגים ערביים ברדיו, אז הוא אמר: אני לא מופיע ברדיו אתם עד שהם לא חותמים לי על העובדה הזאת שארץ־ישראל שייכת לעם ישראל, ואז הם חתמו לו.

הקב"ה אומר לאברהם "**לך לך מארצך, ממולדתך מבית אביך, אל הארץ אשר אראך ואעשך לגוי גדול**" למה? "**והיה ברכה ונברכו בך כל משפחות האדמה**". אין דרך אחרת להביא ברכה לכל משפחות האדמה אלא דרך זרעך. דרך העם שעתיד לצאת

2. ר' ד"ר הרמן ראושנינג, **שיחות עם היטלר**, הוצאת מסדה.

ממך. זוהי החלטה אלהית. לכן, מסביר המהר"ל[3] את הקושיה של הרמב"ן (עה"ת, בראשית יב ב), מדוע התורה לא מזכירה במילה אחת שאברהם היה צדיק ולכן נגלה אליו הקב"ה, לעומת נח, שאת צדקתו התורה מציינת? אומר המהר"ל: אצל נח זו הייתה בחירה פרטית, מעשיך יקרבוך ומעשיך ירחקוך, אם נח לא היה צדיק היה נבחר מישהו אחר. אבל באברהם, ודאי שהוא היה הכי צדיק, אבל זו לא הנקודה, אלא יש כאן בריאה, בחירה כללית בזרעו. זו לשונו של המהר"ל[4], בחירה כלל ישראלית, ובחירה כללית לאומית אינה תלויה במעשים, האם אתה צדיק או לא. גם אם אתה לא צדיק אתה נבחר. הגם שתבוא אומה מאומות העולם ותיטיב מעשיה, ותשתדל להידבק בשכינה, וישראל עוברי רצונו, לא יחליפם ולא ימירם באומה אחרת. אומר את זה אור־החיים הקדוש[5]. וזה נקרא סגולת ישראל ובחירת ישראל. אמנם, אברהם כלל גם את ישמעאל וביקש "**לו ישמעאל יחיה לפניך**" אך הקב"ה אמר לו ביחס אליו לשמוע בקול שרה שכן היא צודקת. לא ממנו תבוא הישועה לעולם – שלח אותו. גם יצחק כלל את עֵשָׂו, ולכן אנחנו נקראים בתורה בעיקר "עם ישראל" ולא "עם אברהם". כמו דברי הכוזרי[6], יש עדיין קליפה. הבחירה היתה באברהם, כאבי האומה הישראלית, שממנו עתידה לקום אומה ישראלית.

אמנם, מסביר הרב בעולת־ראי"ה, שמה שאומרים בתפילת שמונה־עשרה, "אלהי אברהם, אלהי יצחק ואלהי יעקב" ואחר כך חותמים: "ברוך אתה ה' מגן אברהם", איפה יצחק ויעקב נעלמו? אומר הרב זצ"ל, בגלל שאברהם הוא האב שמחבר אותנו לכלל האנושות, הוא "אב המון גוים", כי תפקיד העם היהודי בסופו של דבר להציל

3. **נצח־ישראל**, פרק יא.
4. "... כי אצל נח לא היה רק בחירה פרטי, והבחירה הפרטית הוא לפי מה שהוא, והכול הוא לפי מעשה צדקות שלו. אבל באברהם לא היה בחירה פרטית, רק באומה הישראלית, שהם זרעו. שהרי כתיב באותה בחירה 'ואעשה אותך לגוי גדול', וזה בחירה כללית, ובחירה כמו זאת אין תולה במעשה כלל, ולא בחטא, כי המעשה הוא לפרט. אף כי בוודאי זכות אבות מועיל, מכל מקום עיקר הבחירה, בחירה כללית בו ובזרעו" (**שם**).
5. "'וה' האמירך וגו'". אומרו להיות לו לעם סגולה, שהגם שתבוא אומה אחרת ותיטיב מעשיה ותשתדל להידבק בשכינה, לא ישיגו מדרגת ישראל... או ירצה שהגם שיהיה זמן שיכעיסו ישראל את הבורא אף על פי כן לא ימיר אותם באומה אחרת... ופירשנוהו במקומו, שהכוונה היא הגם שתכשיר מעשיה אומה מאומות וישראל עוברי רצונו והסכים ה' ודבר לעשות כדברי משה" (אור־החיים לדברים כו יח).
6. **כוזרי** א: צה (תרגום אבן־תיבון): "והיה דומה לאדם, והיה סגולה ולב וזולתו כקליפה... ובני יעקב כולם סגולה, כולם ראויים לעניין האלהי, והיה להם המקום ההוא המיוחד בעניין האלהי, וזה היה תחילת חול העניין האלהי על קהל, אחרי אשר לא היה נמצא כי אם ביחידים..."

את כל העמים. לא להישאר לבד, ולכן אנחנו חותמים מגן אברהם. מצד המגמה של תיקון העולם, של "ונברכו בך כל משפחות האדמה", גם זרע ישמעאל וגם זרע עשו. ואנחנו יודעים איפה ראשו של עשו מונח, ראשו זה עיקרו, במערת המכפלה. יעקב הוא אבי האומה הישראלית ואצלו "שב העניין האלהי הציבורי אחר שהיה פרטי..." כה דברי רבי יהודה הלוי. פעם ראשונה שהעניין האלהי, או בלשוננו: "השכינה", חלה על ציבור, היה אצל זרע יעקב, שנים עשר שבטי י-ה, שאצלם השכינה מופיעה בשלמות, שגם אם אחר כך יהיו אנשים אפיקורסים.

אתמול אמרנו בסליחות של בה"ב, "בין כך ובין כך קרויים לך בנים"[7], אפילו אפיקורסים, אפילו עובדי עבודה־זרה, אפילו יעשו "שמיניות באוויר". זאת ברית! זה ההבדל בין "זכות אבות" ל"ברית אבות". זכות אבות תמה, ברית אבות לא תמה (שבת נה, א). זו ברית עם זרע יעקב, השכינה חלה על העם היהודי לעולם. הבחירה ביעקב לא הייתה מצד מעשיו. בפרשת תולדות, עוד לפני שנולדו, הקב"ה אומר לרבקה: "ורב יעבוד צעיר". יש כאן בחירה, "בטרם אצרך בבטן קראתיך". יש כאן סדר אלהי.

הקמת מדינת ישראל - קידוש השם

עכשיו נראה מה זה שייך להיום. בימינו עם ישראל חוזר לארצו. המאורע החשוב ביותר בתולדות האנושות, מאז חורבן בית שני, הנו הקמת מדינת ישראל. העולם חוזר למסלולו, אין דרך אחרת להציל את העולם מכל הטומאה שלו ומכל הרשעות שלו, אלא "**כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים**". החזרה של עם ישראל לציון, העולם חוזר למסלולו. "שהרי אי אפשר לכבוד העליון להתרבות אלא בגאולתם ושלוותם של ישראל, שזה קשור בזה באמת" (מסילת־ישרים, פרק יט). כאשר **המסילת־ישרים** מדבר על החסיד האמיתי, אז הוא אומר: יש חסיד שדואג לעצמו, "ואני קרבת אלהים לי טוב", אבל סוף סוף הוא דואג לעצמו, אבל החסיד האמיתי הוא צופה לישועה ולקיבוץ גלויות ולבניין בית־המקדש, חסיד כזה הוא קשור אל הדור. "כי אי אפשר לכבוד ה' להתרבות בעולם אלא בגאולתם של ישראל" (שם).

7. "... כנסתך אל תתן לכלה ולחרפה, אם בפיקודיך מתעצלת ומרפה, על כל פשעיה אהבתך תהא מחפה, יתרה חיבתם לפניך אדוני האדונים, בין כך ובין כך קרואים לך בנים" (מתוך פיוט סליחות לריב"ם, נכדו של רש"י ומבעלי התוס').

צריך לדעת, המאורע החשוב ביותר, העולם חוזר למסלולו, העם היהודי חוזר לארץ שרק ממנה יכולה לבוא גאולה לעולם. ארץ־ישראל גם היא תשתנה ולא תישאר כפי מצבה עכשיו. ארץ־ישראל היא **״ארץ זבת חלב ודבש״**. זה מצב נורמלי היום?! מה פתאום? זה מצב לא נורמלי! ירושלים צריכה להיות עיר יפה, וכי יעלה על הדעת שהשכונות יישארו ככה?! שהעיר העתיקה תישאר בסמטאות המלוכלכות האלה? חס ושלום! ירושלים תהיה יפה גם פיזית. רק שם, ב**״ארץ אשר אראך״** יתקיים **״ונברכו בך כל משפחות האדמה ובזרעך״**. אם כל העם היהודי יהיה צדיק תמים בחוץ־לארץ, הגאולה לא תבוא לעולם. אין אפשרות. העובדה הזאת שחזרנו לארצנו, העולם הגויי לא יכול להישאר אדיש כלפיה.

אז הייתה שעת רצון, או בלשונו של הרב סולובייצ׳יק זצ״ל[8], מי שהיה נוכח בישיבת האו״ם כשהחליטו על הקמת מדינת ישראל, והיו לו עיניים אמיתיות, היה רואה מי הוא היושב־ראש האמיתי באותה ישיבה, שזה לא טריגבלי, הנציג השוודי שישב שם עם הפטיש, אלא הקב״ה ישב שם והחליט: ארגנטינה – כן. בוליביה – לא. ברזיל – נמנעת. ובסוף סיכום הקולות – כן. מי שיש לו עיניים אמיתיות, ראה שהיושב־ראש האמיתי הוא הקב״ה שהפיל את החומה, **״הפה שאסר הוא הפה שהתיר״**. הוא הקים חומה שאסור לנו לבוא לארץ־ישראל, **״אל תעלו בחומה״**, אל תעלו נגד אומות העולם, ועכשיו, שהחלטת אומות העולם על הזכות שלנו להקים בית לאומי בארץ־ישראל, ״סר פחד השבועות״ ושבה מצוות ישיבת ארץ־ישראל ששקולה כנגד כל המצוות למקומה – **דברי האור־שמח**[9].

אז הייתה שעת רצון כזו להביא גאולה לישראל, אבל אחר כך האומות התחרטו בהן, חזרו בהן[10]. גמרנו, הם יכולים לחזור בהם כמה שהם רוצים, אבל זהו, הקב״ה לא חזר בו. תהליך גאולתם של ישראל הוא תהליך בלתי הפיך. אמר מישהו הערב ברדיו

8. ״מי שהסתכל אז היטב בעינו הרוחנית, הרגיש ביושב־ראש האמיתי שניצח על הדיונים – והוא הדוד״ (מאמר ״קול דודי דופק״, נאמר ביום־העצמאות תשט״ז, בתוך: **דברי הגות והערכה**, עמ׳ 23).
9. ״כעת הסבה ההשגחה אשר באספת הממלכות הנאורות בסאן רעמא ניתן צו אשר א״י תהיה לעם ישראל, וכיוון שסר פחד השבועות וברישיון המלכים, קמה מצוות ישוב א״י ששקולה כנגד כל מצוות שבתורה למקומה״ (נדפס לראשונה: **התור**, תרפ״ב, ושוב בספר **שיבת ציון: קובץ מאמרי גדולי הדור בשבח יישוב ארץ ישראל**, הר־ברכה, עמ׳ 100-101).
10. ור׳ **מי־מרום** ח״ו, עמ׳ כח.

שמדינת ישראל תלויה באמריקה ושאנחנו מוכרחים להתחשב אתם. זו ממש כפירה במעשה ה׳. אנחנו לא תלויים באמריקה, אנחנו תלויים בקב״ה. היד ה׳ תקצר?!

מהקמת המדינה ועד מלחמת יום־הכיפורים

נתחיל במלחמת השחרור: אמר הרצי״ה זצ״ל בדבריו במסיבת יום־העצמאות בישיבת מרכז־הרב[11]:

> לפני י״ט שנה, באותו לילה מפורסם, בהגיע ארצה החלטתם החיובית של מושלי אומות העולם לתקומת מדינת ישראל, כשכל העם נהר לחוצות לחוג ברבים את רגשי שמחתו לא יכולתי לצאת ולהצטרף לשמחה. ישבתי בדד ואדום כי נטל עלי (ע״פ איכה ג כח). באותן שעות ראשונות לא יכלתי להשלים עם הנעשה, עם אותה בשורה נוראה, כי אכן נתקים ״ואת ארצי חלקו״ (יואל ד ב). כן, איפה חברון שלנו - האנחנו שוכחים את זה?! והיכן שכם שלנו, ויריחו שלנו, איה - הנשכחן״?! וכל עבר הירדן - שלנו הוא, כל רגב ורגב, כל ד׳ אמות, כל חבל ארץ וכברת אדמה השייכים לארץ ד׳ - הבידינו לותר אפילו על מילימטר אחד מהן?! באותו מצב, מזועזע בכל גופי, פצוע כולי וחתוך לגזרים - לא יכולתי אז לשמוח. כך היה המצב לפני י״ט שנים, באותו לילה ובאותן שעות. למחרת בא אל ביתנו איש ברית קדשנו, הגאון רבי יעקב משה חרל״פ זכר צדיק לברכה - היה לו צורך לבוא, וכלום יתכן שלא היה בא?! התייחדנו אז שנינו, באותו חדר קטן ומקדוש שב״בית־הרב״ - ולאן יבוא אז אם לא לשם?! - מזועזעים ישבנו ודמומים. לבסוף התאוששנו ואמרנו שנינו כאחד: ״מאת ד׳ היתה זאת, היא נפלאת בעינינו״[12].

החליטו הרב צבי יהודה והרב חרל״פ במלחמת השחרור **״מאת ה׳ היתה זאת היא נפלאת בעינינו״**, בינתיים יש לנו מדינה קטנטונת. הם החליטו שמדינת ישראל הקטנה, גם זה חסד, זה שלב בגאולה, ומאז בלשונו של הרב צבי יהודה: ״יש לנו יום הקודש״, זה יום־העצמאות.

11. **לנתיבות־ישראל**, ח״ב, מאמר חמישים וארבע, ״מזמור י״ט למדינת ישראל״.
12. ״אחר כך היה ויכוח אם הרב הזכיר את עבר־הירדן, מישהו אמר לרב, אם הרב היה אומר את עבר־הירדן, היינו כובשים את עבר־הירדן. אז הוא אמר, אני הזכרתי את עבר־הירדן. יש לי טייפ של סלילים שאתו הקלטתי אז את הדברים של הרב, המקור היה אצלי, ואז הבאתי את זה לספרייה, והקלטנו עם זה, ואמר, הנה אמרתי עבר־הירדן, מה אתם רוצים...״

רבותיי, ביום־העצמאות שלפני מלחמת ששת־הימים, אף אחד לא חלם להיות בירושלים, בשכם, בחברון, בית־לחם. ופתאום, הרב צבי יהודה שאף פעם לא דיבר אתנו על זה, פתאום, ביום־העצמאות שלפני מלחמת ששת־הימים הוא אמר את הדברים האלה.

אחרי שבועיים, כשאני רץ עם "עוזי" בבית־לחם לכבוש את בית־לחם ואני רואה מול עיניי את הרב צבי יהודה עומד בבית־המדרש וצועק: איפה בית־לחם שלנו? אנחנו שוכחים אותה? ואני רץ עם ה"עוזי", ואני אומר: הרב, לא, לא שוכחים. הנה, אנחנו פה.

לא במקרה שני האזרחים הראשונים שמגיעים לכותל ברגע שחרורו היו הרב צבי יהודה ו"הנזיר". מי שמתאבל על ירושלים רואה בשמחתה. הגישו לרב רמקול, רדיו, טלוויזיה מכל העולם, מה אתה אומר? אני מודיע לישראל ולעולם כולו שבפקודת ריבון העולמים חזרנו הביתה לנחלות אבותינו, ומפה לא נזוז יותר. הרב צבי יהודה הכריז את זה. אמנם ממשלת ישראל דאז לא למדה במרכז־הרב, אפילו לא ב"מכינה"... לא הבינו את זה והתחילו עם דיבורי חולשה ופתאום אתה שומע ברדיו "שטחים כבושים", "הגדה המערבית", "הרמה הסורית". אני נמצא בחברון, כבשנו את חברון, הערבים – תאמינו לי – ידעו שחזרנו הביתה. אך הם פתאום קלטו שאנחנו לא מודים בארצנו ואז הם התחילו לזרוק עלינו אבנים, אחרי חודש שהיינו בחברון, טוב, אמנם אז היה עוד יד תקיפה, טיפלנו בהם והפסיקו. אבל הם מיד קלטו שעם ישראל לא מודה בארצו. לא מתנחלים. מכריזים על יש"ע כשטח צבאי. ויהודים צריכים לבוא לחברון בגנבה.

עשו לי "שבע ברכות" בחברון בשנת תשכ"ח. הרב לוינגר, הרב אבינר, הרב ולדמן עשו לי "שבע ברכות" בחברון המשוחררת. אבל אתה לא יכול לבוא לחברון כי היא מוגדרת "שטח צבאי". חברון, עיר האבות, ערש מלכותנו, ערש אומתנו, יהודי לא יכול להתנחל שמה, וצריך לבא בגנבה למלון פארק ולומר לבעל המלון: תראה, בא לנו להיות בפסח קרוב לקברות אבותינו, אתה מוכן להשכיר לנו חדרים? ממש אין לו כסף כי אין אף אחד במלון הזה. אחרי זה, פתאום הוא נתן לנו להישאר עוד קצת קרוב לאבותינו. אחר כך זרקו אותנו מהמלון לממשל, ואחר כך בסוף קמה קריית־ארבע. אבל הכול בדלת האחורית. איזה מין דבר זה? זה מצב לא נורמלי. שום עם לא עושה את זה כלפי מולדתו ככה, אתה בא למולדת שלך, תחיה אותה.

אז יש כאן חולשה. החולשה הזאת גררה את מלחמת יום־כיפור. יותר מדי יהודים לא מודים בארצם. נכון, לא רובם, אבל יותר מדי. ואז לאט, לאט יש כרסום אדיר ביחס שלנו לחלקי מולדת. יש הלכה בשולחן־ערוך, ברמב״ם, אין מחלוקת, שתלמוד־תורה כנגד כולם. עד השלב של מצווה שאין מי שיעשה אותה, אתה חייב להפסיק ללמוד ולצאת לשטח (ע״פ מו״ק ט, א). אם אתה לומד בישיבה ועיוור עובר ברחוב ואתה לא קם ועוזר לו, אתה פושע. כי ״תן בלבנו לשמוע ללמוד ללמד לשמור ולעשות ולקיים את דברי תלמוד תורתך״.

הרב צבי יהודה רואה שאף אחד לא הולך להתנחל בארצנו המשוחררת. שטח צבאי. שטח כבוש. ואז הוא קורא לנו ואומר: חבר׳ה קדימה. אמנם, הרב צבי יהודה אלף פעמים צעק עלינו: יותר חשוב מהתנחלויות, הסברה! לכו לעם, תסבירו לו מי אנחנו, מה הקשר שלנו לארץ, שהעם יהיה אתנו. אני זוכר את המינוח שלו: ״התנחלויות – מספר ב׳, מספר א׳ – זה הסברה״. כי העם לא אתנו. לא עשו מספיק. בטח שלא עשינו מספיק. אם בכלל. גם עכשיו צריך לעשות הסברה.

אמנם, הוא התנגד לעריכת משאל עם. אין משאל עם. כי גם אם רוב העם חולה, אתה לא מבסס את ההלכות ואת הפסקים שלך על עם חולה. אם רוב העם חולה, יגידו ביהודה ושומרון נקים מדינה פלסטינאית. חס ושלום, אין משאל עם. האם תעשה משאל עם על האם לשמור שבת או לא? מה פתאום משאל עם?!

אמנם, לשם הכרעה בעניינים אלו צריך הרבה שיקול דעת. כשנכנסו ללבנון בשנת תשמ״א, חבר שלי בא לרב צבי יהודה ואמר לו: הרב נכון שאסור לסגת מלבנון? הרב אמר לו (אני זוכר את המילים): ״עניינו להשמיד את המחבלים״. אבל הרב, נכון שלבנון זה ארץ־ישראל? – ודאי. אבל עניינו כרגע להשמיד את המחבלים. זה שיקול של הרב צבי יהודה. כמובן שבצורה שיצאנו לא היינו צריכים לצאת, על זה לית מאן דפליג גם מאנשים חילונים. זה היה הזמנה לרצח מה שעשינו...

מהקמת ״גוש אמונים״ ועד הנסיגה מסיני

ובכן, גם כשהלכנו לסבסטיה לא עברנו על החוק, וכך זה היה, תשמעו מכלי ראשון. הרב צבי יהודה קרא לי לביתו, ואמר לי: תקראו לי למשה וחצי...[13] הלכתי עם ר׳

13. משה לוי ז״ל, שאחר כך היה הרמטכ״ל השנים־עשר של מדינת ישראל, כונה עקב גובהו הרב ״שני מטר וחצי...״

יענקל׳ה לוין, מי שמכיר אותו, זה אדם שיש לו מהלכים. כל החברי־כנסת, כל הממשלה הכירה אותו. אנחנו נוסעים לפיקוד, ישבו שם בפגישה עם אלוף הפיקוד, כל ה״פלאפלים״ מסביב. אמר לי יענקל׳ה: אל תפחד. פותח את הדלת, רואה את כל ישיבת המטה, אומר למשה לוי: הרב צבי יהודה צריך אותך, דחוף. תוך שעה, היה אצל הרב צבי יהודה. גם אני הייתי נוכח שם. הרב אמר לו ככה: הבחורים שלי עכשיו נמצאים בשומרון, אני יודע שתקבלו פקודה מהממשלה לפנות אותנו, אני הוריתי לתלמידים שלי, אנחנו עם אחד, שלא יהיה עימות, חס ושלום. אנחנו מצווים להתנחל, ואנחנו מתנחלים. יותר מזה, עוד הוא אמר לו: תודיעו לדיין אנחנו הולכים להתנחל, אע״פ שאנחנו יודעים שהממשלה לא בסדר, הם לא מבינים מה זה ארץ־ישראל עדיין, הם לא מבינים מה זה יהודה ושומרון, אבל שזה יהיה בידיעת הממשלה. ככה אמר לי הרב כמה פעמים, תלכו, תוציאו מהכוח אל הפועל את הרצון של עם ישראל. כשבאו לשם לפנות אותנו הרב צבי יהודה שלח אותי להגיד לחבר׳ה: בשום אופן לא להרים יד, להתנגד. הרב צבי יהודה אמר: אתם קשורים לאדמה, אתם נמצאים. אם באים ולוקחים אתכם, אתם נלקחים, אתם לא הולכים מרצונכם מטר אחד. אז תופסים, חמישה חיילים תפסו אותי וזרקו אותי למשאית.

יש גבול עדין מאוד שהרב צבי יהודה ידע להבחין. ״אין כוח בעולם שימנע אותנו מלהתנחל בארץ־ישראל״. ו״מתוך התורה אנחנו באים אל המדינה״, אני מצטט את הרב צבי יהודה, ״מתוך התורה אנחנו באים אל המדינה״, ואנחנו נתנחל בארץ הזאת בכוח התורה, אבל בידיעת הממשלה. כאשר הרב צבי יהודה היה בחווארה[14] ובא אלוף הפיקוד, ואמר לו: כבוד הרב, צריך ללכת מפה. אמר לו הרב: תסתכל מסביב, זו ארץ־ישראל. אמר האלוף: כבוד הרב, קיבלתי פקודה לפנות אתכם. הרב צבי יהודה אמר לו: אין כוח בעולם שיכול לתת פקודה כזאת. טוב, מפאת כבודו של הרב צבי יהודה, אותו לא תפסו, אבל אותנו זרקו, תפסו בכוח, שישה חיילים על אחד, וזרקו אותנו למשאיות והרב צבי יהודה נשאר לבד בשטח. לא היה לו אפילו אוהל. אלוף הפיקוד אומר לו – הוא לא היה צעיר אז, כבר אז סבל מרגליו מאוד – בסוף, שהוא נשאר לבד, ולקחו את כולם, אז הוא אומר לאלוף הפיקוד שזה חטא היסטורי, וזה פגיעה בנצח ישראל. אבל אלוף הפיקוד לקח אותו במכונית הביתה. הרצי״ה יכול לכתוב לבגין שהוא ייכנס לדיראון עולם בהיסטוריה הישראלית בגלל מה שהוא

14. עיירה דרומית לשכם, בט״ו סיון תשל״ד, לצורך הכרזת הקמת היישוב אלון־מורה.

עושה, ושבוע אחר כך שהוא שומע שמנחם בגין חולה בבית חולים, לשלוח לו ברכת רפואה שלמה[15].

היינו ממלכתיים. כל ההתנחלויות שאני מכיר קמו בהכרת הממשלה. הממשלה אישרה שנישאר בקדומים, ובדרום, בעצמונה. נכון שזה לא היה בברכת הממשלה, ולא בסיוע כספי של הממשלה, ולפעמים אפילו בהתנגדות חלק הממשלה. אך כאשר חבר שלי ממרכז־הרב הכניס לעיתון **מעריב** קריקטורה של בגין, עם כובע טמבל כזה מצחיק, אז הרב צבי יהודה קרא לו ואמר לו: כך אני לא מתייחס לראש ממשלת ישראל. בשום אופן. זה ביזיון האומה. זה ביזיון מדינת ישראל. אתה מבזה את המדינה. יש לנו ויכוח אתו. ויכוח נוקב אתו. אנחנו לא נוותר לו, אבל לפרסם קריקטורה של ראש הממשלה בצורה כזו נבזית? לא יקום ולא יהיה.

אחד מהרבנים בא לבית של הרב צבי יהודה והתחיל לחרף ולגדף את הממשלה; הם לא נותנים להתנחל. הרב צבי יהודה שומע ושותק, והוא ממשיך, ומה צריך לעשות, וצריך להרוס אותם ולזרוק אותם מהארץ. והוא שותק. איזה רבע שעה נמשך ככה. וההוא קם והולך. כשהוא יצא, הרב צבי יהודה אומר לנו: להתווכח, יש לי חשבון עמוק עם הממשלה, אבל אני בסגנון כזה לא מדבר על ממשלת ישראל. אליהו אומר לאחאב "עוכר ישראל", אתה מוקף באיזבל, שמסיתה אותך והורגת את נבות ואת הנביאים, אבל מלמד אותנו התנ"ך דרך ארץ, "וישנס אליהו את מתניו" והוא רץ לפני מרכבתו של אחאב, עד עפולה. **במשפט כהן**[16] כתוב באיזו מידה יש למדינת ישראל ולממשלת ישראל דין של מלכות. ככה למדנו בבית מדרשנו שממשלת ישראל היא מייצגת את מדינת ישראל. וזה עניין אחד. לטוב ולרע. עם כל הוויכוחים.

אמנם, ממשלת מיעוט היא לא ממשלה. זה הקו האדום. זוהי בדיוק ההגדרה ההלכתית של הרב צבי יהודה. אני מצטט את הרב צבי יהודה, "המכונים ממשלה". הם לא ממשלה. ברגע שקמה ממשלת מיעוט מלבישים על מדינת ישראל הקדושה ממשלת מיעוט, זו לא ממשלה. אז הרב צבי יהודה התנהג בהרבה יותר תקיפות. הוא אמר למפד"ל לצאת מהקואליציה, וברגע שהמפד"ל לא פרשה אז כינה אותם:

15. בתוך: **להלכות ציבור**, כרוז קפא, ח"י אלול תשל"ח, כרוז רכה, י"ט כסלו תשמ"ב.
16. שו"ת **משפט כהן** להגראי"ה קוק זצ"ל (קמד: יג-טו): "וחוץ מזה נראים הדברים שבזמן שאין מלך, כיוון שמשפטי המלוכה הם גם כן מה שנוגע למצב הכללי של האומה, חוזרים אלו הזכיות של המשפטים ליד האומה בכללה. ובמיוחד נראה שגם כל שופט שקם בישראל, דין מלך יש לו לעניין כמה משפטי המלוכה, ובייחוד במה שנוגע להנהגת הכלל".

״המכונים שרים״. ״אני לא אסלח לכם. אין לי שום עסק עם המפד״ל, עם היצור הזה שנקרא מפד״ל, אתם מצטרפים לממשלת מיעוט?״ צריך לדעת, זה מאוד עדין הגבולות. מאוד מסובך.

יש כאלה שרצו להביא ראיה מרבן יוחנן בן־זכאי שיש לבצע ויתורים עבור הסכמים עם גויים, אך ההבדל הקטן הוא שרבן יוחנן ידע שאנחנו לקראת גלות ואנחנו יודעים שאנחנו היום לקראת גאולה. זה ההבדל הקטן. בחורבן ימית, כשבאנו לרצי״ה ובכינו, אז הוא אמר: כן, חז״ל אמרו שזה ״קמעא קמעא״. אנחנו לא מתייאשים מהגאולה גם כשיש נסיגות, אנחנו לא אומרים: גמרנו את היחסים. איך אמר לי גיסי[17]: עוד מעט אתם תגיעו אלינו ותהיו נגד המדינה ותתייאשו מהמדינה. אמרתי לו: אני לא חושב שזה יקרה.

פסיקה ב״הלכות ציבור״

צריך לדעת דבר גדול, יש הלכות ציבור ויש הלכות יחיד. לא כל אחד שפוסק בהלכות יחיד שבקי בכל חלקי שולחן־ערוך יכול לפסוק בהלכות ציבור. בהלכות ציבור צריך לפסוק אדם כללי, כלל ישראלי, לא מספיק לדעת שולחן־ערוך, הוא צריך לדעת גם את הזוהר הקדוש, צריך להיות אדם שמקיף את כל התורה כולה. הרב צבי יהודה היה תלמיד־חכם ענק.

כאשר רב פלוני אמר שבשביל שלום אפשר להתפשר על שטחים, הרב צבי יהודה אמר לי: הוא לא יכול לפסוק, אין לו סמכות לפסוק בענייני כלל ישראל. הוא תלמיד־חכם, שינהל את הישיבה שלו, שיחנך את ילדי ישראל לתורה ולקדושה, הוא עוד לא במדרגה של פוסק של ציבור, של כלל ישראל. המבדיל בין קודש לקודש. הרב צבי יהודה אמר את זה גם על רב מסוים, הוא תלמיד־חכם אדיר, אך להיות פוסק של כלל ישראל הוא עוד לא במדרגה. בענייני כלל ישראל, לא מספיק לדעת את כל מה שהוא יודע. זה לא רק עניין של ידע. בהלכות ציבור צריך להיות מה שהמסילת־ישרים אומר[18], לא פחות מזה. תלמיד־חכם כזה אדיר, שלומד תורה לשמה, שמקיף את כל

17. הרב אברהם יצחק אולמן, דיין בבד״צ העדה־החרדית בירושלים.
18. פרק יט, ומקורו בתנא דבי אליהו רבה: ״ודבר זה ביארוהו בתנא ד״א ז״ל אמרו: כל חכם מישראל שיש בו דברי תורה לאמיתו, ומתאנח על כבודו של הקב״ה כל ימיו, ומתאווה ומצר לכבוד ירושלים ולכבוד בית־המקדש ולישועה שתצמח בקרוב ולכינוס גלויות, זוכה לרוח הקודש בדבריו...״

התורה, לא רק את הנגלה, גם את הנסתר, והוא כולו צופה ישועה, כולו אוהב ישראל, כולו מלא יראת שמים אדירה, אהבת ישראל שאין כמוה, שהוא זוכה לרוח הקודש בדבריו כמו מרן הרב קוק זצ״ל[19]. הפסיקה על הלכות ארץ־ישראל, זה לא פשוט. המבדיל בין קודש לקודש.

אני יודע על מאות אנשים באמריקה שלא עולים בגלל פסק שיישוב ארץ־ישראל זוהי מצווה קיומית ולא חיובית[20]. יש לי המון תלמידים שלא עולים בגלל זה. זו טעות עצומה. גם הרבה אנשים קיבלו פסק לא לעלות לארץ לפני השואה. מי שמחליט מי פוסק לכלל ישראל ומי לא הוא עם ישראל לדורותיו. אולם אי אפשר להחליט זאת אחרי תקופה קצרה בלבד. בואו ניקח למשל את החפץ־חיים. מי נתן הסכמות למשנה־ברורה? כיום, מי שנתן הסכמות הוא פחות מוכר מאשר החפץ־חיים עצמו.

יש השגחה על עם ישראל, לא רק בצד הפיזי שלו, הקיומי, אלא גם בצד הרוחני. יש לפעמים באמת טעות, יש גדולי תורה שטועים[21], אחד מגדולי האדמו״רים אמר לרב רענן[22] שתי מילים: ״טעינו בדרך״. אחרי השואה אמר: ״טעינו בדרך״. לעומת הרב קוק שקרא ליהודים אחרי מלחמת העולם הראשונה[23], הצילו את נפשותיכם! הצילו

19. ״פעם אחת לדעת, אם אתם לא מאמינים בזה, תעזבו את הישיבה מחר, מי שלא מאמין שהרב קוק הוא שליחא דרחמנא ושליחא דידן להארת דרך הגאולה, הוא לא נמצא במרכז־הרב גם אם הוא לומד שם עשר שנים! הוא לא נמצא במרכז־הרב. והוא לא תלמיד של הרב, והוא לא קשור למורה הדור והדורות. הרב קוק זו הנשמה שנשלחה משמי שמים להארת דרך הגאולה. אני מצטט את דברי הרב קוק בעצמו (אגרת תקנה): ׳אם כבוד גאונו ושאר גדולי הדור היו נוהגים את מנהגי, מחזקים ונלווים עמדי, הייתה באמת מתגלה גאולתם של ישראל, ואי אפשר לתאר ולצייר כמה רבים, רבים, היו שבים בתשובה שלמה, והייתה באמת מתגלית במהרה גאולתם של ישראל. ואין לי ספק שיום יבוא וישובו יראיו ויודעי שמו ויכירו את טהרת אמיתות דעותיי וכולנו ניעשה אגודה אחת ואז תבוא גאולה׳. ברנר אמר על הרב: ׳הרב הזה כולו מלא אורות׳, אני עדיין לא רואה את האורות שביהדות. הרצי״ה אמר לנו שאם הוא לא היה נרצח הוא היה חוזר בתשובה, הוא הכיר אותו, היו לו קשרים. ש״י עגנון לקח את ברנר לרב וזה מה שאמר כשיצא מן הרב, וכתב בעיתון של אחד־העם, הרב הזה הוא היחיד שמבין את הכפירה שלנו, הוא מבין את מה שמתחולל. מאיפה צמחה לאורתודוקסיה ספרות תורנית שכזאת?״

20. שיטת בעל **האגרות־משה**, ולעומת זאת ר׳ **מנחת אברהם** ח״א למרן הגר״א שפירא וסיכום הסוגיה בספר **נחלת יעקב** לרב יעקב זיסברג ח״א, עמ׳ 277-312.

21. ר׳ ספר **החינוך** מצווה עח, מצוות הטיה אחרי רבים: ״... ואפילו אם לא יכוונו לפעמים החכמים אל האמת חלילה...״

22. הרב שלום נתן רענן זצ״ל (תר״ס-תשל״ב), חתנו של מרן הרב קוק זצ״ל ור״מ ומנהל בישיבת מרכז־הרב. לזכרו ר׳ בשמן רענן: **ספר זיכרון למו״ר הרב שלום נתן רענן קוק**, מכון הרצי״ה, ירושלים, תש״ן.

23. ״הקריאה הגדולה לארץ־ישראל״, נדפסה בתוך ספר **אורות**.

את דורותיכם! אל תמתינו לרישיונות. מהרו לארץ־ישראל. אתם עלולים לשואה. וכן האור־שמח שהיה ציוני גדול, מה האור־שמח צעק אחרי מלחמת העולם הראשונה? תבואו, תצילו את נפשותיכם, כשהיהודי יחשוב שברלין היא ירושלים, תבוא שואה ותוכיח שברלין זה לא ירושלים. רוצו לארץ־ישראל. אך לא שמעו לו ונכחדו בברלין.

החפץ־חיים בעצמו כותב לעלות לארץ. החפץ־חיים אמר לבנו כשהקימו את פתח־תקווה: ״בני יקירי, הנה הגאולה מתחילה״ (ספר שיחות החפץ־חיים). הגאולה לא תלויה בתשובה, ״כי קץ הגלות ישנו אפילו יהיו ישראל רשעים גמורים ח״ו״, דברי אור־החיים הקדוש (ויקרא כה כה) או דברי הגר״א (אבן שלמה, פרק יא), ״בכל דור ודור יש קצים לפי זכויות הדור, אבל קץ אחרון לא תלוי בתשובה כלל, אלא בברית, שנאמר: ׳למעני למעני אעשה׳״. הרב כותב **באורות־התשובה** (יז: ב) ששיבת האומה לארצה, יש בה בכלל הארתה של תשובה. ונכון, ככל שיתרבו בעלי־תשובה זה יהיה יותר מהר. ״אחישנה״ נמצא גם בזמן של ״בעִתה״. כל יהודי שעולה לארץ, כל יהודי שבונה בית או נוטע עץ זו גאולה. זה מחיש את הגאולה. וכן כל יהודי שחוזר בתשובה מחיש את הגאולה. ״אחישנה״, האופציה הזו תמיד קיימת למרות שאנחנו בתוך תהליך של ״בעתה״. הקץ של בעתה קרוב לייסורים.

הגאון מוילנא, כשהגיע לפסוק **״ובהר ציון תהיה פליטה והיה קודש״** זלגו עיניו דמעות[24]. כך אומר רבי ישראל משקלוב שלפי זה רק מעטים יגיעו לארץ־ישראל, וצריך להתפלל שהנבואה הזו לא תתממש. אבל הנבואה הזו כן התממשה.

ואני אומר לכם היום, מה שרבנים מונעים מיהודים מלעלות באמריקה, אני מאוד מפחד מזה. אני עובד עם אמריקאים כבר עשרים שנה. ואני יודע שיש רבנים שאומרים להם אל תעלו לארץ.

פעם, הייתי במגדלי התאומים עם תלמיד שלי, והוא אומר לי: תסתכל על הכוח של אמריקה... המדע של אמריקה... עיר שלמה יש כאן. עיר שלמה של ארבעים אלף איש. תראה מה זה העצמה של אמריקה. אתה רואה, תסתכל בצד על ניו־יורק...

24. ״ובמידה שיגדל קיבוץ גלויות יתגבר הסטרא־אחרא ואז תוסיף גם קטיגוריא נגד אלה שאינם מחזיקים בקיבוץ גלויות אחר שנפתחה האתחלתא בזה, כי אז תהיה פלטה בציון ובירושלים ובשרידים, וד״ל. ועל זאת דאג רבנו מאוד״ (**קול התור**, פרק א, סי׳ עו; ור׳ עוד **דורש לציון**, עמ׳ רט-רכו).

בתים ואתה לא רואה את הסוף שלהם, זה לא בית אחד. מה שאתם רואים בנתיבי איילון מצד ימין זו פינה אחת ברחוב בניו־יורק. זה במאות. ו״התאומים״, אתה רואה אותם ממרחק עשרות ק״מ כשאתה עם מטוס. אותו תלמיד נפצע שם ביום קריסת התאומים.

אמריקה היום זה אמריקה אחרת. אתם לא מסוגלים להבין, דיברתי עם הרבה תלמידים אחר כך, המון. קיבלתי אותם כבר ביום חמישי. משפחה מניו־ג׳רזי החליטה השבוע לעלות כמו שהם. בלי כלום. צ׳יק צ׳ק, בגלל התאומים. המצב לא אותו דבר. אמריקה, בכל מקום יש פחד ואימה ממעטפות ומטוסים, מפצצות. זה לא אותו דבר. ומיד באותו יום התחילו להאשים את היהודים שזה בגלל שאמריקה חברה של היהודים... באו לתלמיד שלי, רופא במנהטן, ואמרו לו: אתה אל תטפל בנו, זה בגללכם, בגלל שאמריקה תומכת בישראל. אל תטפל בנו. עוד לא פותחים את העיניים... מה זה קשיות עורף? אומר החיי־אדם כשבאה צרה או אסון ואתה אומר שזה במקרה – זה ״קשינו עורף״. במקרה. זה לא מקרה. לא מקרה בפנטגון ולא מקרה בתאומים.

בתי הייתה צריכה להיות באותו יום בניו־יורק, היה לה כרטיס טיסה לחברה טובה שלה לחתונה בניו־יורק. שבוע קודם אמרתי לה: את לא נוסעת. אמרה לי: אבא, או שאתה נביא או שאתה משוגע – תחליט. אמרתי לה: אני לא נביא ולא משוגע, אני דואג מאוד שלא תוכלי לחזור לראש־השנה. כי לא ייתכן, אחרי שנה כזאת שאמריקה כל כך צבועה וכל כך רעה ביחס אלינו, היא מוכרחה לחטוף במוקדם או במאוחר ואני לא יודע... אני מפחד שתסעי. היא בכתה והחזירה את הכרטיס. אני לא הייתי בירושלים ולא הייתי בבית כשזה קרה, אחרי כמה שעות התקשרה אליי ואמרה: אבא, אתה שמעת? מגדלי התאומים נפלו! נכנסתי לשוק. אני הייתי שם, אני יודע מה זה מגדלי התאומים, זה ממש נורא ואיום, זה אי אפשר לתאר.

עכשיו, אמריקה הסתבכה גם באפגניסטן והיא הולכת ומסתבכת מיום ליום. אני אמרתי שלא ייתכן ששנה שלמה אמריקה אומרת לעם ישראל ומדינת ישראל לנהוג באיפוק וקוראת ל״שני הצדדים להפסיק את מעגל האלימות״. כל ילד יודע שבמעגל, יש ההגדרה שלו, כל הנקודות הם במרחק שווה מהאמצע. פירושו של דבר שיש כאן שני צדדים אלימים, ולשבור את מעגל האלימות לנהוג באיפוק. שקר. הרִשעה והצביעות הזו, שלא מבחינה בין רשעים וצדיקים, בין צדיקים וטהורים, בין רוצחים לנרצחים. לא יכול להימשך לעד. יד ה׳ תוכיח שמי שחושב שהטרור בצורה הזאת

יישאר כאן במזרח התיכון וזה בעיה של המזרח התיכון וזה לא יגיע אליו – יתבדה. כי מי שפוגע בלב, כל האיברים מזדעזעים.

שמירת הלשון ומאבק על ארץ־ישראל

רבותיי. כל אחד מכם יודע את ערכו של כוח הדיבור. אם אנחנו לא מאמינים בכוח הדיבור אל תתפללו מחר שחרית, חבל על הזמן. הדיבור של אדם מישראל פועל לטוב ולרע. כשאתה מדבר לשון הרע, אומר החפץ־חיים, אתה פוגע בכוח הדיבור של כלל ישראל בעולמות העליונים. כשאתה משדר חולשה ואומר: מה יקרה? יעקרו אותנו מארץ־ישראל, אנחנו לא ראויים לשבת בארץ־ישראל. תראו איזה עם... הדיבור הזה מחליש את אחיזתנו בארץ. זה דיבור של חולשה. משל למה הדבר דומה? אתה נמצא בבית־חולים במצב קשה ואתה הולך ומזמין את החברה־קדישא. אם הקב"ה הביא אותך לחברון, סימן שאתה מצד הסגולה שלך ראוי להיות שם.

במלחמת ששת־הימים כבר נפסקה הלכה. "חזרנו הביתה. לנחלות אבותינו, בפקודת ריבונו של עולם, ושום כוח בעולם לא יזיז אותנו מכאן יותר". כשאנחנו באים לרב צבי יהודה ואומרים לו: הרב, מה לעשות אם יבואו לפנות אותנו? הרב צבי יהודה צועק עלינו: לא יקום ולא יהיה! איך אתם מעזים לדבר, חולשה. שאל את הרצי"ה קצין: הרב, אני הולך לקבל פקודה ללכת לימית עם הפלוגה שלי לפנות את ימית. הרב אומר לו – פקודה לעבור על דברי תורה? אתה לא יכול להשתתף בזה. "לא יקום ולא יהיה". חולשה, מה פירוש? אתה לא יושב בימית וכותב הספד על ימית, זה רוח נכאה. אתה צריך להיות חדור אמונה.

אני זוכר, אחרי שהתחילו לפנות את חבל ימית באנו אל הרצי"ה בבכי. הרב אמר: "לא יקום ולא יהיה". הרב אמר לנו – אותה הדרכה של קמעא קמעא כוללת כל הנסיגות לא זכינו... אם היינו זוכים... אבל אתה, שתהיה שותף בדיבור או במעשה חס ושלום? אנחנו נתנחל ונתנחל עוד פעם ועוד פעם, וככל שיותר יהודים יבינו את זה, יהיו פחות נסיגות. אבל אתה אל תהיה שותף לנסיגות, אל תשדר חולשה. אל תשדר שאנחנו זמניים פה. למשל, כשאתה נמצא בסיני או בימית אפילו ואתה עומד ביציאה מימית ורוצה טרמפ לצפון אז עוצר על ידי אדם ואומר: תראה אני נוסע רק קרוב, אני לא נוסע לארץ. כך אמר. מה אתה אומר: לא נוסע לארץ? מה אתה בחו"ל?! היינו בנאות סיני, זאת בעיה גדולה מאוד.

אני הייתי ר״מ בישיבה לצעירים. אחד מתלמידיי חוזר מימית ומספר את ״גבורותיו״ איך הוא קפץ מהאוטובוס על ראש החייל והפיל אותו וחזר לטפס על הגג וההוא בכה שמה. אמרתי לו: אם אתה עוד פעם יורד לימית אתה עף מהישל״צ. הוא אומר לי: למה? אמרתי לו: כי אתה מכה חייל ישראלי. אתה לא יורד לימית יותר. אתה במעצר בית...

כשאנחנו היינו בעצמונה, הגיעה לשם פלוגת צנחנים שהיו עתידים לפנות אותנו. הגיע פורים, ולא יפה שהם יישארו בחוץ בחולות ואנחנו יושבים פה וחוגגים פורים. הזמנו את הפלוגה. הכנסנו ספסלים לאוהלים וקראנו במגילה. ואחר־כך רקדנו אתם ונתנו להם משלוח מנות ולקחנו אותם יפה על הכתפיים ורקדנו את כל השירים על ארץ־ישראל, ״כי ניחם״... כל השירים שהיינו רוצים, ואחר־כך הם חזרו למאהל שלהם. אחרי עשרה ימים הם באו ואמרו: ״קיבלנו פקודה לפנות אתכם״. הם בכו ואנחנו בכינו.

הם לא היו תלמידים של הרצי״ה, הם קיבלו פקודה לפנות אותנו, אנחנו לא הרבצנו, לא עלינו על המכוניות ושרנו ״הבאנו שלום עליכם״. קשרנו את עצמנו ואז באה משאית וכמו ״לגו״ תפסה את הקרוואן ועוד לגו אחד ושמו אותנו על משאיות. ככה זה היה.

אבל מה קרה אחר כך? אני יודע מניסיון אישי, החיילים האלו שפינו אותנו נעשו אוהבי ארץ־ישראל. ״בתוך עמי אנוכי יושבת״. אני אראה לך מכתבים שלהם. בעוד שאני מכיר חיילים אחרים אישית שהטראומה של ימית כאשר הרביצו להם ונתנו להם מכות הם גרמו להם למאוס בארץ־ישראל.

בהפחדות ומדד איומים לא נשיג דבר, ״טראומת גגות ימית״ לא מעכבת שום דבר. אם שרון יחליט לפנות ח״ו משהו, זה לא אכפת לו[25]. אני מכיר את שרון מאז ששת־הימים. אני לא יהודי צעיר, שרון לא אכפת לו הטראומה של ימית, מה שכן יזיז לו זה אנחנו. זה יענק׳לה, כצ׳לה, חבר׳ה שלחמו אתו שהיו אתו בצבא, חבר׳ה שהיו אתו על הגבעות.

25. בעת אמירת הדברים, חשוון תשס״ב, אף אחד לא העלה בדעתו את רעיון העֻוָּעִים של החרבת חבל קטיף והסגרתו לידי המרצחים בידי רה״מ דאז, אריאל שרון. אכן, כמה מדהים להיווכח בהכרת המציאות המופלאה של הרב בני זצ״ל.

קודם כל היחס הנפשי. היחס הנפשי שלך לממשלת ישראל. היחס הנפשי שלך למדינת ישראל. זה צריך תיקון. הכוח הסגולי והכוח החיובי הרבה יותר עובד מאשר כל השיגועים האלו שאתה מנסה לשגע את החיילים. תאמין לי האמונה של הדבקות הקודשית בארץ־ישראל, המסירות נפש, היא משפיעה פי מיליון בצד הסגולי מאשר כל השיגועים. סגולת ישראל לא תמה. אני לא מאמין שהיא תמה.

"הרבו אור" - ריבוי תורה וחינוך

הרצי"ה אמר שבתוך המדינה, שהיא קודש, יש שני דברים שהם הפך הקודש: החינוך והמשפט. אמנם הוא לא שלח אנשים להיות משפטנים. כדי להבריא את עם ישראל מצד החינוך יש להרבות ת"ח שייכנסו לחינוך.

הייתי השבוע באחת מישיבות ההסדר ושאלתי: מי כאן הולך לחינוך? רק אחד הרים את היד... מי שרוצה לעשות כסף, אז זה לא בדיוק... מיליונר לא תהיה בחינוך. אבל הבעיה הקשה שבאמת הרבה אנשים לא הולכים, אנשים שכן יכולים להיות מחנכים לא הולכים, הרבה מישיבות ההסדר הולכים לאוניברסיטה למקצועות חופשיים ועושים כסף טוב.

אני זוכר שהרב גולדויכט זצ"ל כעס מאוד על אחד שהלך לאוניברסיטה. אמר לו: אתה כישרוני ויכול להיות מנהיג וראש־ישיבה. וההורים שלו אמרו: מה פתאום ראש־ישיבה?! הרב אמר לו: צריך להיות אידיאליסטים להרבות קדושה בישראל.

אתם עכשיו צריכים להרבות תורה, אתם עכשיו בשלב חשוב, אל תלכו כעת להתנחל ואל תלכו לצבא (לא באופן אישי אלא באופן כללי, איני יודע כמה שנים כל אחד מכם בישיבה)[26]. תגדלו בתורה ויר"ש ותחיו בתודעה כזו שכל התורה שלכם ממש מחזקת את המדינה.

26. "הנושא של מתי ללכת לצבא זה עניין אישי, צריך ללכת לראש הישיבה או לת"ח שמכיר אותך. יש אנשים שאחרי חמש שנים, יש אחרי שלוש... אני זוכר בחדר שלי אני הייתי בצבא כבר, אבל חברי החדר שלי עוד לא היו בצבא, ואני זוכר אותם הולכים לרב צבי יהודה. אחד מהם, הרב צבי יהודה נישק אותו על ראשו אמר: צאתך לשלום אחרי שלוש שנים. ואילו הרב אברהם רמר זצ"ל, הרב אמר לו: מה פתאום?! אבל הרב, אני אפסיד מלחמה? הרב אמר לו: זה לא עניינך, אתה עכשיו באמצע גידול, אני מכיר אותך, אתה כל כך מתפתח בכל הכוחות שלך, זה לא צודק, לא מצד האישי ולא מצד הלאומי להפסיק את זה עכשיו וללכת לצבא. זה לא צודק, לא מבחינה אישית ולא מבחינה לאומית, תמשיך. והבחור השני, הרצי"ה הכיר אותו, ומי שמכיר אותו היום

בנו את התורה, זה תפקידכם. כשאני מדבר עם נתן שרנסקי[27] אני מדבר בסגנון אחר לגמרי, כשאני מדבר עם שרנסקי אני אומר לו: תגיד לי, אתה חושב שהקב״ה הביא אותך לארץ־ישראל בשביל להחזיר את ארץ־ישראל? אתה השתגעת?! הקב״ה הביא אותך שתהיה יותר אחיזה של עם ישראל בארץ־ישראל, אתה צריך לעמוד מול שרון ולהגיד לו: אי אפשר, אין דבר כזה, ארץ־ישראל שלנו. עבור מה שנלחמת כל החיים שלך ברוסיה, ביצור אחיזתנו בארץ. אני מדבר אתו בתוקף, ואני לומד אתו **לנתיבות־ישראל ואורות** ומחזק אותו, וכל פעם אביטל מבקשת, תבוא לתת לו עוד זריקה. כי הוא פוליטיקאי, הוא זקוק לזה.

רחבעם זאבי הי״ד[28] היה פעם במכון מאיר ואמר, מה שאתם עושים בתורה אני עושה בפוליטיקה, אחיזתנו בארץ־ישראל. אז איש על מחנהו ואיש על דגלו, יש אנשי צבא ויש אנשי פוליטיקה ויש אנשי תורה, ואנשי תורה הם הלב. התפקיד שלכם עכשיו זה לגדול בתורה ויראת־שמים עם תפילה מעומקא דלבא, וגם לדעת שכל ההתפתחות האישית שלכם זה בעצם ערך מדינתי כלל־ישראלי עצום.

כשאתה יושב במרכז־הרב ומתפלל ממש ״ולירושלים עירך ברחמים תשוב״... ולא באופן של ״מה חובתי ואעשנה״. כשאתה מתפלל בכוונה ״השיבה שופטינו״, תיפטר מהממשלה הזאת[29], אתה מתפלל מעומק הלב, ״השיבה שופטינו כבראשונה ויועצינו כבתחילה״. תוצאה – ״הסר ממנו יגון ואנחה״. תתפלל את זה בכוונה. אז הדברים נעשים. בזה חיזקת את נשמת האומה. כל עניין שבתורה שאתה יותר מבין,

יודע שכל כך נכון היה, הוא היום חי באחת ההתנחלויות, אחד מ״תקיפי דארעא דישראל״. השני שהלך לצבא. והרצי״ה ידע שזהו איש מעשי וזה למד בישיבה וגדל בישיבה״.

27. בביתו של הרב בני בירושלים שכן בזמנו מטה המאבק למען אסירי ציון ובכללם נתן שרנסקי, כך נוצר קשר אמיץ בין השניים.

28. ״שמעתם בוודאי מתי רחבעם זאבי הי״ד התחיל להגן על ארץ־ישראל? באיזה גיל? בגיל ארבעה חודשים (שנת תרפ״ו). הוא גר בשכונת ימין־אבות, מול החומה. ערבים יוצאים מהעיר העתיקה וזורקים אבנים על הבתים היהודיים, ומתקיפים אותה, והיהודים זורקים חזרה אבנים. אבל זה הולך ומתגבר. אז היה אקדח אחד. אצל מי? אצל ההורים של רחבעם זאבי. הוא יוצא ויורה באוויר, וכל הערבים בורחים. מיד הצדיקים שקיבלו מנדט לעזור לנו להתנחל בארץ־ישראל באים לחפש את האקדח הזה. והבריטים הרשעים האלה הגיעו, אז אמא של רחבעם זאבי לקחה את האקדח ושמה אותו תחת המזרן של הערישה של רחבעם זאבי. כשהבריטים הגיעו, ניגשה לעריסה וצבטה אותו חזק, הוא התחיל לבכות, הבריטים חיפשו בכל הבית, הפכו את כל הבית, אבל התינוק הבוכה הזה, מה פתאום לגשת אליו, הם יצאו, הוא נרגע. הם הגיעו עוד פעם, שוב פעם היא צבטה. ואז בזה ניצל האקדח הזה. זו הייתה תחילת דרכו בהגנת המולדת...״

29. ״מדינה לחוד וממשלה לחוד״ (**ארץ הצבי**, עמ׳ עד).

כל סוגיה שיותר מתבררת לך, כל רשב״א וריטב״א ו״קצות״ שיותר מתברר לך, כל סוגיה שיושבת לך בראש עם שיטות הראשונים עד ההלכה, אתה מחזק את מדינת ישראל, אתה מחזק את צה״ל. אתה נותן גבורה יותר ויותר והחלטות נכונות לממשלה.

הבן שלי דיבר עם ישיבה של אמריקאים שהזמנתי אותו לפני שנה, בערב יום הזיכרון. הבחור שהזמין אותם לא רצה שקצין בצה״ל ידבר אתם, זה כבר מוגזם, בקושי הוא הסכים שאני אדבר אתם. אז הבן שלי אמר לי: תן לי לדבר אתם רק דקה. הוא לא רצה, אמרתי לו: תן לו, אני סומך עליו. התלמיד שלי שכבר מלמד בישיבה חרדית בירושלים. אז הבן שלי אמר להם: ״אני עכשיו נמצא עם חיילי בלבנון כדי שאתם תוכלו לשבת פה וללמוד תורה בירושלים, כדי שעם ישראל ימשיך לחיות חיים נורמליים. אני לא דורש מכם לבוא מחר ללבנון, עבודת ה׳ שלכם עכשיו היא להיות בישיבה, לגדול בתורה וביראת־שמים, אבל בתנאי אחד, שתדעו שבזה שאתם לומדים תורה אתם מחזקים אותי. לא שאתם מנותקים ואתם לא אומרים ״מי שבירך לחיילי צה״ל״ וחושבים שרק התורה שלכם מגנה עליכם. אלא לדעת שזה עניין אלהי – אתם ואני, אני ואתם.

כשאתה לומד תורה במרכז־הרב בתודעה כלל־ישראלית ובהרגשה כזאת, זה התפקיד שלך עכשיו. אתה לא צריך עכשיו להיות חבר־כנסת, לא התפקיד שלך עכשיו. אי״ה תהיה ראש־ממשלה מצדי. אבל כרגע עבודת ה׳ שלך עכשיו זה להגדיל את האישיות שלך בתורה וביראת־שמים טהורה. מתוך מבט כזה ומתוך אחיזה כזאת כלל־ישראלית, בזה אתה ממש עושה חסד עם האומה כולה. אתה עושה חסד עם מדינת ישראל.

כשיש חושך, השיטה הטובה ביותר להילחם בו היא להוסיף אור. כמה שיותר אור, אז החושך ממילא פג ונעלם. לא לדוש בחושך ולא להילחם בחושך אלא להרבות אור, בחיוב ובאחיזה בקודש, אז החושך ממילא יברח. ולא לקטרג על המדינה ולא לקטרג על עם ישראל, כי הקב״ה לא אוהב את המקטרגים על בניו אפילו עם הקדושים, כך לשונו של הגר״א[30].

30. ״הקב״ה שונא המקטרג על בניו, אף הקדושים, כמ״ש ׳ובידו רצפה׳...״ (הגר״א, תקו״ז נז, ב).

"בעל מלחמות - מצמיח ישועות"

ההבנות שלנו כעת באמת משתנות. זה לא רק ביטחוני, זה הרבה יותר עמוק, זה אמנם לא מכוח מצוות ישוב ארץ־ישראל, אבל יותר ויותר יש הבנה שזו ארצנו היחידה וזו מולדתנו ואין מקום כאן לשני עמים. מה שעם ישראל עובר בשנה האחרונה[31] זו סדרת חינוך אלהית כואבת, כי לפי עניות דעתי, הקב"ה לא רוצה לוותר על השמאל. הקב"ה רוצה שהשמאל יחזור בתשובה ויפתח את העיניים. כי אם היה הימין מנצח, חלק גדול מהשמאל היה יורד מהארץ והיה נבלע בין העמים. הקב"ה רוצה שגם "שלום עכשיו" יישארו בארץ. לאט לאט יפתחו את העיניים ויראו שטעינו בדרך. כל יום ויום יותר ויותר אנשים פותחים את העיניים ואומרים: טעינו בדרך. אמנם, יש כמה "עלים נידפים" שלא יזיק אם ינשרו, והרב כותב שאחת הסיבות שהגאולה לא באה היא משום שיש רשעים שלא ראויים לראות את הגאולה, ועד שלא ייכחדו לא תבוא הגאולה (עין־אי"ה ברכות).

זה התהליך שחז"ל אמרו עליו "קמעא קמעא" (ירושלמי ברכות פ"א). הרצי"ה כתב במאמר "המדינה כהתקיימות חזון הגאולה" (בספרו לנתיבות־ישראל):

> אותה הדרכת ההדרגה קמעא־קמעא, שהיא קובעת את מהלך גאולתם של ישראל לכל צדדיה המעשיים והרוחניים, הלא היא כוללת בתוכה גם את כל ההפסקים והעיכובים, גם את כל הנסיגות והכישלונות, גם את כל העיכובים והסיבוכים, אשר לכל פרשת המהלך הזה, אשר לכל שלשלת חלקי ההדרגה הזאת...

למה אנחנו מתייסרים כעת? צריך לדעת, אמנם "בהדי כבשי דרחמנא למה לך" אך מה שלי ברור, דבר אחד: אנחנו יהודים של גמרא, והגמרא אומרת (ברכות ה, א): "שלוש מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל וכולם לא נתנם אלא על־ידי ייסורים"[32], אחד מהם זו ארץ־ישראל. כמה ייסורים? אני לא יודע. מר"ה שעבר עד היום הזה, כמה עשרות נשמות, ממש טהורות וצדיקות עלו למרום...

31. שנת תשס"א: האינתיפאדה השנייה, שרפת קבר יוסף, הלינץ' ברמאללה, רציחות בדרכים וביישובים ר"ל.
32. "לדעת מראש שארץ־ישראל נקנית בייסורים – אבל בזה היא נקנית ממש" (קול התור).

מה הרב אומר עליהם, הרב מדבר עליהם[33]. הם "נספו בלא משפט". מה זה, "השופט כל הארץ לא יעשה משפט"?! מה פירוש? הרב אומר כאן "בלא משפט", איזה מן דבר זה? פירושו של דבר: יש נשמות שמהצד הפרטי שלהם לא היו צריכים למות. יאיר הר־סיני הי"ד לא היה צריך למות! אני מכיר אותו, צדיק יסוד עולם! ר' בנימין הרלינג הי"ד אחד מל"ו צדיקים! "היחידים שנספים בלא משפט בתוך המהפכה של שטף המלחמה יש בה מידת מיתת צדיקים המכפרת", הם מכפרים על הדור והם ממשיכים את אחיזתנו בארץ־ישראל, בגללם אנחנו נישאר בחברון ובגללם נישאר בקדומים.

"הולכים להם למעלה בשורש החיים ועצמות חייהם מביא ערך כללי לכלל בניין העולם". סדר אלהי. אנחנו לא מבינים בפרטים, מי זוכה למות על קידוש השם ומי לא. אבל בוודאי שיש כאן תהליך אלהי של אחיזתם של עם ישראל בארץ־ישראל, שבוודאי שזה יביא לגאולה אדירה שאין כמותה. הרב אומר שכפי עומק הכאב ועומק המלחמה אור יותר גדול מפציע, "אור עולם באוצר חיים, אורות מאופל אמר ויהי".

אנחנו לא יודעים פרטים אבל ודאי שיש כאן תהליך של גאולתם של ישראל, "ואומר לך בדמייך חיי ואומר לך בדמייך חיי". אני לא יודע האם זה "גוג ומגוג". לא למדתי קבלה, אני לא יודע פרטים. מה שברור הוא, שאין דבר יותר ודאי מאשר שמדינת ישראל לא תיכחד[34]. כך כותב הרב זצ"ל (אורות, אורות-התחיה, כו): "מאמין הוא העם כולו שאין גלות עוד אחרי הגאולה ההולכת ומתחלת שלפנינו". אבל לגבי הצורה, "האמנתי כי אדבר אני עניתי מאוד". אנחנו יהודים מאמינים. "בהדי כבשי דרחמנא למה לך" (ברכות י, א). אנחנו צריכים לעשות את שלנו.

ישנם אנשים שצריכים לכפר על הדור, ולסנגר על עם ישראל דווקא בישיבה של מעלה ולא בישיבה של מטה. אני חושב, זוהי דעתי הפרטית שלא שמעתי מאף אחד,

33. "... היחידים הנספים בלא משפט, שבתוך המהפכה של שטף המלחמה, יש בה ממידת מיתת צדיקים המכפרת, עולים הם למעלה בשורש החיים ועצמות חייהם מביא ערך כללי לטובה ולברכה אל כלל בניין העולם בכל ערכיו ומובניו. ואחר כך כתום המלחמה מתחדש העולם ברוח חדש ורגלי משיח מתגלים ביותר, ולפי ערכה של גודל המלחמה בכמותה ואיכותה ככה תגדל הצפייה לרגלי משיח שבה" (אורות, המלחמה, א).
34. "ואמנם ברור הדבר כשמש בצהריים שחורבן שלישי לא יהיה עוד, ומדינת ישראל שקמה לתחיה בל תימוט עולם ועד" (מי מרום ח"ו, עמ' רכז).

שהרב זצ״ל נפטר אחרי שהנאצים עלו לשלטון כדי שהכהן הגדול, יחד עם כל גדולי העולם, יעמוד בפרץ ויצמצם את השואה[35]. **״צדיק ה׳ בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו״.** יש מעשים ויש דרך. הרב מסביר בעין־אי״ה שגם הדרכים של הקב״ה להביא את הגאולה, לא רק המעשים, גם הם במידה כזאת. אנחנו לאט לאט מבינים את זה. כל רע בתהליך הגאולה הוא מחושב בדקדוק שכך צריך להיות, למרות שאנחנו לא מבינים את זה[36].

אנחנו לא מבינים את הכול, אנחנו מבינים מעט מאוד. אבל הגישה צריכה לדעת שמדינת ישראל אין לה חורבן, את המדינה הזו צריך לקדש כמה שיותר מהר, רק על־ידי שיתרבו בחורים כמוך במדינת ישראל הגאולה תבוא יותר מהר ובפחות ייסורים. זה ברור. כל השאר – ״בהדי כבשי דרחמנא למה לך״.

יש להרבות אור, להפיץ את האורות. הלוואי שאנחנו נגיע לאלו שמוכנים לשמוע, לאותו נוער שכן מוכן לשמוע. יש אלפים שמוכנים לשמוע. הקב״ה מנהל את העולם, אבל אנחנו צריכים לעשות את שלנו, אנו צריכים להרבות אור בעולם, להציל כמה שאפשר, מי שמוכן לשמוע. יש אלפים כאלה. היו שלום היו ברכה.

35. ״אתה יודע מה זה השואה? אי אפשר לתאר את זה בכלל, שום ספר ושום סרט לא יכול לתאר את השואה. כשאתה לוקח רק את משפחת אשתי מה שהם עברו בשואה זה הרבה יותר מזעזע מהמספר הכללי, המוח והלב של אדם לא מסוגלים להתייחס למיליונים אך כשאתה לוקח משפחה, משפחה, זה הרבה יותר משפיע עליך״.

36. ״׳צדיק ה׳ בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו׳ – תכלית הבריאה ושלמותה היא שתהיה מידת הדין מסכימה לטוב, וזוהי הטובה הגמורה שהיא השלמות האמיתית... צדיק ד׳ בכל דרכיו, כל דרכיו הוא בבחינת צדיק שהוא מידת הדין, כדרך צדיק העושה מה שהדין נותן, וחסיד שהוא בחסד יותר משורת הדין הוא רק בכל מעשיו אבל כללות הדרך וטובתו השלמה היא שתהיה נודעת ומתגלה צדקת ד׳״ (**עולת־ראי״ה** ח״א, עמ׳ רכו).

ציונות עם נשמה

היחס לתנועה הציונית ותפקידה של הציונות הדתית

מקור הציונות - התנ"ך

אנחנו נמצאים היום בעיצומו של חודש הארגון של חברי בני־עקיבא, כולכם בוודאי יודעים שהנושא השנתי של חודש ארגון השנה הוא "חיים ציונות". זו אכן הזדמנות טובה לעסוק קצת בנושא הציונות בימינו.

מקור הציונות שלנו הוא ספר הספרים של המין האנושי – התנ"ך, זהו דבר ה' אל האדם. "כי בחר ה' בציון, אוה למושב לו" (תהלים קלב יג), "כי יעקב בחר לו יה, ישראל לסגולתו" (שם קלה ד), ישנה בחירה אלהית בעם ישראל מכל העמים ובארץ־ישראל מכל הארצות.

בעקבות המרד הגדול של ערביי ארץ־ישראל בבריטים בשנת תרצ"ו, החליט האו"ם לשלוח לכאן את ועדת פיל, והיא הייתה צריכה לחקור מה הסיבות לפרוץ המרד ולהחליט כיצד ליישב את ה"סכסוך" בארץ; האם להחזיר את ארץ־ישראל לבעליה האמיתיים, בני ישראל, או חלילה ליורשי מנשליהם, בני ישמעאל. כמובן שבסוף הם החליטו "שלא להחליט" והמליצו על קריעת ארץ־ישראל לגזרים, "את ארצי חלקו" (יואל ד ב). במהלך עבודת הוועדה הוזמן לשם, בין השאר, יו"ר הסוכנות היהודית דאז ולימים, רה"מ הראשון של ישראל, דוד בן־גוריון, אשר במהלך עדותו בוועדה קבע נחרצות: "התנ"ך הוא המנדט שלנו על ארץ־ישראל"[1].

אתם יודעים מדוע הוא יכול היה לומר זאת? בגלל הבטחת ה' לאברהם אבינו: "לזרעך נתתי את הארץ הזאת" (בראשית טו יח), אשר במקרה או שלא במקרה, זוהי גם

* שיחה בפני חבריא ב' של תנועת הנוער בני־עקיבא (גילאי 15-16), לקראת שבת הארגון תשע"ד בנושא: "חיים ציונות".

1. "זכותנו ביחס לארץ־ישראל נובעת לא מהמנדט ומהצהרת בלפור, היא קודמת לאלה... התנ"ך הוא המנדט שלנו, התנ"ך... התנ"ך הוא המנדט שלנו, התנ"ך שנכתב על־ידינו, בשפתנו העברית ובארץ הזאת עצמה, הוא־הוא המנדט שלנו. זכותנו ההיסטורית קיימת מראשית היות העם היהודי, והצהרת בלפור והמנדט באו לשם הכרת הזכות הזאת ואישורה. הרי נאמר בפירוש בהצהרה ובמנדט, שהעמים מכירים בזכותו של העם היהודי 'להקים מחדש את ביתו הלאומי'..." (מתוך עדותו של דוד בן־גוריון בפני ועדת פיל, כ"ד טבת תרצ"ז, **במערכה**, א, מפלגת פועלי ארץ־ישראל, ת"א, תש"י).

פרשת השבוע שלנו. כריתת הברית של הקב״ה עם האבות, אברהם, יצחק ויעקב, בנויה על שני אדנים: ירושת הארץ והקמת אומה מיוחדת בארץ הזו.

התנועה הציונית - תנועה של חול או של קודש?

לאחר הקדמה בסיסית זו, עלינו לתת את דעתנו על השאלה הבאה: האם התנועה הציונית היא תנועה של חול או של קודש? אין כוונתנו כאן למניעים של האנשים שהשתתפו בתנועה הציונית שהיו שונים אלו מאלו, אינה דומה העלייה הראשונה, המסורתית ברובה, לעלייה השנייה שהייתה בעלת אופי שונה. השאלה היא על מהותה של התנועה הציונית עצמה. תנועה זו, כידוע, שמה לה למטרה להחזיר את עם ישראל לארץ־ישראל ולהקים את מדינת היהודים[2]. האם זו תנועה ארצית־פוליטית או תנועה בעלת שליחות דתית ותורנית[3]? זו אכן שאלה לא פשוטה המצריכה ביאור[4].

ננסה לבחון מקרים נוספים שיסייעו בידינו למצוא כיווני תשובה. נחשוב לרגע: האם כיבוד אב ואם הוא פעולה חילונית או פעולה דתית? או יותר ממוקד: אם ילד הלך לאיבוד ומישהו החזיר אותו להוריו, האם הוא עשה פעולה דתית או פעולה חילונית? תחליטו אתם...

2. ״הציונות שואפת להקים בית מולדת לעם ישראל בארץ־ישראל, מובטח לפי משפט הכלל״, מתוך תכנית באזל, הקונגרס הציוני הראשון, תרנ״ז.
3. יש מן החוקרים שטענו שזה היה ההבדל המרכזי בין יחסו של הגאון מלידא, הרב יצחק יעקב ריינס מייסד תנועת המזרחי, לתנועה הציונית, לבין יחסו של מרן הגראי״ה קוק אליה (הרב פרופ׳ מיכאל צבי נהוראי, ״הרב ריינס והרב קוק – שתי גישות לציונות״, בתוך: **יובל אורות, הגותו של הראי״ה קוק זצ״ל**, ספריית אלינר, מהד׳ תשס״ה), אולם חרף דבריהם, אין בכך כל הכרח ואף מסתבר יותר שלא כך הם פני הדברים ואכמ״ל (ר׳ יוסף שפירא, ״דרכו של הרב יצחק יעקב ריינס אל הציונות״, בתוך: **שנה בשנה**, תשס״ב ובהרחבה בספר **הגות, הלכה וציונות: על עולמו הרוחני של הרב יצחק יעקב ריינס**, הקיבוץ המאוחד, בני ברק, תשס״ב).
4. ״... אמת הדבר, שיש בתכונתה של השיטה הציונית, ע״פ הביאור שמבארים אותם הרבה מנושאי דגלה, צדדים של שבח מרובים מאוד, וגם תערובות של נטיות זרות שחייבים אנו להסיר אותם מתוך עצמה של התנועה, שהיא קדושה ביסודה, ושלא אנשי חול חידשו אותה באמת, אלא שהם נתנו לה פנים של חיים מדיניים, אבל את היסוד החיוני שבתנועה זו הניחו צדיקים גדולים, כמו הגאון הקדוש רבי אליהו מגריידיץ וחבריו הגאונים הצדיקים ז״ל...״ (**מאמרי־הראי״ה** – ״פרק בהלכות ציבור״; ור׳ **אגרות הראי״ה** ח״ג, עמ׳ קנה)

הגאון הקדוש, רבי יששכר שלמה טייכטל[5] הי״ד, היה מגדולי הרבנים בהונגריה וסלובקיה ונספה בשואה. עד לפרוץ מלחמת העולם השנייה הוא נמנה על המתנגדים החריפים ביותר לציונות, ובמהלך שנות השואה חזר בו מעמדותיו הקודמות[6] תוך כתיבת ספר תורני רחב היקף בשם **אם הבנים שמחה**, שבו הוא עוסק בחשיבותה ומעלתה של מצוות יישוב ארץ־ישראל בימינו. בין השאר הוא מתייחס לטענות

5. הרב יששכר שלמה טייכטל נולד בשנת תרמ״ה בהונגריה, למד בפרשבורג (כיום ברטיסלבה, בירת סלובקיה) ושימש כרב, ראש ישיבה, אב״ד ומורה הוראה בקהילה היהודית הקטנה שהתגוררה בעיירת המרפא פישטיאן, אשר במחוז נייטרה שבמערב סלובקיה. חיבר את השו״ת **משנה־שכיר**. כרוב רבני הונגריה, החזיק הרב טייכטל עד השואה בדעות אנטי־ציוניות, ושלל חבירה לחילונים אף לצורך בניין הארץ. הוא שימש כעוזרו של הרב חיים אלעזר שפירא, האדמו״ר ממונקאטש, בעל **מנחת־אלעזר**, שהיה ממתנגדי הציונות החריפים ביותר, ובשנת תרצ״ו פרסם בעיתון ״יידישע צייטונג״ (שיצא במונקאטש) מאמר שתמך בדעתו של האדמו״ר כי בניין ארץ־ישראל הוא חילול הקודש ויגרום לטומאת הארץ. בשנת תש״ב ברח מסלובקיה להונגריה מאימת הכיבוש הנאצי. אירועי השואה הביאוהו לבחון מחדש את השקפותיו. לראשונה, לפי עדותו, החל להתעמק בסוגיות של גלות וגאולה, גאולה בדרך הטבע, יישוב ארץ־ישראל והיחס לבוניה שאינם שומרי מצוות, ובעקבות חיבוטי נפש אלו שינה את שיטתו והחל לתמוך בציונות ובעלייה לארץ. את דעותיו אלו העלה על הכתב בספר **אם הבנים שמחה**, שאת רובו כתב בעליית־גג בבית שבו הסתתר מאימת הנאצים, תוך שהוא מצטט מאות מקורות מן הזיכרון בלבד. הספר יצא לאור בבודפשט בשנת תש״ג. באביב תש״ד החלו ההונגרים לשלוח את היהודים למחנות, והרב טייכטל, ששמע שהמשלוחים מסלובקיה הופסקו בינתיים, החליט לברוח בחזרה לסלובקיה. אחרי דיכוי המרד הסלובקי, הועבר יחד עם יהודים אחרים משארית קהילת פישטיאן למחנה סרד, ומשם לאושוויץ. עדי ראייה סיפרו שנרצח בי׳ בשבט תש״ה על ידי אוקראיני ברכבת, כיוון שהגן על יהודי אחר שביקש מים (ולפי גרסה אחרת: לחם). על פי עדות אחד הנוכחים, היו מילותיו האחרונות: ״הפיצו את מעיינותיי החוצה״ (הרב ד״ר תמיר גרנות, ״שואה ואמונה״, בית־המדרש הווירטואלי, ישיבת הר־עציון).

6. וכך דבריו: ״ואודה על האמת ואזכיר את חטאיי, שגם בעיני היה לנמאס המפעל הזה של בניין הארץ, מחמת ששמעתי כן מהרבה חרדים סתם, ונשרש בלבי כך ולא התעניינתי בזה כלל כי טרוד הייתי בגירסא בלימוד תלמידים ולחבר חיבורים בגפ״ת ובשו״ת להשיב לכל שואל בדבר ה׳, ורק אחר שלקינו בגלות החל הזה עיינתי בהלכה זו והאיר ה׳ עיניי שטעות הייתה בידי וביד אשר התנגדו לזה. ואני מודה ואומר, כמו שמצינו בש״ס מרבא ומכמה גדולי חכמינו ז״ל, שהודו ואמרו: דברים שאמרתי לכם – טעות היו בידי, ומודים דרבנן היינו שבחייהו, וב״ה אני איני חת משום אדם לומר בפומבי דברי אמת שבלבי, כי אני ב״ה שימשתי גדולי וצדיקי עולם ונתגדלתי בין חכמי דור קדושי עליונים אמתיים, וגם למדתי ב״ה מימי נעורי ונשאתי אישה בימי נעוריי, כי נתקשרתי עם בת גדול־הדור בהיותי בן י״ט שנה, ולא פסקה תורה משולחני מאז עד עתה, ואין אני מבטל דעתי דעת תורה משום גדול או רבי בזמננו, רק אם יתווכח עמי כדרך משא־ומתן של תורה בראיות מדברי חז״ל – אז אודה על דבריו אם יצדקו, אבל לא בסברות כרסיות לחוד״ (**אם הבנים שמחה**, הקדמה).

נפוצות מאוד בזמנו, אשר ניסו לבטל את ערך מצוות יישוב הארץ בימים ההם בטענה שהחילונים, בוני הארץ, אינם שומרי תורה ומצוות, ועל כן, כך טענו המתנגדים, אין ערך הלכתי לפעולות שלהם למען ארץ־ישראל[7]. הרב טייכטל חולק על כך מהותית, וכדי להסביר זאת הוא מביא משל[8].

7. כתב מו״ר הגר״י אריאל בשו״ת **אהלי תורה** ח״ד סי׳ א בעניין קיום מצוות יישוב הארץ ללא כוונת מצווה: ״מכיוון שהוכחנו שמצווה זו מתקיימת על־ידי כלל ישראל בשיתוף כל עם ישראל, מהני כוונת אלו להצטרף עם מעשי אלו. ואדרבה, כך נאה וכך יאה שת״ח העוסקים בתורה ותורתם זכות הכלל היא יהיו שותפים עם אחיהם העוסקים ביישוב הארץ שיישובם זכות הכלל הוא ע״י שיחשבו עליהם, ישתתפו עמהם ברוחם, ובכוונותיהם הקדושות יעלו את המעשים הארציים למעלה בקודש״.

8. לשון המשל המדויק: ״בעיירה קטנה היה שמש בית־כנסת שנפטר והשאיר אחריו אלמנה. חשבו אנשי הקהילה כיצד אפשר למצוא משענת כלכלית לאלמנה, שהרי באותה תקופה לא הייתה פנסיה לאלמנות. אפשר אולי היה לתת לה להמשיך את עבודתו של בעלה המנוח, אך אין זה ראוי שאישה תמלא תפקיד של שמש בית כנסת. הוחלט שהיא תמלא את עבודות השמשות שמחוץ לבית־הכנסת, ואת תפקידי השמש שבתוך זמני התפילות ימלאו המתפללים בהתנדבות. כך תוכל האישה להמשיך ולקבל את המשכורת שקיבל בעלה.
הגיעו ימי הסליחות, והאלמנה במסגרת תפקידה כשמשית הייתה צריכה לקום ולכתת את רגליה בין בתי העיירה, כדי לעורר את העם לסליחות. היא נטלה את מקל הסליחות המיוחד לכך, ופנתה לעבר הבית המרוחק ביותר בעיירה, ביתו של וייס שנדור. כשהקישה בדלת נחרד וייס שנדור מהדפיקה בשעה לא שגרתית זו, ומשפתח את הדלת וראה את אשת השמש שאל אותה לרצונה. היא הסבירה לו שכחלק מעבודת השמשות המוטלת עליה היא צריכה לעבור מבית לבית ולעורר את העם לסליחות. כששמע זאת וייס שנדור הוא ניסה לשכנעה שאין זה מתאים לאישה להסתובב בחוץ בשעה מוקדמת שכזו, במזג אוויר כה חורפי וגשום, ועדיף שהוא יעשה זאת במקומה. האישה ניאותה להצעה והעבירה לו את מקל הסליחות, ווייס שנדור יצא לדרכו לעורר את העם. כשהגיע לבית הראשון נשאל לזהותו, וענה: ׳אני וייס שנדור, וקיבלתי על עצמי לעורר את העם לסליחות׳. מיהר בעל הבית להגיב בכעס: ׳וייס שנדור? אוכל חזירים שכמוך לא יעורר אותי לסליחות׳. טרק את הדלת בזעם ושב לישון. ׳כשהגיע לבית השני, נשאל לזהותו וענה את אותה תשובה, נענה שוב באותה צורה: ׳מחלל שבת שכמוך לא יעורר אותי לסליחות׳, ובעל־הבית הזה הגיב באופן דומה לקודמו. כך נענה גם בבית שאחריו: ׳רמאי ונוכל שכמוך׳, או ׳משחק בקלפים שכמוך לא יעיר אותי לסליחות׳, וכן על זו הדרך אירע גם ביתר בתי העיירה. סיבוב ההשכמה הסתיים בלעז ובבוז, ואיש לא קם לסליחות.
בבוקר, כשכל הציבור הגיע לתפילת שחרית בשעה הרגילה בלא לומר סליחות, קיבל הרב את פניהם בתמיהה: ׳מה מיוחדת השנה שלא באתם לסליחות?׳ אנשי העיירה הצטדקו ואמרו לרב שוייס שנדור אשם בכך, שהרי הוא אישיות מפוקפקת ומפורסמת לגנאי בעיירה, והוא שעורר אותם לסליחות, ועל כן לא באו. ׳שוטים!׳ הגיב הרב בכעס, ׳נכון שוייס שנדור אשם בכל הדברים שהאשמתם אותו, אך הפעם הוא עורר אתכם לסליחות ולא עסק בכל מה שהאשמתם אותו, מדוע אפוא לא קמתם?׳

בעיירה מזרח־אירופית קטנה היה שמש, שכל ענייני בית־הכנסת מוטלים עליו. הוא בא לבית־הכנסת מוקדם ומדליק את התאורה, גולל את ספרי התורה למקום הקריאה ודואג לכל מה שצריך בסביבות בית כנסת - ניקיון, מנהלה, תשלומים. אחד מתפקידיו היה להעיר את כולם לאמירת סליחות לפני ראש־השנה באשמורת הבוקר.

יום עצוב אחד, השמש הזה נפטר ואשתו נשארה אלמנה. היא מאוד חששה שבנוסף לאסון שאירע לה, כעת גם לא תהיה לה פרנסה, משום שהנהלת הקהילה תיקח שמש אחר. אמרו לה בהנהלת הקהילה: אל תדאגי, כל הפעולות שבעלך ז״ל היה עושה למען בית כנסת שלא מחייבות נוכחות בבית־כנסת את גם תעשי, את תהיה ״שמשית״... אבל להעיר לסליחות, זה היה קצת קשה לה, היא כבר מבוגרת, ולא יכולה לקום בארבע בבוקר בחודש אלול להעיר את כולם לסליחות. מה עושים? היה שם אחד, ה״שייגץ״[9] של העיירה, היהודי הכי ״לא מחובר״ לבית־כנסת מכולם, זה שתמיד מתרועע עם הגויים בבית המרזח, שמו היה שנדור (שם הונגרי). והנה, שנדור נגש אל הגברת הזאת ואומר לה: אל תדאגי, אני אעיר את כולם לסליחות במקומך, אני אעשה לך טובה... ואכן, הוא עמד בדיבורו...

בהגיע ימי אלול, מגיע שנדור הזה לרחוב הראשי בעיירה בשעה ארבע וחצי לפנות בוקר ודופק בחלונות של המשפחות היהודיות וקורא: קומו לסליחות! שומעים אותו מבעד החלון כמה רבנים ובעלי־בתים צדיקים ואומרים לו: מי זה? הוא אומר להם: זה שנדור. הם אומרים לו: שנדור?! אתה מעיר אותנו לסליחות?! קודם כל תתחיל להניח תפילין! ומיד סגרו את התריס של החלון במהירות. כמובן שבאותה שנה לא אמרו סליחות בעיירה הזאת[10]...

כאן פרץ הרב טייכטל בדמעות וצעק: ׳נכון שהציונים מחללים שבת וכדומה, אבל הם עוררו את העם וצעקו: צאו מתוך ההפכה, הגויים שונאים אותנו, אין לנו מקום אלא בארץ־ישראל, ולא שמענו׳. הוא סיים את דבריו במילים האלה: ׳הלוואי שנזכה לתקן את העיוות, וה׳ יקבל אותנו בארץ המובטחת״ (דברים שנשא לפני קהל בסלובקיה כשחזר אליה באחד משלבי הסתתרותו, עדותו של מרדכי רוזנפלד, שהיה בין השומעים, **בשבע**, 163).

9. כינוי עממי לגוי.

10. וממשיך שם: ״וא״כ יש לדון את אותם החרדים שעמדו מרחוק לכף זכות, שעשו זאת מחמת זהירות יתרה דהיה בהו, מחמת היראה שאולי לא יהיה בשלמות רוח התורה כדבעי למהווי. אבל ימחלו לנו, ששכחו את דברי רבנו החסיד **בחובת־הלבבות** (בהקדמה), שכתב: ׳מן הזהירות - שלא תרבה להיזהר׳. וכתב שם, שאם היה כל מתעסק בעניין מענייני הטובה שותק ועומד עד אשר יוגמר כל רצונו, לא היה אדם עושה דבר. ואילו היה כל מי שרוצה למלאות לו כל מידות הטוב

מה זה משנה מי מעיר אותך לציון?! מה זה משנה אם ד״ר הרצל קורא לך לשוב לציון, או מעלין בקודש, רבנו הרב קלישר? שניהם משמיעים את קריאת הקב״ה, הקורא לך לשוב לציון[11]! **הוא ״המחזיר שכינתו לציון[12]״**. מה משנה לעצם הקריאה לציון, אם האנשים האלה מקיימים את יתר המצוות באופן מלא או שעדיין לא?! הרי הם הגורמים בפועל לקיום המצווה הכללית, מצוות יישוב ארץ־ישראל, שזו מצווה ששקולה כנגד כל התורה כולה, כך כתוב בספרי[13], ולכן אומר הרב טייכטל: ודאי וודאי שאנחנו חייבים לעלות לארץ־ישראל ולהתיישב בה, מבלי להתייחס לשאלה מי הוא הקורא לנו והאם הוא ראוי לכך[14].

ולא יכול להשיגם מניח מה שיזדמן לו מהם, היו כל בני אדם ריקים מן הטובות וחסרים מן החמודות, והיו שבילי הטוב שוממים ומעונות החסד היו נעזבים... וממש קוימו דבריו באלו החרדים, שעמדו מרחוק לחברת הבניין מחמת הזהירות היתרה דהייתה בהו״ (עמ׳ יט).

11. ״אמרתי לו: שמעתי בת קול שמנהמת כיונה ואומרת אוי לבנים שבעוונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין האומות. ואמר לי: חייך וחיי ראשך לא שעה זו בלבד אומרת כך אלא בכל יום ויום שלוש פעמים אומרת כך. ולא זו בלבד, אלא בשעה שישראל נכנסין לבתי־כנסיות ולבתי־מדרשות ועונין יהא שמיה הגדול מבורך הקב״ה מנענע ראשו ואומר: אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך, מה לו לאב שהגלה את בניו ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם (ברכות ג, א).

12. סיפר מו״ר הרב שאר־ישוב כהן זצ״ל: ״שמעתי מפי אבי מורי, הרב הנזיר הקדוש, מגדולי תלמידיו של מרן הרב קוק זצ״ל וממייסדיה של ישיבת מרכז־הרב דבר נפלא שאז לא הבנתי, בימינו מבינים את זה היטב. אנו אומרים שלוש פעמים ביום: ׳ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים׳. למה מתפללים על העיניים ׳ותחזינה עינינו׳? מדוע לא מתפללים ״יהי רצון שתשוב לירושלים ברחמים׳? ואמר אבי מורי זצ״ל: יגיע יום שהקב״ה כבר שב לירושלים ומשרה שכינתו בתוכה ועושה בה נסים ונפלאות, אבל העיניים שלנו עיוורות ולא רואות את המחזה הנפלא הזה. צריך להתפלל על עיניהם של ישראל שתיראנה״ (**הובא בספרנו המחזיר שכינתו לציון, ב**, עמ׳ 443, המזרחי העולמי, תשע״ז).

13. ״מעשה ברבי יהודה בן בתירה ורבי מתיא בן חרש ורבי חנניה בן אחי רבי יהושע ורב יונתן שהיו יוצאים חוצה לארץ והגיעו לפלטום וזכרו את א״י, זקפו עיניהם וזלגו דמעותיהם וקרעו בגדיהם וקרא את המקרא הזה ׳וירשתם אותה וישבתם בה ושמרתם לעשות את כל החוקים האלה׳ (דברים יא לא). אמרו: ישיבת א״י שקולה כנגד כל המצוות שבתורה. מעשה ברבי אלעזר בן שמוע ורבי יוחנן הסנדלר שהיו הולכים לנציבים אצל רבי יהודה בן־בתירה ללמוד ממנו תורה והגיעו לציידן וזכרו את א״י, זקפו עיניהם וזלגו דמעותיהם וקרעו את בגדיהם וקראו את המקרא הזה ׳וירשתם אותה וישבתם בה ושמרתם לעשות את כל החוקים האלה ואת המשפטים׳. אמרו: ישיבת א״י שקולה כנגד כל המצוות שבתורה, חזרו ובאו להם לא״י״ (ספרי, דברים יב כח, פסקה פ).

14. וכה דברי הנצי״ב מוולוז׳ין בעניין זה: ״ואין לנו לחשוב מחשבות כי ראוי היה הדבר הזה באופנים אחרים, כאשר מצויר בדעות בני האדם... כי באמת אין לחוות דעה את ה׳. וכאשר אמר על־ידי ישעיה הנביא: ׳כי לא מחשבותי מחשבותיכם, ולא דרכיכם דרכי׳, ואין לנו להתחכם לאמר כי נצרך להיות באופן אחר. וכמו שהיה בימי עזרא הסופר, שקיבץ איזה אלפים בבבל מכל סוגי בני

הקץ המגולה - תחיית האומה ותשובת העולם כולו

כתב מרן הרב קוק:

> תחיית האומה היא היסוד של בניין התשובה הגדולה, תשובת ישראל העליונה ותשובת העולם כולו שתבוא אחריה. (אורות־התשובה יז א)

נכון. מי שמסתכל על המציאות בעין חילונית, הוא אומר: טוב, היו סוג של אנשים נרדפים באירופה, הייתה כלפיהם שנאה ורצו להרוג אותם, הם חיפשו להם "מקלט מדיני בטוח" ומצאו איזה חבל ארץ שהמעצמות הסכימו לתת להם להתיישב בו וזהו... אל תכניסו לסיפור את אלהים. זה לא קשור...

כלפי צורת מבט כזו אומר הרב בחדות: לא ולא! תחיית האומה הזאת היא ההתחלה של התגשמות כל דברי הנביאים בעניין גאולת ישראל והעולם כולו[15]. "ושבתי את שבות עמי ישראל ובנו ערים נשמות וישבו ונטעו כרמים ושתו את יינם... שבתי את שבות עמי ישראל ולא ינתשו עוד מעל אדמתם אשר נתתי להם.." (עמוס ט יד-טו),

האדם, גדולי תורה ויראי ה', וגם מאותם האנשים נושאי נשים נכריות, אשר היו מורגלים בחילול שבת ולא ידעו את התורה כלל. כל אלו נתקבצו והכינו יישוב הארץ בערים, עד שאח"כ נתמלאה הארץ מבניה. כן עלינו להתעורר לקול רצון ה', הנשמע מקצה העולם ועד קצהו... ובכל סוגי בני ישראל... ועל כולם יתקיימו דברי עזרא הסופר: "יד אלהינו על כל מבקשיו לטובה"" (קובץ **שיבת ציון** ח"א, עמ' 7; **שם** ח"ב, עמ' 6).

15. כשלושה חודשים לאחר הצהרת בלפור (שבט תרע"ח) כותב הרב לד"ר משה זיידל: "כן, 'אתחלתא דגאולה' ודאי הולכת ומופיעה לפנינו, אמנם לא מהיום התחילה הופעה זו, רק מאז התחיל הקץ המגולה להיגלות, מעת אשר הרי ישראל החלו לעשות ענפים ולשאת פרי לעם ישראל אשר קירבו לבוא התחילה אתחלתא זו, ועיני כל חודר ברוח דעת היו תמיד נשואות כי יד ד' הנוהגת כל מסיבות דורים תפליא פלאותיה להביא את ההתחלה הזאת למעלה יותר רוממה, והפלא הזה קם וַיְהִי בימינו לעינינו, לא על־ידי מעשה אדם ותחבולותיו, כי אם על־ידי מפלאות תמים דעים, "בעל מלחמות ומצמיח ישועות", ודאי קול דודי דופק ואור ד' אחד, המנהל בחכמתו, חסדו וגבורתו את גלגלי התולדה, כשם שהוא מנהל את הליכות כל צבאות עולמים וכל סדרי היקום כולו, הוא ד' אלהי ישראל, אשר אנחנו עמו וצאן מרעיתו, הננו עדיו עדי עד, מופיע ברב זוהר מתוך כל המאפלים, לפלס נתיבות חוקו על עמים רבים והמון לאומים. אמנם זה היום שקיווינו הולך הוא ובא, לעת עתה הולכים ומתגלים צדדיו היותר חיצוניים על־ידי פועלים המוכשרים לכונן את המעשים הללו, כערכם של הצידונים היודעים לכרות את העצים מן הלבנון לבניין בית ד' יותר מבני ישראל, אשר עינם ולבם וכל רגשי נשמתם נתונים נתונים אל הבית הגדול והקדוש, אשר נקרא שֵׁם ד' צבאות יושב הכרובים, אשר ידעו את שמו לדבקה בדבריו ובדרכיו בכל לבם ובכל נפשם (**אגרות הראי"ה** ח"ג, עמ' קנה). ור' **שם**, עמ' קסג; **אורות־התשובה**, פרק יז.

"ואתם הרי ישראל ענפיכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא" (יחזקאל לו ח). אומרת על כך הגמרא במסכת סנהדרין (צח, א): "ואמר רבי אבא: אין לך קץ מגולה מזה, שנאמר: 'ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא'". זה הסימן של הקץ המגולה. מסביר שם רש"י: "כשתתן א"י פרייה בעין יפה – אז יקרב הקץ, ואין לך קץ מגולה יותר". כשיתחילו להקים מושבות בא"י ויתחיל להיות יבול חקלאי, זהו הסימן המובהק ביותר להתנוצצות אור הגאולה[16]. על כך כתב[17] הגאון רבי יהושע מקוטנא[18] עוד בשנת ה'תרנ"א:

> ואין ספק שהיא מצווה גדולה, כי הקיבוץ הוא אתחלתא דגאולה, ונאמר "עוד אקבץ עליו לנקבציו", ועיין ביבמות דף סד שאין השכינה שורה פחות משתי רבבות מישראל, ובפרט עתה, שראינו התשוקה הגדולה, הן באנשים פחותי ערך, הן בבינונים, הן בישרים בלִבותם, קרוב לוודאי שנתנוצץ רוח הגאולה...[19]

אומר הנצי"ב מוולוז'ין שאהבת וחיבת ארץ־ישראל זהו "הבריח התיכון" המבריח את עם ישראל מן הקצה אל הקצה. שואלים אנשים באודסה שברוסיה, מי אתם? הם עונים: אנחנו ציונים. שואלים אנשים בבאזל, שווייץ: מי אתם? הם עונים: אנחנו ציונים. שואלים אנשים באמריקה: מי אתם? אנחנו ציונים. וכך, בבת אחת, תוך מספר שנים בודדות, ישנה התפשטות אדירה של תנועת חובבי־ציון בכל העולם היהודי ברחבי התבל. אמר על כך הנצי"ב: האהבה הזאת לארץ־ישראל שמתעוררת בבת אחת, בכל העולם כולו, אלה לא מכירים את אלה ואלה לא מכירים את אלה, ורק בקשה אחת בפיהם: "שאו ציונה נס ודגל", אנחנו רוצים לחזור לארצנו ולבנות את מולדתנו, זוהי ההתנוצצות של הגאולה[20].

16. וכתב על כך הגאון הקדוש רבי אליהו גוטמכר מגריידיץ', מתלמידיו של הגאון רבי עקיבא איגר: "ואצלי כבר ברור, שאם יקיימו ישראל שיתחילו לעבוד אדמת הקודש בסך ק"ל משפחות, שיהיה התחלת הגאולה גם כשלא יהיו ישראל ראויים לכך" (מכתב לרב חיים אלעזר וקס, נדפס בשו"ת **נפש חיה**, סי' א). וכנגד המתנגדים לרעיון זה כתב: "כי הקליפה גוברת גם בצדיקים היותר גדולים לבטל הטוב הזה" (**שם**).
17. **ישועות מלכו**, יו"ד, סי' סו.
18. מגדולי הדור הקודם, היה חובב ציון נלהב ואדמו"ר לאלפים, בעל שו"ת **ישועות מלכו**.
19. ציטוט זה הובא בראש ספר **לנתיבות־ישראל** לרצי"ה קוק זצ"ל.
20. וכן כתב הנצי"ב בפנקס אגודת חובבי־ציון שעמד בראשה: "רָאֹה ראינו כי היה ה' את רוח עמו ישראל בכל חלקי תבל ומלואה, להושיב נחלות שוממות בארץ הקדושה ולכונן שם מושבות לנידחי ישראל, וקול ה' דופק על פתחי לבבנו לאמר, פתחו לי פתח בפעולתכם, כי הגיעה השעה אשר לא ייאמר עוד על א"י עזובה ואין דורש אותה. אחרי שיהיה הגלות... שהצרות מתרבות,

אחדות הלאום והדת בישראל

במקום אחר כתב הרב קוק (אורות, אורות־התחיה, ט): "**רוח האומה שנתעורר עכשיו, שאומרים רבים ממחזיקיו שאינם נזקקים לרוח אלהים**". הם אומרים: חברים יקרים, בני הציונות הדתית. אתם באמת חבר׳ה נחמדים, אבל אתם קצת מבולבלים. אתם לא רואים שאנחנו חילונים? אתם לא שמים לב שאנחנו בלי כיפות? מה אתם מדברים אתנו כל הזמן על גאולה ויישוב א״י? אנחנו רק חיים את חיינו החילוניים וזהו.

אומר להם הרב קוק: "**אם היו באמת יכולים לבסס רוח לאומי כזה בישראל, היו יכולים להציג את האומה על מעמד הטומאה והכיליון**"[21]. לרב קוק יש ביקורת חריפה עליהם, הוא אומר: לא נכון, אם חלילה היה אפשר להפריד בעם ישראל בין הלאום לבין הדת, הייתה אז סכנה גדולה לרציפותה והמשכיותה של הזהות היהודית. ולכן, אומר הרב קוק, אי אפשר לטעון שהתעוררות לאומית אין לה שום משמעות דתית, אלא להפך. מדוע? משום ש"**מה שהם רוצים אינם יודעים בעצמם**", הם מבולבלים. יש להם בעיה, הם לא יודעים מי הם, מה הם, למה הם באו דווקא לפה. האם הם לא "כובשים" וזרים? האם המפעל הציוני היה מוצדק? הם לא מצליחים למצוא תשובה שתניח את דעתם.

ונשאר אנוש מעט מזער, בעת ההיא: קום התהלך בארץ וכו׳, היינו בביאה שאחר הגלות, עלינו להתהלך בארץ, ולעסוק ביישובה טרם נזכה בה... עלינו להתעורר לקול רצון ה׳, הנשמע מקצה העולם ועד קצהו, בכל מקום אשר אחינו מפוזרים שם, נידחים ונענים, לעשות מה שבידינו מעט או הרבה, ובכל סוגי בני ישראל, ועל המקובצים לעלות להושיב את א״י ולבנותה ולנטוע בה כל עץ מאכל".

21. "אם נעזוב את שעת הכושר של התחלת התפתחות היישוב, והחלישות הגופנית והרוחנית וחסרון אמצעי המלחמה יבואו עד מרום קצם אצל שלומי אמונים שבא״י, והיד הרמה המחומשת בהפקרות ודרכי הגויים, באין זכר לקדושת ישראל באמת, המחפה את חרסיה בסיגים של לאומיות מזויפת בגרגרים של היסתוריה ושל חיבת השפה, המלבישה את החיים צורה ישראלית מבחוץ במקום שהפנים כולו הוא אינו יהודי, העומד להיות נהפך למשחית ולמפלצת, ולסוף גם כן לשנאת ישראל וארץ־ישראל, כאשר כבר נוכחנו ע״פ הניסיון – היד הטמאה הזאת תתגבר, אז אין די באר גודל האסון..." (**אגרות הראי״ה** ח״א, עמ׳ קפג).

אומר להם הרב: "**כל כך מחובר הוא רוח ישראל ברוח אלהים**", הלאום והדת בישראל הם דבר אחד[22], אתה משרת בצבאה של מדינת היהודים ובכך אתה מקיים מצוות דתיות רבות[23]. כשאתה בונה את ביתך הפרטי בארץ־ישראל, אתה מקיים בכך מצווה דתית חשובה. כל מעשה שתעשה, מכיל בקרבו לפחות את שני הרכיבים האלה. זה דבר אחד, "כשלהבת בגחלת", אי אפשר להפריד ביניהם.

משום כך, מסביר הרב: "**עד אשר אפילו מי שאומר שאיננו נזקק כלל לרוח ד'**", הוא אומר: לא אכפת לי, אין לי שום צורך בדת, ניתן לוותר עליה לטובת ערכים מוסריים כלליים...[24] אומר הרב: "**כיוון שהוא אומר שהוא חפץ ברוח ישראל**", הוא אומר: כל זה נכון, אבל בבסיס הזהות הכללית שלי אני "יהודי אוניברסלי", חשוב לי להיקרא יהודי[25], חשוב לי קיומה של מדינת ישראל, אני אוהב אותה ודואג לשלומה, אז "**הרי הרוח האלהי שורה בתוכיות נקודת שאיפתו גם בעל כרחו**", כלומר: הוא משרת מגמה אלהית נסתרת ומחזק את היסוד האוניברסלי שבזהות היהודית.

בזמן השלטון הטורקי בארץ בא חלוץ אחד לפני הרב קוק, שהיה אז רבה של יפו והמושבות, ואמר לו: כבוד הרב, אני כופר "להכעיס", לא אכפת לי כלום, אף מצווה אני לא צריך... אומר לו הרב: כתבו בעיתון שיהודי עשיר אחד קנה את הר־הבית

22. ע' הגר"ש גורן, "הזהות בין התורה ללאום", **תורת השבת והמועד**, עמ' 195, ירושלים, תשמ"ב; מכתבו לדוד בן־גוריון בעניין מיהו־יהודי (תשי"ט), בתוך: **משנת המדינה**, עמ' 191-201, ירושלים, תשנ"ט; "הפרדת דת ומדינה", בתוך: **משנת הגורן**, עמ' 55, תשע"ו.
23. ע' ספרנו **אוזר ישראל בגבורה: מבט תורני על השירות בצה"ל**, תורת שלמה, תש"פ.
24. בשיעור הסברנו את הפסקה על פי צורת ההסברה המתאימה לרוח ימינו אנו, אך אין זה פשט הפסקה. יחד עם זאת, בסיס הדברים שאמרנו נמצא בדברי הרב עצמו במקום אחר: "אילו היו לכל הפחות מחובבי ציון או ציונות, היה יותר נקל להשיבם לאיתן דרך ה', מפני שיש יחס גדול בין ההכרה הלאומית בישראל אל שורש הקדושה באמונה ובקיום תורה ומצוות. מכל מקום, גם עכשיו שהרחיקו לכת אין להתייאש מהם כלל וכלל. סוף כל סוף, כ"כ פעל אור ה' אשר הופיע בעולם אלפי שנים ע"י תורתנו הקדושה, שעכשיו כבר אין לנו אותה המינות הארורה, אשר כל באיה לא ישובון, שהייתה בימים הראשונים. עכשיו, אפילו הדעות היותר רעות עומדות הן על הבסיס של בקשת היושר והצדק, שבאמת הוא בעצמו הוא דרך ה', שציווה אברהם אבינו עליו השלום 'את בניו ואת ביתו [אחריו...] לעשות צדקה ומשפט'. ונמצא, שכל הטעות של הדור היא רק מה שהם אינם יודעים שכדי לבוא אל המטרות הטובות שהם חושקים, צריכים בני ישראל להיות מכבדים את התורה ודבקים יפה באמונת ה' ברוך הוא, שהיא אור העולם כולו וחייו" (**אגרות הראי"ה** ח"א, עמ' קמג, אודות היחס לצעירים שפנו אל הקומוניזם. ור' בעניין זה שם, אגרות נ, קלח, שלב, שעה, תקט).
25. וזכור מאוד הרעש והמחאה הנמרצת מצד חוגי השמאל הליברלי בישראל כאשר לפני מספר שנים נאמר עליהם על־ידי אישיות פוליטית בכירה שהם: "שכחו מה זה להיות יהודים".

מיד הסולטאן העות׳מני והוא מכר אותו למישהו כדי לעשות שמה אורוות סוסים... אמר לו החלוץ הכופר: מה? תגיד לי מי זה, ואני אהרוג אותו! אמר לו הרב קוק: אתה רואה שאכפת לך?! זה מציק לך, שלקחו את הר־הבית והפכו אותו למקום שפל, זה הציק לך[26].

"קרבי זה הני אחי"

אמרו לי חברים בצבא, אנחנו לא בקטע הדתי. אמרתי להם: אין בעיה, רק תגידו לי דבר אחד: אפשר לדעת מה אתם עושים כאן? אמר לי אחד מהם: מה הכוונה? אמרתי לו: למה אתה כאן, בצה״ל? אמר לי: אני מגן על המשפחה שלי, על אמא שלי, על סבתא שלי... אמרתי לו: אתה יודע שאתה משוגע?! למה? תראה מה אתה יכול לעשות, אם אתה רוצה באמת להגן על אמא וסבתא שלך, תוציא ויזה לארה״ב, לך לנתב״ג, קח מטוס, ולך למיסיסיפי, או למיאמי, לקליפורניה או לטקסס. מה אתה עושה פה בישראל? אתה גר באחד המקומות המאוימים ביותר בעולם? מה אתה עושה פה בכלל? אז הוא אמר לי: אבל זו המדינה שלנו...

הבנתם? אנשים לא מבינים את המשמעות של מה שהם עושים, וכשאתה מברר להם ואומר להם לפני לחימה: ״שמע ישראל, אתם קרבים היום למלחמה על אויביכם...״ פתאום רבים מהם מתחילים להבין. מתחילים ״לחשוב עם״. וכשמגיע מבצע צבאי גדול, ״עופרת יצוקה״, ובשטחי הכינוס ישנה היערכות לקראת כניסה לרצועת עזה, נמצאים שם עשרות אלפי חיילי צה״ל בהכנות, פתאום מגיע לשם הרב הראשי לישראל דאז, הראשל״צ הרב שלמה משה עמאר, ואנשי הרבנות הצבאית מביאים עשרות אלפי ספרי תהלים וציציות לחלוקה, אין כמעט חייל שלא קופץ לקחת ספר תהלים לשמירה ותור ארוך של חיילים נעמד לפני הרב עמאר לקבל ממנו ברכת הדרך. כל חטיבת גולני כולה נכנסת לעזה עם ציצית... הם ביקשו דחוף ציציות.

26. ״וכלפי צעיר אחד, שבדרך ההתווכחות אז אמר, שכאילו אינו יכול לקבל את התוכחות כי הוא כבר ריקן מכל רגש דתי, סיפר בהמשך השיחה הידידותית ע״ד הצעה כאילו אדיר־הון אחד עומד לרכוש לו לקניינו ע״י הממשלה את סביבת הר־הבית, ובאין לו כל רגש מיוחד לקדושת המקום הזה הנהו מתכונן לעשות שם שוק גדול. לשמע הדברים האלה קפץ מיד אותו הצעיר וקרא ברוב התרגשות: ״את החזיר הזה אדקור בחרב!״ ואז הוא אמר לו: הנה אתה רואה שהנך טועה בהבחנת עצמך, ובאמת אינך ריקן מרגש הדת והיהדות, ואת הניצוץ שבלבבך הנני מקבל לגדלו ולפתחו ללהבת אש דת קודש״ (**לשלושה באלול** א, נ; שבחי הראי״ה, עמ׳ 155, נזר דוד, תשנ״ה).

(ואברכי ישיבת מיר נרתמו להטיל פתילים עבור אלפים מחיילי צה״ל בתוך מספר שעות). הרב הראשי לצה״ל דאז, הרב אביחי רונצקי, יחד עם מרצי תחום ״תודעה יהודית״ ברבנות הצבאית, מסרו שיחות חיזוק בתחום תודעת לחימה וצדקת הדרך לאלפים רבים של חיילים בשבת שטח מיוחדת במינה.

זה הפשר המתגלה בזמנים מיוחדים. יהודי נשאר יהודי! לא משנה כמה נראה לך שהוא רחוק, כמה שנראה לך שהוא מחוספס או לא שייך... כל יהודי מחובר בנקודה היהודית שלו. השאלה היא האם אתה יודע איך לחבר אותו לאותה נקודה, והאם אתה מוכן להקדיש מאמץ בכדי לעשות זאת? זו לגמרי הבחירה שלך. לא להסתכל עליו במבט חיצוני ושיפוטי ולהרחיק אותו בזרוע, זו לא הגישה[27].

אומר הרב (אורות, אורות־התחיה, ט): **״... ואם הימצא תימצא, בזמן מן הזמנים, התעוררות רוח כזאת שיאמרו כל אלה בשם רוח האומה לבדה״**, הם יגידו: אנחנו ״ישראלים״, **״וישתדלו לשלול את רוח אלהים מעל כל הקניינים הללו וממקורם הגלוי שהוא רוח האומה״**, כלומר: הם יגידו שלמדינת ישראל אין שום משמעות דתית, היא בסך הכול יצירה שלנו, יצירה ארצית חילונית, הצבא שלנו הוא זרוע ביצועי לרשות המבצעת, הוא ״חברה קבלנית לביטחון בע״מ״, אין שום מצווה דתית בשירות בצבא, זה הכול ״חילוני למהדרין״. אומר לנו הרב: **״מה צריכים אז צדיקי הדור** [כלומר: אתם] **לעשות?״** מה צריכים לעשות אנשים רציניים, לשתף עם זה פעולה?! **״למרוד ברוח האומה, אפילו בדיבור, ולמאס את קנייניה, זהו דבר שאי אפשר!״** כלומר, תגובת הנגד של הדתיים תהיה: אם זו העמדה שלכם, אז אנחנו לא רוצים לשרת בצבא

27. ״הנה פעם שמעתי מאדם אחד מדבר בגנות אחינו בית ישראל היושבים בארצות אירופה ואומר שהם מחללי שבתות בפרהסיא מקטון ועד גדול, ואוכלים מאכלות אסורות, ועוד ועוד הרבה לגנותם. אמרתי לו: מי הכריחך לדברים אלו של גנות וחובה וקטרוג. המעמך ישלמנה, ואתה מה יש לך בדברים אלו, ומי הכניסך בתיגר זה. ועוד, למה תבחר לעשות מעשה הזבוב שאינו חונה על בשר נקי וטהור, אלא רק על מכה וחבורה אשר על הבשר, כי כן אתה מספר בגנות אנשי אירופה, ואינך מספר בדבר טוב הנמצא בהם. ויאמר: מה שבח וטוב נמצא בהם ביהדות, כדי שאדבר בו? אמרתי לו: יש ויש, כי הנה תמצא אפילו אותם אנשים שהם מחללים שבתות ויו״ט, ואוכלים בשר חזיר ובשר וחלב וטרפות ושותים יין עם הנכרים ומתערבים עמהם, עכ״ז הם מחזיקים בשם היהדות אשר עליהם, ומודים ומודיעים בפיהם שהם יהודים ואין שם יהודי חרפה להם, אלא היא להם לכבוד ולתפארת״ (רבנו יוסף חיים מבגדד, **עוד יוסף חי**, במדבר).
ור׳ גם **צדקת הצדיק**, נד: ״עיקר היהדות – בקריאת שם ישראל, כמו שנאמר ׳זה יאמר לה׳ אני [וזה יקרא בשם יעקב וזה יכתב ידו לה׳] ובשם ישראל יכנה׳. שלא יהיה לו רק מעלה זו שמכונה בשם ישראל – די... ועל זה נאמר ׳חבור אפרים עצבים – הנח לו׳, שהם בחיבור אומה אחת ולא נתפרדו להתחבר עם הגוים להיות בכללם״.

בכלל, יום־העצמאות הוא לא יום חגיגי שלנו, אותנו הדתיים לא מעניין יום־העצמאות, אותנו לא מעניין יום־הזיכרון. אנחנו לא שותפים בשמחה של עם ישראל. זה נקרא "למרוד ברוח האומה ולמאס את קנייניה" – להגיד שלדידנו אין ערך דתי למדינה ולמלחמותיה.

צה"ל או קודשא בריך הוא?

מורי ורבי, הרב בני אייזנר זצ"ל, סיפר לנו סיפור אישי מעניין. יום אחד הוא החנה את רכבו בשכונה ירושלמית מפורסמת כשעל מכוניתו מתנוסס לתפארת דגל מדינת ישראל. כשהוא חזר לרכב, הוא מצא "צאן־קדושים". אתם יודעים למה הכוונה? לילדי ת"ת, "תינוקות של בית רבן". וכך הצאן־קדושים מתגודד סביב הרכב ומתרעם, מה זה פה? נכנס לכאן "ציוני" עם דגל. הוא שואל אותם: תגידו, קינדרלך [=ילדים], יש לי שאלה אליכם. ספר יהושע למדתם? אומרים לו: כן. תגידו: מי ניצח את מלכי כנען? יהושע או קודשא־בריך־הוא? אומרים לו: א־ודאי [=ודאי] קוב"ה. ספר שופטים למדתם? כן. תגידו: מי ניצח את מלכי מדין? גדעון או קוב"ה? שוב עונים לו: א־ודאי קוב"ה. מי ניצח את היוונים? יהודה המכבי או קוב"ה? א־ודאי קוב"ה. אז תגידו לי, "זיסע טייערע קינדערלעך" [=ילדים מתוקים ויקרים], מי ניצח את הערבים? צה"ל או קוב"ה? מה אתם אומרים? גם כאן א־ודאי קוב"ה, לא?! הם היו במבוכה...

וכי מישהו חושב שלא הקב"ה מנצח את מערכות ישראל? וכי מישהו אחר עשה זאת? השטן עשה את זה?! הוא ניצח את הערבים? איך אפשר להגיד דברים כאלו[28]?! אנשים מאמינים, אנשים מקיימים מצוות, אבל הם לא רואים, זה מאיים עליהם, הם לא יודעים מה לעשות עם התופעה הזו.

28. וכה דברי מו"ר הגאון הרב אברהם שפירא בעניין זה: "יש אנשים, שהם צדיקים וחכמים אבל לפעמים הם מוציאים מהפה דברים שקשה להוציא אותם. בודים, שיש כאן כביכול מעשה של הסטרא־אחרא. דיבורים כאלו זה קיצוץ בנטיעות. כל מי שאומר שהסטרא־אחרא עושה – זה קיצוץ בנטיעות. זו פגיעה באמונה הפשוטה של ייחוד ה'. 'אין עוד מלבדו' (דברים ד לה). רק ריבונו של עולם מנהל את העולם. הסטרא־אחרא אינה מנהלת את העולם, ומי שאומר אחרת, הוא מקצץ בנטיעות. הסטרא־אחרא יכולה לקטרג, זה התפקיד שלה, ולכך יש לה כוח, אבל לא יותר מזה. אבל כשחסר כאן חסד ה', אז אין התבוננות, והכול יכול להיהפך למסולף עד כדי קיצוץ בנטיעות. אם לא זוכים, רואים ולא מבינים, ואז אפשר לבדות דברים חמורים ולהסביר כמו שהמרגלים הסבירו, ויכולים להגיע עד כדי קיצוץ בנטיעות. על דור המדבר הפסוק לא מהסס

כתב הרב קוק: "רוח ד' ורוח ישראל אחד הוא", הצנחנים הבוכים בכותל[29], הם הולכים להילחם מלחמת מגן ולפתע מגיעים להר־הבית ומשחררים גם את הכותל, ופתאום הם מרגישים ממעמקי לבם תחושה עילאית שהם עצמם לא יודעים להסביר את מקורה. מישהו יכול להסביר דבר כזה באופן אחר מלבד התעוררות הנשמה והזיק היהודי? ובנוסף לכך, נסי ההצלה והפדות המופלאים, כיצד במשך שישה ימים בלבד מדינת ישראל מכפילה את השטח שלה פי שלוש וחצי בקירוב והופכת למעצמה אזורית, האם היה דבר כזה בהיסטוריה הצבאית המודרנית?!

ותשע־עשרה שנה קודם לכן, במלחמת השחרור, איך יכלה מדינת ישראל הקטנה שזה עתה נולדה לעמוד במלחמה עזה במשך קרוב לשנה וחצי מול שבעה צבאות ערב, ולא רק להחזיק מעמד אלא גם לנצח? וכי זה לא מעשי ה'? ובהמשך, בימי מלחמת יום־הכיפורים, עד היום, אין אדם שיכול להסביר מה מנע מהסורים לשעוט על טבריה ומשם לתל אביב?! מדוע הם נסוגו למרות שאף אחד לא עמד מולם?!

מלחמת המפרץ (הסתיימה בפורים שנת ה'תשנ"א) הייתה מלחמה אזורית. עיראק כבשה את כוויית, ובתגובה הותקפה על־ידי ארה"ב ובנות בריתה. כתגובת נגד, עיראק תקפה את מדינת ישראל באמצעות ירי של טילי סקאד ארוכי טווח. מדינת ישראל לא הגיבה ולא השתתפה באופן פעיל בלחימה. באותם ימים, העורף של מדינת ישראל ובמיוחד ערי גוש דן: ת"א, רמת־גן וגבעתיים היה תחת ירי הטילים.

לומר: 'ארבעים שנה אקוט בדור ואומר עם תועי לבב הם והם לא ידעו דרכי' (תהלים צה י). יש דבר כזה 'עם תועי לבב', גדולים וצדיקים, אבל תועי לבב. מזה נובע בלבול, שכן האמונה בגאולה היא לפי הדור ולפי גדולי הדור. כשאנו רואים שהתרחש לנו נס כזה, שאחרי אלפיים שנה שבהם לקח ריבונו של עולם מאתנו את ארץ־ישראל, והייתה גלות, ארץ־ישראל חזרה אלינו. יש ספק מי החזיר לנו אותה?! האם ניתן לומר שלא הקב"ה הוא שהחזיר לנו אותה?! צריך להיות ברור מי החזיר לנו אותה, ודאי שזו ישועת ה'. מקשים עלינו קושיות, וכל המשברים של היום נובעים מאותו חסרון של 'וקדוש ישראל התוו'" (מתוך שיחותיו ליום־העצמאות, בעריכת הרב בנימין רקובר, טרם נדפס).

29. "לפתע שמעתי קריאה, חייל שראה ראשון את הכותל המערבי השמיע צעקה: 'אני רואה את הכותל המערבי'. כולנו פרצנו אחריו דרך שער קטן ומיששנו את האבנים באהבה גדולה שנדלקה פתאום בכל לב. חיילים נצמדו אל הכותל והחלו למרר בבכי. אינני זוכר, במשך שלושת ימי הקרב על ירושלים העתיקה, חיילים בוכים, למרות העובדה שראו את טובי רעיהם נפגעים. ואילו עתה כרעו ליד הכותל ומיררו בבכי כילדים קטנים. חיילים שפניהם מכוסים זיפי זקן ועיניהם אדומות מעייפות של קרב התחבקו והתנשקו, כשהם צועקים: 'ירושלים שלנו'" (אלי לנדאו, "זעקתו של צנחן", דף לתרבות יהודית, יום־ירושלים, משרד החינוך).

מדי ערב נפלו טילים רבים בגוש דן. למרבה הפלא, מכל הטילים הללו היו מעט מאוד נפגעים בנפש.

לאחר סיום המלחמה נערכה עצרת הודיה לקב״ה, דיבר שם הגאון הרב עובדיה יוסף זצ״ל, שבעוונות הדור נלקח מאתנו ממש לאחרונה, והוא סיפר שם סיפור מדהים[30]. אתם בוודאי שמעתם על פי גלילות. זהו מקום לאכסון גז ונפט. כל מי שנוסע לכיוון הרצליה, לאחר שעוברים את צפון תל־אביב ורמת־אביב, מגיעים למחלף גדול שנקרא פי גלילות. עד לפני מספר שנים היה מאוכסן שם כל מצבור הגז המיועד לשימוש בגוש דן. תבינו, שאם חס ושלום המקום הזה היה נפגע כתוצאה ממתקפת טילים, המשמעות היא פיצוץ אדיר שיכול היה להחריב ח״ו את כל גוש דן.

סיפר הרב עובדיה יוסף שאמר לו איש צבא בכיר מאוד שבעיצומה של מלחמת המפרץ פתאום מגלים הטכנאים בפי גלילות שיש דליפת גז מסוימת באחד הצינורות, וכמובן מחליטים לתקן את הדליפה, חייבים. אז מה הם עשו? הם סגרו את ה״שיבר״ [=ברז] של הצינור הראשי והזרימו את כל הגז לצינורות חלופיים. אחרי מספר ימים פגע טיל סקאד עיראקי בצינור הגז הראשי של פי גלילות, שהיה ריק... אם ח״ו הוא היה מלא, אולי חלקנו לא היה כאן... זה נס או לא נס[31]?! זה נס נסתר, אומר הרמב״ן על התורה, וכך הוא גם מכנה את הנס של ירידת הגשם. אז מה אתם אומרים? לא נודה לקב״ה על כל הנסים שעושה לנו? לא מגיע לו איזה הלל, ככה, ביום־העצמאות[32]? לא מגיע לו שנודה ונשמח בנסים שעשה לנו ולא נהיה כפויי טובה?!

שוקו ולחמנייה בפאתי רמאללה

זה מה שאומר לכם הרב קוק: אתם צדיקי הדור, אתם האנשים שרוצים להיות שותפים לצדיקי הדור, מה אתם צריכים לעשות? חברי בני עקיבא, הולכים בדרכו של רבי עקיבא[33], בדרכם של גדולי צדיקי הדור. אתם **״צריכים לעבוד עבודה גדולה לגלות את האור והקודש שברוח האומה, את אור אלהים שבתוך כל אלה, עד שכל המחזיקים באותן המחשבות שברוח הכללי ובכל קניניו ימצאו את עצמם ממילא**

30. דברי הרב במלואם נדפסו בספרו מאור ישראל: דרושים, תשס״ט.
31. ר׳ בהרחבה **ואתם תחרישון? – מבט ראשון על משמעותה של מלחמת המפרץ**, מעלה, תשנ״א.
32. ע״פ תקנת מועצת הרה״ר לישראל בשנת תש״ט, והחל משנת תשל״ד – בברכה.
33. ע״פ מאמרי־הראי״ה, מכתב לבני־עקיבא.

שהם עומדים שקועים ומושרשים וחיים בחיי אלהים, מוזהרים בקדושה ובגבורה של מעלה״.

אתה מגיע למילואים ופוגש חבר חילוני, אתה אומר לו: אחי, אשריך! הוא אומר לך: מה קרה לך? השתגעת? איזה אשריך? אתה יודע מה עשיתי אתמול? מה אשריך?! אתה שואל אותו: תגיד, מה אתה לובש עכשיו? ״מדי זהב״, ומה מעשיך כעת? אתה עכשיו מתכונן לרוץ לתוך פאתי רמאללה, מדוע? האם מחלקים שם שוקו ולחמנייה למי שמגיע ראשון, או שאתה עכשיו **מוכן למסור את נפשך בכדי להגן על עם ישראל**[34]? כמובן, יש ביקורת על מה שצריך לבקר, אח״כ, בשיחה אישית אל תוך הלילה, אחד על אחד, נסביר לו מה זה מצווה, מה זו נשמה, מה זו קדושה, מה החשיבות של שמירת כשרות, של שמירת שבת... אבל עכשיו אתה אומר לו: אחינו, תראה איזה זכויות יש לך, אתה מחרף את נפשך למען עם ישראל. הוא יגיד: מה באמת?! אתה חושב שיש לי זכויות?! אתה אומר לו: כן! למחרת אתה לפתע רואה שהוא בא לבית־הכנסת ומתחיל להניח תפילין. אתה אומר לו: מה קורה? הכול בסדר? והוא משיב: אתמול אמרת שאני צדיק, אז אם אני צדיק, אז עד הסוף... זה מה שאתה צריך לעשות. אתה צריך להגיד לו מיהו. ״להדליק עד שהשלהבת תהיה עולה מאליה״, תראה לו מה זה יהודי, מה זה נשמת ישראל.

34. **פלא־יועץ**, ערך הצלה: ״כמה יתהלל הגיבור בגבורתו (ירמיהו ט כ) ואשר יש לו כוח ויד ושם טוב עם שרי עם הארץ בזאת יתהלל בהציל עשוק מיד עושקו ובהציל גוף וממון ישראל מיד עכו״ם, שאם גדלה רעת המוסר גוף או ממון ישראל ביד עכו״ם עד כדי שמותר להרגו אפילו בזמן הזה, כל קבל דנא מרובה מידה טובה ולמצווה רבה ייחשב למציל גוף או ממון ישראל, וכל־שכן וקל־וחומר אם הוא מציל נפשות לקוחים למוות שהוא מזכה נפשו כאלו קיים כל התורה כולה. שהרי אמרו (סנהדרין לז, א) כל המקיים נפש אחת מישראל כאלו קיים עולם מלא. ועל כגון דא אמרו (ברכות כז, א) אפילו ריקנין שבישראל מלאים מצוות כרימון. כי יש רבים מבני ישראל שנראים לפנים כלים ריקים, אבל יש בידם מצווה זו של הצלת ישראל שבזה הם מכריעים ועוברים את החכמים והגדולים שבישראל. והן אמת שאין הקב״ה לוקח שוחד מצווה כנגד עבירה ומשלם להם עונש על כל העבירות שעושים ועל כל ביטול מצווה שמבטלים, אבל גם כן יש לו שכר הרבה ליתן לאנשים האלה שטורחים ועמלים בכל כוחם להציל ישראל מיד עכו״ם ולהציל עשוק מיד עושקו. מה טוב חלקם ומה נעים גורלם. ואם כל כך גדלה מצוות הצלת נפש, על אחת כמה וכמה טובה כפולה להציל את חברו מלחטוא ומזכה את חברו לדבר מצווה, מאחר שאמרו (במדבר רבה כא: ד; תנחומא פינחס, ג) שהמחטיאו הוא יותר מההורגו כן המזכהו הוא יותר מהמחייהו״. מקורות נוספים ר׳ בספרנו: **אוזר ישראל בגבורה**.

אלצהיימר זהותי

הרב קוק כתב באיגרת לתנועת המזרחי (אגרות הראי"ה ח"ב, עמ' רח), התנועה הזאת של הציונות המדינית יש לה אמנם תכנית עבודה, אבל התכנית הזאת היא מאוד מאוד מצומצמת, היא "עוגה צרה", מעגל צר. היא עוסקת אך ורק בשאלת ההצלה הביטחונית והכלכלית של האומה, אבל מה עם הנשמה? ! מה עם החזרת עם ישראל לא רק לארצו, אלא גם לתרבותו ולשורשיו[35] ? !

אומר להם הרב קוק: "**אנו**", כלומר: אתם, חניכי בני־עקיבא, חברי המזרחי, "**קרואים אנו מיד לזרוק את הנשמה בהגווייה המחוטבת הזאת**"... יש פה "גווייה מחוטבת", יש כאן מעצמה חזקה עם "שרירים", יש כאן מדינה עם יכולות כבירות מכל הבחינות. מבחינה ביטחונית זו אחת המדינות המפותחות ביותר בעולם שחברה במועדון הלוויין ולה תעשיות ביטחוניות מהטובות בעולם, מעצמה כלכלית שהמשק שלה נמצא בצמיחה גדולה, מעצמה טכנולוגית אדירה אשר יש בה יותר פטנטים רשומים לנפש מאשר בכל מדינה אחרת בעולם. אבל, יש לה רק בעיה אחת קטנה... היא סובלת מ"**אלצהיימר זהותי**". יש לה אבדן קריטי של תאים חיוניים בזיכרון הלאומי... היא לא יודעת מי היא, לא יודעת מה היא, לא זוכרת איך להגיע הביתה ולאן היא צריכה ללכת, היא הלכה לאיבוד ורועה בשדות זרים.

עליכם, חברי בני־עקיבא, "הנוער החביב", מוטלת השליחות החשובה מאין כמותה: עזרו לה למצוא את דרכה, עזרו לה לחזור לעצמה. תזכירו לה מהיכן היא באה, לאן היא הולכת ומה היא צריכה לעשות כעת.

אומר הרב:

> אבל קרואים אנו מיד לזרוק את הנשמה בהגויה המחוטבת הזאת כדי שתהיה ראויה באמת לשמה, באופן שתרכוש לה מיד ולדורות את אותו כוח־המושך הגדול, שיהיה יכול למשוך את האומה כולה אליה, מגדולם עד קטנם, מכל המפלגות,

35. "האומה בכללה, עם כל גודלה וחוסנה הרוחני, עם כל גאון נשמתה, לא תוכל בשום אופן להיות מצטמצמת רק בהעוגה הצרה של חלומו של ד"ר הרצל ז"ל, עם כל יופיו ועוזו, לפי הערך. הציוניות המעשית והעיונית, הפוליטית והדיפלומטית וכל ענפיה יחד, כמו שיצאו מן הכוח אל הפועל עד היום, יש בהם עניינים נשגבים ונעלים, שאנו נקראים ממעמקי הווייתנו הישראלית לתומכם בכל כוחותינו הגשמיים והרוחניים; אבל כל אלה יחד אינם כי אם הגוף הציוני..." (שם)

השדרות, הסיעות והפיזורים השונים, ושייתן לעולם את אותו המושג שמקור הציונות, הוא המקור הקדוש העליון, התנ״ך, נותן לה, בכל העומק וההוד המסורתי.

זה מקור הציונות.

חתול או אריה?

הרב שולל כעת את ההסברה הציונית הקלאסית שהיהודים זכאים למדינה משלהם עקב האנטישמיות הרבה שממנה סבלו במהלך הדורות, **״לא הד קול שעם שנאוי בעולם הולך לבקש לו מקלט בטוח מרודפיו לבדו ראוי להשיב לתנועת־עולמים זו את חייה״**. זו הסברה מתנצלת. תראו, אנחנו היהודים כאלה מסכנים, הרגו אותנו במשך הגלות ובמיוחד בשואה, תנו לנו קצת פיצוי, אפשרו לנו להקים מדינונת קטנה לצורכי הישרדות.

לא כך, אומר הרב, להפך, יש להציב גישה בוטחת ולא מתרפסת. **״אלא שגוי קדוש, סגולת העמים, גור־אריה יהודה, ניעור מתרדמתו הארוכה, והנה הוא הולך ושב אל נחלתו, אל ׳גאון יעקב אשר אהב סלה׳״**[36]. לכל אדם יש לב, אשר הוא מרכז החיים

36. וכך כתב בנו וממשיך דרכו של הרב זצ״ל, מרן הגרצי״ה קוק בעניין זה: ״ועתה הנה לפנינו החזיון הזה בעצמו בתנועת התחייה שלנו. הציונות והלאומיות החדשה הלא גם הן כל עיקר גילוֵין מן החוץ בא, מתוך דחיפות הגורמים החיצוניים השונים של מצבי חיינו הגלותיים. רשמיהן העמוקים של צרות הגלות וגם הרווחותיהן הלא הם הם שגלו לנו גם את ׳דרישת ציון׳ ו׳נצח ישראל׳ [אגודת תלמידים ציונית בישיבת וולוז׳ין – ש.ה] ו׳ביל״ר׳ ותולדותיהם... את ׳מדינת היהודים׳ – עם ׳מקלטה הבטוח׳. ומי בעל עינא פקיחא, המסתכל עתה בחיינו הצומחים וגדלים בארץ־ישראל, במצבו הכללי של עמנו וזרם התעוררות ההכרה הלאומית הכללית... ולא יראה ולא ידע שהערכתה של ציונות ולאומיות זו אינה תלויה במספרם ובערכם של שוקליה [משלמי ׳השקל׳ הציוני – דמי חברות בתנועה – ש.ה] וחבריה הרשמיים, שהיא אינה מסוג ׳התנועות׳ ו׳הזרמים׳ החברתיים במובן הרגיל, קניין ההסתדרות של קבוצת האנשים הקטנה או הגדולה, הדוגלים בשמה בלבד? ! ולא יבין ולא יכיר בזה את גודל העלילייה של ההסטוריה האלהית, של קורא הדורות מראש, ד׳ אלהי ישראל? ! כי אמנם תנועת התחייה הגדולה והאדירה היא זאת, תנועת התחייה, התקומה, התעורה, השחרור, של העם הישראלי ותשובתו לאיתן־עלומיו, לימיו־מקדם...

מקור תנועתה הגדולה של האומה הישראלית, הוא, כמובן, בתוך תוכה של האומה, בפנימי־פנימיותה, בגידיה ובאיבריה ובעורקי חייה שלה בעצמה, בכלל ובכל פרט מפרטיה. לא בשלילה, כמובן, מקורה, בבקשת ׳מקלט בטוח׳ בעל הגנה משפטית מפני האנטישמיות, מפני הנגישות החיצוניות ׳צרת היהדות וצרת היהודים׳, אלא בחפץ־חייה ותחייתה העצמי, הפנימי החפשי, של האומה, ׳מתרפקת [היא] על דודה׳ (שה״ש ח ה), מתגעגעת היא אל ביתה, אל נחלתה, אל ארצה, לא רק כדי להיסתר שם מחמת המציק, לברוח מפני המכות, החומריות או הרוחניות, אלא בחפצה

שלו. ריה״ל כותב בספר הכוזרי שגם לאנושות יש לב. מיהו הלב של האנושות? זהו עם ישראל. ״ישראל באומות כלב באברים״ (כוזרי ב: לו). בתקופת הגלות הלב של האנושות לא תפקד, וכתוצאה מכך החיים קפאו מלכת. זו הייתה חשכת ימי־הביניים. אולם החל מראשית העת־החדשה (עם גירוש ספרד[37]) ובמיוחד בעת־החדשה המאוחרת (עליית תלמידי הבעש״ט והגר״א) הלב הזה חוזר לתחייה. הלב חוזר לפעום, הלב מזרים את הדם בעורקים ומהם אל האיברים, ומהאיברים חזרה אל הלב. זהו תהליך ארוך.

ובינתיים, האנושות הולכת ומסתבכת ולא מוצאת את המזור לתחלואיה ולבלבוליה, לטלויזיותיה ולאייפוניה. אנושות העומדת נבוכה מול אמת נעדרת וכלים שבורים, ללא מוסר מחייב וללא מצפן ערכי, עם התפוררות עמוקה בתא המשפחתי ובסדרי העולם הישן, ומתייסרת עמוקות בשאלה: מה עליה לעשות עם עצמה טכנולוגית אדירה אך נטולת כל הכוונה מוסרית, בלי האמירה הערכית הברורה של ״כי מציון תצא תורה ודבר ה׳ מירושלים״. מי יכול לפתור את הבעיה הזאת? רק העם אשר

החיובי העצמי לשוב לארץ חייה, לאלהיה, לעצמיותה, לחיות את חייה הטהורים והבריאים החפשיים, חייה שלה, חייה האלהיים. עם השאיפה לבניין בית־המקדש יצאה והתגלתה תנועת יישוב א״י וחיבת ציון שלנו...״ (**לנתיבות־ישראל** ח״א – ״על הפרק״, עמ׳ יז-יט, נכתב בשנת תרע״ב בהיות הרצי״ה בן עשרים ושתיים).

37. ״הגלות נחלק לג׳ חלקים, והם דומים לגמרי אל המשמרות שהם בלילה, כי הם סימן אל שלושה חלקי הגלות. לכך השם יתברך יושב ושואג על כל משמר ׳אוי לי שהחרבתי את ביתי וכו׳״ כי בתחילה כאשר באו בגלות, היו נותנים עול על ישראל, ומכבידים עליהם הגלות ביותר. והיו ישראל נושאים עול ומשא גדול תמיד, עד שהיו ישראל כמו החמור, שנושא משא גדול. וזהו תחילת הגלות היו נוהגים כך, והוא מלכות בבל. כך היה חלק הראשון מן הגלות. חלק הב׳ מן הגלות היה דור של שמד, שהיו גוזרים עליהם מיתה ושמד. והוא כנגד משמרת השנייה, שכלבים צועקים. וכלבים צועקים הוא סימן מיתה, כמו שאמרו (ב״ק ס, ב) כלבים צועקים – מלאך המוות בא לעיר. כך היה חלק הב׳ מן הגלות, שהיו הורגין בהן וממיתין אותם. ולכך אמר ׳משמרה ב׳ כלבים צועקים׳, שהוא סימן יללה ומיתה, ולכך גם על זה הקב״ה יושב ושואג כארי. חלק הג׳ מן הגלות, אין שמד, השם יתברך ישמור עמו ישראל מזה, ונוהגים האומות עם ישראל כמו שנוהג הבעל עם האישה. כי האומות נחשבים בעל לישראל בגלות, שנאמר (ישעיהו כו יג) ״בעלונו אדונים זולתך״. והבעל – כאשר לא תמצא האישה חן בעיניו – הוא מגרשה (דברים כד א). כך האומות, כאשר ישראל אינם מוצאים חן בעיניהם, מגרשים אותם, וזהו עיקר הגלות של חלק הג׳. ועל זה אמר ׳משמרה ג׳ אישה מספרת עם בעלה׳. ואמר במשמר הג׳ שהתינוק יונק משדי אמו, כנגד זה – בסוף הגלות יונקים ישראל, שנחשבו תינוקות בתורה, שיונקים מן שדי אמם, הראשונים שנקראים ׳אמם׳. וזה מפני שלא נתנו להם מנוחה שישבו במקום אחד, והם גולים ממקום למקום, עד שנשכחה בעוונותינו הרבים התורה לגמרי מישראל בסיבת הגלות״ (**נצח־ישראל**, פרק יח).

אצלו הקודש והחול משלימים זה את זה, רק מי שמחובר באמת אל הקודש יכול להאיר את עולם החול[38], ולכך אנו קרואים.

תפקידנו בזמן הזה

וכאן אנחנו מגיעים אליכם. אתם, שעדיין נמצאים ב"חממה", בישיבות ובאולפנות, לפני שתצאו בעזרת השם אל החיים הסואנים שבחוץ, יש לכם גם כעת תפקיד גדול. אומר לכם הרב קוק[39]: "**אם התחייה הלאומית לא תחדש לנו הארה בתפילה, הארה בתורה, הארה בדרכי המוסר והקשבת האמונה, איננה עדיין תחייה אמיתית**" – אם אתה מתפלל שמונה־עשרה, ואתה אומר "ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים" בדיוק אותו דבר כמו לפני שמונים או תשעים שנה, אז לא למדת דבר ממה שאירע בשנים הללו. אם אתה אומר: "תקע בשופר גדול לחירותנו" ואתה לא מכוון יותר, לא מכוון יותר ב"השיבה שופטינו" וב"גאל ישראל". אז תפילתך היא כ"צפצוף התוכי ודיבור הזרזיר"[40]. זהו חידוש "הארה בתפילה".

38. "אנחנו חייבים להשגיר בקרב שדרותינו כולן את הרעיון שהתחייה הלאומית שלנו כוללת היא שני צדדים, ורק בההשלמה של שני הצדדים יחד תהיה אז ראויה לשמה. והצדדים אינם אחרים, כי אם צד החול וצד הקודש שבה. שני הצדדים של תחייתנו מוכרחים להיות איתנים, רחבים ומקיפים את כל צדדי החיים כל אחד בגבולו, במובן היותר מלא. וע"י הגבורה של החיים של שני הכוחות ביחד, כוח החול וכוח הקודש, יתגלה העוז וההדר אשר לתחייתנו הלאומית" (**מאמרי־הראי"ה** – הערת הרב, עמ' 43).
"תחייתנו הלאומית ההולכת ומתהווה לעינינו בא"י צריכה להקיף במלואה את כל ערכי חיינו. אין תחייה של אמת כל זמן שהיא נוהגת רק בשדרות מיוחדות ורק בערכים מיוחדים. היא מוכרחת להקיף את כל שדרותינו ואת כל ערכי חיינו כולם. מכאן אנו באים להעריך את ערכי התחייה לעומת שתי תכניותיהם הראשיות, הקודש והחול, שעד כמה שנהיה נוטים לימין או לשמאל, אין אנו יכולים להפקיע את עצמנו מהשקפה זו כי בחיינו הלאומיים הכלליים יש לנו עסק עם שני ערכי החיים, עם ערך הקודש ועם ערך החול שלנו" (**שם** – "לשני בתי ישראל", עמ' 45).
39. **שם** – "נאדר בקודש", עמ' 414.
40. "אמר החבר: אכן מצאת מקום חרפתי מלך כוזר, כי אמנם חטא זה הוא אשר בגללו לא נתקיים הייעוד אשר ייעד האלוה לבית השני: 'רני ושמחי בת ציון כי הנני בא ושכנתי בתוכך נאם ה'. כי העניין האלהי עמד לחול עליהם כבראשונה אילו נענו כולם לקריאה ושבו לא"י בנפש חפצה, אבל רק מקצתם נענו ורובם והחשובים שבהם נשארו בבבל מסכימים לגלות ולשעבוד ובלבד שלא ייפרדו ממשכנותם ומעסקיהם. וייתכן כי על זה רמז שלמה באמרו 'אני ישנה ולבי ער', כינה הגלות בשם שינה ואת התמדת הנבואה בקרבם בשם לב ער. ובאמרו קול דודי דופק כיוון לקריאה אשר יקראם האלוה לשוב לארץ. המילים 'שראשי נמלא טל' הן כינוי לשכינה היוצאת מצל קורת המקדש. 'פשטתי את כתנתי' מורה על התעצלם להשמע לקריאה ולשוב לא"י. 'דודי שלח ידו מן החור' רמז לעזרא הפוצר בהם ולנחמיה ולנביאים האחרונים. סוף דבר רק חלק מן העם נענה ולא

חידוש "הארה בתורה" – אם אתה לומד תורה היום בדיוק מתוך אותה הכוונה ובאותו האופן כמו שלמדו באירופה לפני כמאה שנה, לא הבנת שום דבר ממה שהתרחש במאה השנים האחרונות. התורה הנלמדת היום היא תורה כזאת שצריכה להתיישם **במערכות הציבוריות** שבמדינת ישראל, לא רק תורת הפרט של מה עליי לעשות מחר בבוקר, אלא כיצד יש לבנות מדינה יהודית, מדינה של קדושה. איך בונים צבא על־פי התורה, איך בונים משטרה על פי התורה, איך מנהלים מדינה מפותחת על פי תורת ישראל.

קודש, חול וחו"ל

כותב הרב[41]:

> אני שואל את עצמי, הייתכן שתחייתנו הלאומית תהיה רק תחייה חילונית, והקודש יעמוד רק על המצב הגלותי, בלא התעוררות של חיים, בלא התחדשות של גאולה? הייתכן להיות ככה? לא ולא, תשיב כנסת ישראל כולה. יודעים אנו כולנו שמקור חיינו הוא הקודש, והקודש מוכרח הוא להראות את כוחו המקורי. וסוף כל סוף יוכר לכול שגם אותות התחייה של החול - הקודש הוא הפועל אותם, וכוחו הוא המחדש את הנפלאות הגדולות שעינינו רואות. תחיית הקודש בישראל ובארץ ישראל מוכרחת לבוא, והיא בוא תבוא.

הרב כאן מחדד את הדברים, מה יסוד התחייה של החול? מה היסוד הפנימי שאפשר לתנועת הציונות להיוולד? זה – **"הקודש, הוא הפועל אותם"**. זה ספר **דרישת־ציון** של הרב צבי הירש קלישר וספר **מנחת־יהודה** של הרב אלקלעי, ובדורות שקדמו להם אהבת ארץ־ישראל העצומה של רבי מנחם מנדל מויטבסק ושאר תלמידי הבעש"ט שעולים לארץ, שיירות תלמידי הגר"א בראשות רבי מנחם מנדל, רבי

בלב שלם ולכן גמלם האלוה כמחשבת לבם ונתקיימו בהם ההבטחות האלהיות רק במידה מצומצמת כפי מיעוט התעוררותם, כי העניין האלהי אינו חל על אדם כי אם לפי הכנת האדם: אם מעט – מעט, ואם הרבה – הרבה. אף אנו, אילו היינו מוכנים להתקרב אל אלהי אבותינו בלבב שלם כי אז היה הוא ית' מושיענו כאשר הושיע את אבותינו במצרים. עכשיו שאין הדבר כן אין הדברים שאנו אומרים בתפילותינו 'השתחוו להר קדשו' ו'השתחוו להדם רגליו' ו'המחזיר שכינתו לציון' וכדומה כי אם כדיבור התוכי וכצפצוף הזרזיר, כי בלא כוונת הלב אנו אומרים דברים אלה או דומיהם כאשר העירותָ בצדק, שר הכוזרים" (**כוזרי ב: כד**).

41. **מאמרי־הראי"ה** – "התחייה השלמה – תחיית הקודש", עמ' 336.

סעדיה ורבי ישראל, שלושתם מן העיר שקלוב, העלייה של בעל הצוף־דבש ובעל אור־החיים הקדוש ממרוקו, העלייה של רבנו הרמח״ל מאיטליה, העליות של הרמב״ן ושל רבי עובדיה מברטנורא לארץ, העלייה העצומה של כשלוש־מאות מבעלי התוספות מצרפת, כיסופי הגאולה של רבי יהודה הלוי, ההלכות שהן ״זכר לחורבן״ והלכות תעניות וימי בין־המצרים. האהבה הגדולה הזאת לארץ־ישראל שפיעמה בלבבות ההמון, התודעה הגאולית־משיחית בקרב העם לשדרותיו, הם אלו שאפשרו לתנועת הציונות להיוולד ולבוא לעולם, **״ולא עוד אלא שכל מגמתה של התחייה החילונית היא רק כדי להביא אותנו לידי תחיית נשמה, לידי תחיית קודש״.**

על כן, בשונה מאותם אנשים שחושבים ש״לאומיות יהודית״ היא חיקוי של הלאומיות האירופאית החדשה[42], כשם שבאירופה ישנה התעוררות לאומית כך גם אצלנו, וכן כאשר ירדה הלאומיות מהבמה באירופה כך דינה להעלם גם אצלנו – אומר על כך הרב: זהו חיקוי ותו לא. משום ש**״תקוות־תחייתנו היא הרבה יותר עליונה מלהיות תלמידים קטנים או גדולים לאירופה הקולטורית** [=תרבותית]**, שאושרה מוטל בספק גדול״.**

אתם יודעים, פעם הייתה יבשת חשובה שקראו לה: אירופה... היום מכנים את מה שנשאר ממנה: ״עירובה״ או ״אירו־ערביה״. יש יבשת חדשה כזאת. יש שם מדינות שלמות עם אחוז ילודה שלילי ואחוז הגירה גבוה. בצרפת, למשל, אין ילודה. ובלונדון לבד, כמה ערבים יש שם היום... עוד מעט כבר יותר מבריטים. הכלכלה מתרסקת, מדינות שלמות בפשיטת רגל ובאבטלה, שוק המטבע האירופי בצניחה. זה האושר של אירופה? ! ו**״הציוניות מוכרחת היא לשוב אל מקור החיים של האומה מראש־צורים ואי־אפשר שדבר לא יהיה לה עם הדת״, כי ״הדת בישראל, אור ד׳ שבנשמתו, הבעת החיים היותר עצמיים והיותר פנימיים שלו, מה שנתן ונותן לו את הכול, שמעמידו על הרום העליון של במתי ארץ, על המעמד של מורה האנושיות כולה – אי אפשר שתנועת־החיים שלו תהיה פרודה ונעקרת ממקור־חייו זה״**[43].

42. ״לא יכלו ה׳מודרניים׳ שלנו להבין אחרת כי אם שהציונות היא הכנסת זרם לאומי אירופי בכנסת ישראל, והמודרניות האירופית הלא היא רואה בכל עוז לקרוע את הציבוריות החברתית מן הדת, על כן גם בציוניות צריך להיות כך לפי דעתם. אבל הלב הישראלי החסון יודע הוא שלא כצורנו צורם, ואם כל העמים ילכו איש בשם אלהיו , או בלא שום שם של איזה אלוה, לעולם אנחנו נלך בשם ד׳, עומד הוא ברתת לעומת תנועה ישראלית לאומית שאין אור הקודש מתנוצץ בגאון עולמים על ראשה״ (**אגרות הראי״ה** ח״ג, עמ׳ קעב).
43. **שם** ח״ב, עמ׳ קט.

אם אנחנו באמת רוצים לבנות בעמנו "ציונות עם נשמה", ציונות של קודש, עלינו לפנות אל בית־המדרש ולהעמיק בתורת התחייה והגאולה, לשים לבנו לתובנות שנדרשות כתוצאה מהחיבור המחודש הזה של עם ישראל לארצו ועצמו, ומתוך בית־המדרש לצאת אחר כך, בעתו ובזמנו, כל אחד לפי עניינו וכל אחת לפי תכונותיה, אל עולם המעשה, ולבנות את "ממלכת כהנים וגוי קדוש" (שמות יט ו) כדבר ה' אשר דיבר טוב על ישראל ואל אברהם אבינו: "ונברכו בך כל משפחות האדמה ובזרעך" (בראשית יב ג).

זה היום עשה ה׳ נגילה ונשמחה בו

שיחה הכנה ליום־העצמאות

פתיחה

״הֹדוּ לַה׳ כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: יֹאמְרוּ גְּאוּלֵי ה׳ אֲשֶׁר גְּאָלָם מִיַּד צָר: וּמֵאֲרָצוֹת קִבְּצָם מִמִּזְרָח וּמִמַּעֲרָב מִצָּפוֹן וּמִיָּם״ (תהלים קז א-ג), זה המזמור שתיקנה מועצת הרה״ר לישראל לומר בפתחו של יום־העצמאות[1], לסמן לנו את עניינו של יום[2]. הגאון האמיתי הרב משולם ראטה זצ״ל[3] מברר בתשובתו החשובה (קול מבשר, או״ח, סי׳ כא), את אשר אירע ביום־העצמאות ב״שלוש קומות״.

הצלה ממיתה לחיים

דבר ראשון, הוא מדבר על ״הצלה ממיתה לחיים״ של כלל ישראל, שהיא קריטריון הלכתי מובהק המאפשר אמירת הלל בברכה. הגמרא במסכת מגילה (יד, א) לומדת בקל־וחומר מפסח לפורים: ״ומה מעבדות לחירות אמרינן שירה, ממיתה לחיים לא כל־שכן?״ אלא שבפורים היו סיבות נוספות שמנעו או ייתרו את תקנת קביעת ההלל (הנס היה בחו״ל, כלל לא הייתה חירות מדינית, קריאת המגילה היא תחליף לאמירת ההלל), אבל העיקרון ההלכתי הזה תקף.

* נאמרה ביישוב נריה בבוקר יום־העצמאות תשע״ח, במסגרת לימוד מיוחד ליום־העצמאות.

1. **הצופה**, ל׳ ניסן תש״ט. ור׳ **הרבנות הראשית לישראל: שבעים שנה לייסודה** ח״ב, היכל־שלמה, תשס״ב, עמ׳ 837.

2. רבי מנחם המאירי בפירושו לתהלים שם כותב: ״נראה לי שזה המזמור נאמר בנבואה על הגאולה מזה הגלות הארוך שאנחנו בו בצרות גדולות. והזכיר בו ד׳ מיני צרות. הראשונה הליכה בשבי בארץ ממרחקים תמיד דרך מדבר וארץ חרבה וסובלים רעב וצמא. והשנייה היותו נלכד בשחיתות מאסר. והשלישית היותו מדוכא בחוליים, והרביעית הליכה בשבי גם כן דרך ים וסובלים צער הים והמון גליו. ורוב הצרות נכללות באלו והכוונה בהם שהם מעונים בכל מיני הצרות וכשיגאלם האל יינצלו מכל זה ויודו לה׳ ויפרסמו נפלאותיו לבני אדם וישובו לארצם החרבה ויכוננו ערי מושב ויצליחו בה בכל מיני הצלחות, ומלאה הארץ דעה כאשר ישלימו עצמם בכל מיני שלמות״.

3. הרב משולם ראטה זצ״ל (תרל״ה-תשכ״ג), נודע כאחד מענקי התורה בדור הקודם. שימש ברבנות בחורסטקוב, שאץ וצ׳רנוביץ אשר ברומניה. ראה את חורבן עירו בימי השואה האיומה ובאורח פלא ניצל וזכה לעלות לארץ־ישראל, שבה התמנה כחבר במועצת הרה״ר והיה יועצו הקרוב של הרב הראשי, הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג, בכל השאלות המורכבות שהתעוררו באותה העת. ר׳ אודותיו להלן בספר זה במאמר: קול מבשר - מבשר ואומר.

על גבי העיקרון הזה, מביאה הגמרא במסכת פסחים (קיז, א) שנביאים ראשונים תיקנו להם לישראל לומר את ההלל ״על כל צרה וצרה שלא תבוא עליהם״, ורש״י על אתר מסביר: ״כגון חנוכה״. בעלי התוספות[4] מסייגים את דין הגמרא, שכל זה אמור אך ורק כשמופיע נס של כלל ישראל, ולא נס של קהילה אחת ואפילו לא של קהל גדול בישראל.

השאלה הגדולה היא האם שש־מאות אלף היהודים שהיו בארץ־ישראל בעת קום המדינה נחשבים ״כלל ישראל״ או ״קהל מישראל״, וזה תורף המחלוקת ההלכתית בין המחייבים לברך על ההלל ביום־העצמאות[5] לבין המכירים בגודל היום אך שוללים את הברכה על ההלל[6]. הדברים בנויים על תשובת החיד״א (חיים שאל ב: יא), שנשאל בעניין אמירת הלל על נס הצלה של קהילה מסוימת והשיב על פי דברי התוס׳ שהבאנו לעיל[7] שאין לומר הלל בברכה. החיד״א מזכיר את דברי המאירי[8] שעל פיו ניתן אמנם לומר הלל ללא ברכה כאשר לא מדובר בנס שנעשה לכלל ישראל, אם כי לדבריו לא נהגו כמאירי בכך.

עניין ראשוני זה הוא יסוד הלכתי ברור ומובהק ואינו קשור לשאלה ההשקפתית של ״אתחלתא דגאולה״ או ״לא גאולה״. אנחנו יכולים למצוא גדול בתורה דוגמת הגרש״י זוין זצ״ל, שהיה חסיד חב״ד ובהשקפת עולמו לא ראה את תקומת מדינת ישראל כ״אתחלתא דגאולה״[9], אבל מבחינה הלכתית סבר שניתן לברך על ההלל

4. מובאת בתלמידי רבנו יונה, ברכות ז, ב בדפי הרי״ף, כשיטת רבנו תם.
5. הרב משולם ראטה (**קול מבשר**), וכן הרב שלמה גורן (**תורת המועדים**, מהד׳ תשע״א, עמ׳ 640, **תורת השבת והמועד**, עמ׳ 431), וכ״כ גם הרב יהודה גרשוני (ר׳ הרב פרופ׳ נחום רקובר, **הלכות יום־העצמאות ויום־ירושלים**), הרב נתן צבי פרידמן (**נצר מטעי**, סי׳ לו) והגרח״ד הלוי (**דת ומדינה**, עמ׳ 82).
6. הרב עובדיה הדאיה (**ישכיל עבדי** ח״ו, או״ח, סי׳ י), הרב משה צבי נריה (**צניף מלוכה**, עמ׳ 16; **התורה והמדינה**, ד, עמ׳ רכח-רמ) וכן דעת הראשל״צ הרב עובדיה יוסף (**יביע אומר** ח״ו, או״ח, סי׳ מא) ודעת הראשל״צ הרב מרדכי אליהו (בירור דעתו בהרחבה בענייני התקופה ר׳ במאמרנו ״אורות אליהו״, בתוך: **טוב להודות – ליום־העצמאות וליום־ירושלים**, עמ׳ 577, **ושם**, עמ׳ 592; **שו״ת הרב הראשי** ח״א, עמ׳ 513; **שם** ח״ב, עמ׳ 457).
7. לאחר בירור נקודה זאת, ניתן לעבור להמשך הדיון האם יש צורך בתקנה חדשה לשם קביעת ההלל, או שתקנת נביאים הראשונים היא המאפשרת לומר את ההלל. וכן, האם יש סמכות לתקן תקנה כזאת בדורות האלו ולומר ״וציוונו״.
8. פסחים קיז, א. וע׳ הרב שלמה גורן, **תורת־המועדים**, מהד׳ תשע״א, עמ׳ 624, המציע הבנה אחרת מזו של הרב החיד״א בדברי המאירי.
9. ר׳ ספרנו **המחזיר שכינתו לציון** ח״ב, המזרחי העולמי ומכון תורת שלמה, תשע״ז, עמ׳ 338.

ביום־העצמאות. אמנם, למעשה הוא לא בירך, בגלל שהיה כפוף למועצת הרבנות הראשית שבשלב הראשון לא קבעה לומר בברכה, ועל כן היה הולך למניין של הרב מימון זצ״ל במוסד הרב קוק כדי לשמוע איך הוא מברך על ההלל ולצאת ידי חובה[10]. בשנת תשכ״ח, בעת קביעת יום־ירושלים, הוא תמך בדעה שיש לברך על ההלל ביום זה[11].

בכל מקרה, היסוד הראשוני של מה שאירע כאן בה׳ באייר תש״ח הוא הצלה ממוות לחיים כפשוטו ממש. לא היה פה מקום להתבלבל.

קביעת יום הודאה בזמן הזה

אחד מתלמידי החכמים שהיו בתל־אביב בעת הקמת המדינה היה הגאון הרב יהושע מנחם אהרנברג זצ״ל (תרס״ה-תשל״ו), שכיהן כאב בית־דין בעיר. הוא היה תלמיד־חכם גדול ופוסק הלכה מובהק, ובמיוחד בענייני אבן־העזר. הרב אהרנברג היה ניצול שואה, ולאחר שהגיע ארצה נשלח על ידי הרב הרצוג לכהן כרב ראשי במחנות הגולים בקפריסין ושהה שם עד חיסולם, ובשנת תש״ט חזר לארץ. היה מהראשונים שכתבו תשובה הלכתית בעניין קביעת יום־העצמאות כיו״ט לדורות ואומר שם ״שקרוב לומר שהוא דאורייתא[12]״. כלומר: חיוב ההודאה ביום־העצמאות הוא מן התורה.

ננסה להסביר זאת באמצעות המחלוקת שמצאנו לגבי קריאת מגילה בפורים והדלקת נרות חנוכה, האם התוקף שלהן הוא מדאורייתא[13] או מדרבנן[14]. יסוד המחלוקת תלוי בשאלה האם חיוב ההלל על נס הצלה ממיתה לחיים הוא מן התורה, ואז המגילה היא ההלל של פורים ולכן גם היא מן התורה, או שמא חיוב ההלל הוא מדרבנן, וכך גם המגילה בפורים והדלקת הנר בחנוכה.

10. **שם**, עמ׳ 339.
11. **שם**, עמ׳ 340.
12. ״ואמרתי לבאר תחילה שורש המצווה לעשות יו״ט ביום שנעשה בו נס והאם יו״ט זה שאנו עושים בה׳ באייר מצווה יש בו. והנלענ״ד שהיא מצווה רבה שנעשה בו נס וקרוב לומר שהיא מדאורייתא...״ (**דבר יהושע** ח״ב, ב״ב, תשנ״ח, סי׳ צא [= קול תורה, ט-י (סיון־תמוז תשי״ב), עמ׳ ד]).
13. שיטות בגאונים: בה״ג בהקדמתו, שמנה במ״ע קא-קיט ״י״ח ימים ולילה אחד שבהם גומרים את ההלל״, כלומר: הלל מדאורייתא. וכן דעת רס״ג ורבי דניאל הבבלי, **מעשה נסים**, סי׳ א.
14. שיטת הרמב״ם, **ספר המצוות**, השורש הראשון.

דרך ביניים מעניינת יש לחתם־סופר[15]. לשיטתו, מאחר שתוכנן ומהותן של מצוות אלו הם הודאה ופרסום הנס, אזי הן מצוות מן התורה[16], רק צורת הביטוי של ההודאה, כגון הדלקת הנר ומקרא מגילה וכד׳, היא תקנת חכמים וכמו קידוש בשבת על היין.

לאור זאת ניתן לומר שגם ביום־העצמאות, על פי הגמרא בפסחים (שראינו לעיל), ״נביאים שבהם תיקנו להם לישראל לומר את ההלל״, היסוד הזה של קביעת יום הודאה לדורות על הינצלות מצרה הוא דאורייתא ותקנת הנביאים היא כיצד לעשות זאת. יש דור שבו ״קרייתא זו הלילא״ [=קריאתה היא הילולה], יש דור שיתקנו ״הלל והודאה״ ויש דור שיאסרו על תענית ומספד באותו יום (כמו במגילת תענית) או בדרכים אחרות.

הדרך המצמצמת ביותר לציון יום־העצמאות כיום הודאה היא להתבונן עליו כיום הצלה ״ממיתה לחיים״ בלבד, וכפי שמצאנו לאורך ההיסטוריה בקהילות יהודיות רבות בזמן הגלות.

ישנה רשימה באנציקלופדיה **אוצר ישראל**[17] (אייזנשטיין) של כמה עשרות ימי ״פורים קטן״ (״פורים קהילות״) בכל תפוצות ישראל, בעקבות מאורעות הצלה קהילתיים[18].

התוקף של ימים אלו מבחינה הלכתית מבוסס על המובא במהר״ם אלשקר[19] על יסוד דברי הגמרא בבבא־בתרא (דף ח, ב) שיש סמכות לבני עיר ״להסיע על קיצתן״ [=לגבות מסים] וכן יש להם סמכות להתאגד לאיגודים מקצועיים ולתקן תקנות לניהול העיר, ועל כן, אם בני עיר רוצים לקבוע עליהם ועל זרעם זכר ליום מסוים לדורות, הם יכולים לעשות זאת. קביעה זאת כוללת גם את אלו שלא חוו את המאורעות בעצמם, אבל הם צאצאים של אותם אלו שקבעו.

15. שו״ת **חת״ם־סופר**, יו״ד, סי׳ רלג.
16. הנלמדות מק״ו לפורים מפסח בגמרא (מגילה יד, א).
17. יהודה דוד אייזנשטיין, **אוצר ישראל** ח״ח, עמ׳ 215.
18. כדוגמת: כ״ח באדר (שנת ה׳רפ״ד) – פורים קהיר; א׳ באב (ה׳תקצ״ד) – פורים חברון – אין אומרים תחנון; ז׳ ב אלול (ה׳תק״ג) – פורים טבריה; פורים דפרנקפורט – ביום כ׳ אדר (ה׳שע״ז).
19. סי׳ מט, הובאו דבריו **במגן־אברהם**, או״ח, תרפו: ד.

על דבריו של המהר״ם אלשקר סמך החתם־סופר (או״ח, סי׳ קצא), שמבסס את העניין הזה של קביעת יום הודאה לדורות באר היטב. היו דרכים שונות לציון ימי הודאה אלו: סעודות הודיה, הימנעות ממסחר, הימנעות מאמירת תחנון, סדרי תפילה מיוחדים הכוללים אמירת פיוטים ותפילות הודאה.

מאידך, אנחנו יודעים שהיו גם ימי צום ואבל, דיברנו על כך בעבר, בשיעור בנושא קביעת תענית לדורות על מאורעות השואה[20], והזכרנו שהיו קהילות שנהגו לקרוא בתורה ביום כ׳ סיון, זכר לפרעות תתנ״ו ואחר כך לפרעות ת״ח ות״ט, שמוזכר גם בפוסקים[21]. עד לפני השואה היו מקומות באירופה שעדיין נהגו בו.

ברכת שהחיינו ביום־העצמאות

תשובת הרב ראטה עוסקת בעיקר בהיבטים ההלכתיים של אמירת ההלל ושהחיינו, זו לא תשובה השקפתית. הסיפור מאחורי השאלה היה מעניין. ישנה הלצה מפורסמת, שרבנים וראשי ישיבות חרדיים אומרים שהם ביום־העצמאות נוהגים כמו בן־גוריון: מה בן־גוריון לא אמר הלל, אף הם לא אומרים הלל; ומה בן־גוריון לא אומר תחנון, אף הם לא אומרים תחנון...

רק דבר אחד הם שכחו בהקשר לזה. ישנה תמונה מפורסמת של בן־גוריון בבוקר יום־העצמאות הראשון, תש״ט, בבית־הכנסת הגדול בירושלים. הוא הלך להתפלל. לא יודע אם הוא אמר הלל, אבל הוא היה נוכח במעמד ואפילו חבש מגבעת צילינדר גדולה ויפה לכבוד המאורע[22].

יותר מכך, כידוע, היה ויכוח לפני הקמת המדינה במנהלת העם[23] על נוסח מגילת העצמאות. האם להזכיר בה שם שמים בגלוי או אפילו לא ברמז. המפ״מניקים[24]

20. שו״ת **היכל יצחק**, או״ח, סי׳ סא, שו״ת **אגרות־משה**, יו״ד ח״ד, סי׳ נז; **איגרות חזו״א** ח״א, צז; שו״ת **יין הטוב** ח״ב, יו״ד, סוף סי׳ ב; **שרידי אש** ח״א סי׳ לא, **תרומת הגורן** ח״ב, סי׳ פט, **בית נאמן** (הרב מאזוז), גיליון 45, ויחי, ט״ז טבת תשע״ז.
21. **מגן־אברהם** או״ח תקפ: ט, ו״מגילת עייפה״ שחיבר בעל הש״ך.
22. ניתן לראות את התמונה בכריכה הפנימית של ספרו של ד״ר יואל רפל – **התפילה לשלום המדינה: תולדותיה תכניה ופירושה**, כנרת־זמורה־ביתן, תשע״ח.
23. הקבינט של היישוב שהוקם לקראת הכרזת המדינה. בעת ישיבה מיוחדת שהתקיימה ביום חמישי, ד׳ אייר, בשעה שש בערב.
24. נציגי ״מפלגת הפועלים המאוחדת״ – מפ״ם. המפלגה הזדהתה בכל תחום עם התנועה הקומוניסטית העולמית, פרט לנושא של יחס התנועה הקומוניסטית לציונות.

שלנו לא הסכימו שיזכירו שם שמים מפורש במגילת העצמאות כדרישת חיים־משה שפירא[25], ואפילו התנגדו לביטוי ״צור ישראל״ הלקוח מספר שמואל (ב׳, כג ג), כדי שחס וחלילה לא תהיה ״הדתה״... הרב מימון, לעומת זאת, דרש להוסיף לביטוי זה את המילה ״וגואלו״ בכדי שיהיה ברור שהכוונה לקב״ה. בסופו של דבר, בן־גוריון הכריע כפשרה להותיר את הביטוי על כנו[26], ״מתוך ביטחון בצור ישראל״, כיוון שכל צד יכול לפרשו לפי השקפת עולמו. המפ״מניקים הסבירו שהכוונה ל״כוחנו ועוצם ידינו״ והדתיים הסבירו שהכוונה ל״צור ישראל וגואלו״.

אחר כך, הרב צבי יהודה[27] והרב הנזיר[28] ביררו את ערכו של השם ״צור ישראל״ כשם המתאים ביותר לגאולת ישראל בדורנו. נכון, שאם המפ״מניקים שלנו היו לומדים בספר אורות־התחיה של הרב קוק, פסקה לד, על מעלת ההתעמלות שצעירי ישראל עוסקים בה[29], הם היו יודעים שאין סתירה בין ״צור־ישראל״ ל״צור ישראל וגואלו״.

25. ראש הפועל־המזרחי ולימים מנהיג המפד״ל.
26. לימים, נימק בן־גוריון את החלטתו באותה העת: ״אני תמכתי בנוסח ׳צור ישראל׳ כי ההכרזה צריכה לבטא מה שכולנו מרגישים, גם המאמינים בתוכנו״ (דוד בן־גוריון, ״היום האחרון לשלטון זרים״, **דבר**, ג׳ אדר ראשון תשכ״ה).
27. על דברי פלוני שכתב: ״... המאמין מכריז בגלוי שבוטח בד׳, וחילוני מטשטש וטוען שבוטח בצור ישראל וגואלו, וזהו זה. הללו הוזהרו על ידי חכמינו לא ליבוש מפני המלעיגים, והללו מתביישים מפני המאמינים ומעדיפים כינויים על שמות כשם שמעדיפים חיקוי על מקור״, העיר רבנו: ״צור ישראל הוא בדברי דוד ש״ב [=שמואל ב] כג ג [׳אמר אלהי ישראל לי דִּבֶּר צור ישראל...׳] ותהלים יט טו [׳ד׳ צורי וגאלי׳], ודברי קודש אינם עניין של טשטוש חילוני; אלא מצד התעכבותה של הבלטת זכר שם שמים. וכן אנו אומרים בכל יום לפני תפילת שמונה־עשרה צור ישראל – גאל ישראל, ובימי שני וחמישי בתחנוני והוא רחום: צורנו וגואלנו״ (**שיחות הרצי״ה** על התורה, נצבים וילך, סדרה ב – תשל״ג, נספח א, הערה 27, מכתי״ק).
28. ״צור־ישראל – השם העליון, ב״ה, מתגלה לדור דור ודורשיו במפעליו, בתאריו הפעליים והצרופיים. בדורנו דור התחלת הגאולה, מתגלה השם, בתאריו ומידותיו, צור ישראל וגואלו. והכול נשמע, כדיבור״ (**קול הנבואה**, מאמר רביעי, השם העליון הנשמע, נו).
29. ״ההתעמלות, שצעירי ישראל עוסקים בה בארץ־ישראל לחזק את גופם בשביל להיות בנים אמיצי כוח לאומה, היא משכללת את הכוח הרוחני של הצדיקים העליונים, העוסקים בייחודים של שמות הקדושים, להרבות הבלטת האור האלהי בעולם, ואין גילוי אור אחד עומד בלא חברו כלל. ׳ויעש דוד שם׳ (שמואל ב׳ ח יג), ו׳דוד עשה משפט וצדקה לכל עמו׳ (שם ח טו), ׳ויואב בן צרויה על הצבא׳ (שם ח טז). ולא נענש אבנר אלא מפני ׳שעשה דמן של נערים שחוק׳ (ירושלמי פאה א: א). אבל שיצחקו הנערים לחזק כוחם ורוחם בשביל גבורת האומה בכללה, עבודת הקודש הזאת מעלה את השכינה מעלה מעלה, כעלייתה על־ידי שירות ותשבחות שאמר דוד מלך ישראל בספר תהלים; אלא שעל־ידי הכוונות העליונות עולה הנשמה הפנימית, ועל־ידי המעשים המאמצים את גוף היחידים לשם הכלל עולה הרוחניות החיצונית. ושניהם כאחד משכללים את

הרב מימון לא הסתפק בזאת, הוא היה כולו אמונה, וכשהוא חתם את שמו במגילת העצמאות, ראשית כתב "ב"ה" ורק אחר כך חתם את שמו, וככה הרווחנו גם שם שמים גלוי על המגילה המקורית...

בסיום הטקס וכחלק מהתכנון המקורי[30], הרב מימון עלה לבימה ובהתרגשות עצומה בירך ברכת "שהחיינו" בשם ומלכות. מי שיסתכל בסרטון של המעמד, יראה שבן־גוריון ענה אמן... כולנו יודעים ש"גדול העונה אמן יותר מן המברך" (ברכות נג, ב)[31]. כנראה שהוא לא סבר שזו ברכה לבטלה... אגב, להפתעת הרב מימון, אפילו נציג מפ"ם, שהתנגד להכנסת הביטוי "צור ישראל" במגילת העצמאות, הוציא ממחטת נייר וכיסה את ראשו בזמן ברכת שהחיינו...

אם כן, יוצא לנו שאותם ראשי ישיבות צריכים לברך ביום־העצמאות "שהחיינו" (ולכל הפחות לענות אמן אחר המברכים), וכן להשתתף בתפילה חגיגית כמנהגו של בן־גוריון.

סדרי הקדושות כולם בהבלטת אופייה של האומה בפרשה הקטנה שכל גופי תורה תלוים בה: 'בכל דרכיך דעהו' (משלי ג ו). ואל ייפלא אם יש חסרונות במהלך החיים של העוסקים באימוץ הגופני ובכל החיזוקים הארציים שבישראל, כי אפילו הופעת רוח הקודש צריכה בירור מתערובות צחצוחי טומאה שמתערבים בה, והיא הולכת ומיטהרת, מתקדשת ומתבררת, פודה את עצמה מגלותה, עד שבאה לכלל דרך צדיקים ו'אור נוגה, הולך ואור עד נכון היום' (שם ד יח)" (אורות, אורות־התחיה, לד).

30. בעת תכנון הכרזת העצמאות, הרב מימון (פישמן), הציע לבן־גוריון שיביאו לשם אמירת הברכה את הרב הראשי, הרב הרצוג, מירושלים הנצורה, אך בן־גוריון אמר שהדבר אינו אפשרי והטיל עליו את ה"משימה" באומרו: "פישמן, רצית מדינה? אתה תעשה שהחיינו..." במעמד ההכרזה נכחו הרבנים הראשיים לת"א, הרב אונטרמן והרב טולדנו.

31. סיפור נאה שהיה עד לו סיפר מאיר חובב ז"ל, תלמיד ישיבת הדרום וסופר: "באחד מהכינוסים של אספת הנבחרים בשנת תש"ח, מעט לפני הקמת המדינה והכנסת, נשא את הנאום המרכזי דוד בן־גוריון, ובתוך דבריו אמר: 'עובדות היסוד עומדות לימיננו: המצוקה היהודית, שממת הארץ, קשרינו לארצנו, כוחותינו היוצרים שהביאונו עד הלום...' כאן שיסע אותו בקריאת ביניים הרצ"י מלצר זצ"ל, רבה של רחובות, שנזדמן לאותה ישיבה. קרא הרב מלצר לעבר בן גוריון: 'גם הבטחתו של אלהים!' בן גוריון ענה לו: 'לא 'גם', אלא זה קודם לכול!' אחרי הדיון פנה הרב מלצר לב.ג ושאלו שאם זה 'קודם לכול', מדוע לא להזכיר זאת? וענהו שגם הקונה מעיל בחנות לא חייב לומר למוכר מניין הכסף שמשלם לו..." (מאיר חובב, "חמישה סיפורים מן האמונה", מובא אצל הרב עמיחי כינרתי, **רבי צבי יהודה מלצר זצ"ל: חמישים שנה לפטירתו**, תמוז, תשע"ט).

בהמשך לאותה ברכת ״שהחיינו״ במעמד הכרזת המדינה, הרב מימון נהג לברך ״שהחיינו״ בימי העצמאות בשנים הבאות, ובעקבות זאת היו כאלה ״צדיקים״[32] שאמרו לו: ״געוואלד! ברכה לבטלה, ברכה לבטלה, איך אתה מברך שהחיינו?!״ הם ציננו את הרב מימון והכניסו ספק בלבו[33] ואז הוא שלח לרב ראטה לשאול האם הוא נוהג בסדר.

היסוד ההלכתי של ברכת ״שהחיינו״ ביום־העצמאות[34] תלוי בשאלה האם מי שאין לו מגילה כשרה בפורים או נר חנוכה בחנוכה, יכול לברך ״שהחיינו״ או לא[35]. ואין הוא דומה לברכת ״שהחיינו״ ברגלים, משום שברכה זו היא בגלל שהרגל הוא ״מקרא קודש״ ואסור במלאכה, ועל כן מברכים על עצם היום, אבל כאן אינו ״מקרא קודש״ וחוששים לשיטה שלא ניתן לברך ״שהחיינו״[36] ושמחת הלב על עצם היום היא רק בגדר ״חזי לאיצטרופי״ לכך (בלשונו של הרב ראטה).

32. שמעתי את מו״ר הגר״ד ליאור מתבטא אודות ה״צדיקים״ הללו ברתחא דאורייתא ש״את והב בסופה״: מחמירים באקונומיקה כשרה לפסח (וחוגגים את הפסח על נהר הדנובה, שעל גדותיו נרצחו אלפי יהודים), אבל לא אומרים מילת תודה אחת ביום־העצמאות... עולם הפוך.
33. ר׳ רש״י לדברים כה יח.
34. לשון הרב ראטה שם: ״לדעת הפר״ח אין לברך שהחיינו, ולדעת המאירי (שהפר״ח לא ראה את דבריו ובכה״ג לא אמרינן הלכא כבתראי, כידוע) ומהריעב״ץ והר״י מולכו ובעל ס׳ משנה־ברורה צריכים לברך שהחיינו... וכל מי שיודע בעצמו שנהנה ושמח במאורע של תקומת המדינה ביום ההוא שהוקבע ליו״ט אין ברכתו רשות אלא חובה. ונכון להסמיך ברכת שהחיינו לאמירת ההלל״. וכבר הורה זקן, מרן הראשל״צ הגרב״צ עוזיאל, לברך ברכת שהחיינו ביום־העצמאות. וכן נהג ציס״ע הגה״ק הרי״מ חרל״פ (**שירת־חים**, עמ׳ 484), וכן הורה הגר״ש גורן זצ״ל החל משנת תש״ט, וכתב: ״מקורות ההלכה מאפשרים אמירת ברכת שהחיינו בשם ומלכות לכל מי שמרגיש בנפשו ביום זה שמחה אמיתית של יום טוב, המעורר בלבו רגשי חדווה, עונג והתעלות, עם כוננות שלטון ישראל בארצו והחזרת עטרת החרות של העם״. (הרב פרופ׳ נחום רקובר, **הלכות יום־העצמאות ויום־ירושלים**, עמ׳ רנד, ע״פ **תורת המועדים**, מהד׳ תשע״א, עמ׳ 641).
35. שהרי בחנוכה תיקנו לנו בלילה הדלקת נרות וביום אמירת הלל, ״בהלל ובהודאה״, ובפורים תיקנו לנו גם ביום וגם בלילה מגילה במקום אמירת ההלל, אבל מעיקר הדין היה ראוי לתקן הלל, וזו שאלת הגמרא (מגילה יד, א) למה לא תיקנו בפורים לומר הלל, ומתרצת שיש סיבות לכך, שאנחנו עבדי אחשורוש וכו׳, וע״כ בחרו חכמי הדור לציין את הנס בדרך אחרת, אבל מי שאין לו מגילה כשרה או נרות חנוכה, יש דעות שיכול לברך ״שהחיינו״ ו״שעשה נסים״ וכן יכול לומר הלל במקום זאת.
36. **ביאור־הלכה** תרצב: א, ד״ה ״ושהחיינו״, המביא את דברי המור־וקציעה שיברך ״שהחיינו״.

ר׳ שבתי שמואלי[37] היה מראשוני תלמידי ישיבת מרכז־הרב, ולימים מזכיר הישיבה. הוא היה נוהג לעשות קידושא־רבא ליום־העצמאות, מברך ״בורא פרי הגפן״ ו״שהחיינו״. היה עושה את זה בפני גדולי ישראל – הרב צבי יהודה, הרב רענן ועוד. ובאמת, כפי שכתב הרב ראטה, העדיפות ההלכתית היא להסמיך ולברך ביחד עם ההלל גם את ברכת שהחיינו.

ביום־העצמאות הראשון, בשנת תש״ט, הרב שלמה גורן, שהיה אז הרב הצבאי הראשי, ענב עניבה חדשה לכבוד תפילת יום־העצמאות החגיגית שהתקיימה בבית־הכנסת ״ישורון״ בירושלים, בכדי שיוכל לברך ״שהחיינו״. לאחר שבירך בפני הציבור ניגש אליו אחד מחברי מועצת הרבנות הראשית ואמר לו שלא קבענו ברכת ״שהחיינו״, ובתגובה השיב הרב גורן שענב עניבה חדשה ואותו רב התרצה. אמר הרב גורן לציבור, על סמרטוט חדש מברכים ״שהחיינו״ ועל מדינה יהודית אחרי אלפיים שנה לא נברך?![38] הרב גורן היה תקיף...

קריאה בתורה

לגבי קריאת התורה בציבור כתב רבי אברהם הלוי, בעל **גינת־ורדים**[39], שב״כל עת ובכל זמן שיסכימו עשרה לקרוא בתורה – שפיר דמי... ויקראו בברכה מפני כבוד הציבור״. אנחנו מכירים גם בימינו קריאה בתורה בברכה מכוח מנהג (כדוגמת ליל שמחת־תורה בקהילות רבות).

ביום־העצמאות רבני לוב[40] תיקנו קריאת בתורה בברכה וכן הפטרה. בשחרית, קוראים בחומש דברים ״והיה כי תבוא אל הארץ״ (ולומר הלל ללא ברכה, ויש מיהודי לוב, שאף נהגו לקרוא במנחה בפרשת קדושים ולסיים בהפטרה בזכריה פרק ח, ״כה אמר ה׳, הנני מושיע את עמי...״).

37. הרב שבתי שמואלי (תרס״ב-תש״ן) היה אחד משני התלמידים הראשונים בישיבת מרכז־הרב ומזכיר הישיבה משך שנים רבות. לדמותו ר׳ הרב יצחק גולדברג (עורך), **הרב שבתי שמואלי: אוהב ציון איש העוז והענווה**, תשס״ח.
38. כך השיב גם הרב חרל״פ לטענה זהה, ע׳ **שירת הים**, עמ׳ 484.
39. או״ח, כלל א, סי׳ מט.
40. הרב שלמה ילוז, הרב יששכר חכמון, הרב חי נביזון והרב כמוס נחאיסי, זכר צדיקים לברכה.

גם חברי הקיבוץ־הדתי, כאשר הוציאו סדר תפילות ליום־העצמאות ויום־ירושלים[41], ביקשו הסכמה של הרב אלימלך בר־שאול ושל הרב שלמה גורן לנוסח שלהם, שכלל גם קריאה בתורה[42]. גם בבית־הכנסת האיטלקי בירושלים נהגו לקרוא בתורה ולהפטיר בברכה[43].

גם בקרב חכמי מועצת הרבנות הראשית התפתח דיון לגבי קריאת התורה ולגבי ההפטרה ביום זה. היו כאלה שרצו לתקן זאת גם ביום־ירושלים[44]. בסופו של דבר, ההצעה הזאת עדיין לא התקבלה[45]. לאחר דיונים במועצת הרבנות הראשית לישראל, שניסתה להלך בין הטיפין, בין השוללים תקנה לדורות לבין המחייבים, התקבל בסופו של דבר קו של הודאה בסיסית, אך חשובה ומשמעותית.

יציאה מעבדות לחירות וחידוש מצוות יישוב ארץ־ישראל הציבורית

אנו עוברים ליסוד השני שהתרחש ביום־העצמאות לפי דברי הרב ראטה. על גבי העניין הבסיסי של הצלה ממיתה לחיים, יש לנו את ה״יציאה מעבדות לחירות״, שאירעה בעצם הכרזת המדינה. זהו כבר רכיב מובהק המבדיל בין נס של ״הצלה״ גרידא לנס של ״גאולה״ ומאפשר לברך על ההלל גם ללא הצלה ממיתה לחיים, כפי שמובא בגמרא במסכת מגילה (יד, א) שבה פתחנו.

41. במהלך השנים יצאו מספר מהדורות השונות זו מזו. ר׳ מהד׳ תשי״ב, תשכ״ח, תשל״ו, תשנ״ב.
42. בסופו של דבר הנהיג הרב גורן קריאה בפרשת עקב (שביעי ומפטיר ״כי אם שמור תשמרון״) ללא עולים לתורה וללא ברכות וכן הפטרה ללא ברכה (״ויצא חוטר״), ר׳ **הל׳ יום־העצמאות ויום־ירושלים**, עמ׳ שצ, וכך נמצא בדף הנחיות הלכתיות שהוציא הרב גורן בבית־הכנסת קוממיות אברהם בת״א לקראת יום־העצמאות תשל״ה, שצילומו נמצא ברשותנו.
43. ר׳ אהרן ארנד, **פרקי מחקר ליום־העצמאות**, עמ׳ 28, אוניברסיטת בר־אילן, רמת־גן, תשנ״ח.
44. רבי יצחק אביחצירא, בבא־חאקי זצ״ל, רב הערים לוד ורמלה, הציע לתקן קריאה בתורה בברכה והפטרה. הרב יהושע פיטוסי, רבה של צפת, הציע קריאה בתורה בפרשת ״ויבא עמלק״. ר׳ ספרנו **המחזיר שכינתו לציון** ח״ב, שער ההודאה.
45. כתב הרב דוד שלוש זצ״ל, רבה של נתניה וחבר מועצת הרה״ר: ״ואילו אכשור דרא היה ראוי להוציא בו ספרי תורה ולקרוא בו ג׳ עולים (בפרשת ואתחנן... ובפרשת עקב...) ולברך ברכות התורה ואין איסור בכך״, מתוך הקדמתו לסידור **בית־מלוכה** (בעריכת הרב אורי עמוס שרקי), תשנ״א.

יציאה מעבדות לחירות שנקראת גם: "ביטול שעבוד מלכויות"[46]. על כך היה אומר מורנו ורבנו, הגר"א שפירא זצ"ל, עד עכשיו אני זוכר את הקול שלו רועד כשהוא היה אומר את זה: "מדינת ישראל היא ביטול הגלות"[47]. היה מגביה קולו ומנגן את המילים "ביטול הגלות" בניגון ישיבתי ומוסיף שאלפיים שנה יהודים התפללו: "ושבור עול הגויים מעל צווארנו ותוליכנו מהרה קוממיות לארצנו... ומדינת ישראל היא התקיימות תפילת הדורות". להכרזת הקמת המדינה, ההכרזה הזאת של יציאה מעבדות לחירות, חיכינו אלפיים שנה.

בבית־המדרש של ישיבת מרכז־הרב ובנותיה נוספה עוד קומה של הבנה, ההתעוררות מחדש של המצווה הכללית־ציבורית של יישוב ארץ־ישראל.

מצוות יישוב ארץ־ישראל הפרטית נוהגת תמיד, כפי שהרמב"ן אומר (הוספות לספר המצוות לרמב"ם, מ"ע, ד): "מתחייב כל אחד ממנו, ואפילו בזמן גלות", אבל עיקר המצווה: "שלא נניחנה ביד זולתנו מן האומות או לשממה", שכידוע באו על כך דברי המגילת־אסתר שמצווה זו לא נוהגת בזמננו עד ביאת המשיח (מפאת העדר יכולת הכיבוש או חוסר היכולת להיזהר במצוות הארץ, ואכמ"ל), ועל כן הסבירו גדולי זמננו, כפי שכותב הרב ישראלי (בתחילת ספר ארץ חמדה), שהכרזת העצמאות החזירה את מצוות יישוב ארץ־ישראל הציבורית על מכונה[48].

46. ע"פ דברי שמואל בגמרא ברכות (לד, ב) ובמקומות נוספים בש"ס: "אין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות (גלויות) בלבד". הרמב"ם פוסק כשמואל בהל' מלכים יב: א ובהל' תשובה ט: ב. וע' הגר"ש גורן, "יסודות בגאולת ישראל", בתוך **תורת המועדים**.

47. שיחתו מופיעה באתר ישיבה במאמר בשם "חיוב ההודאה על עצמאות ישראל", מתוך הספר **שיחות מרן הגר"א שפירא למועדי ישראל**, בעריכת הרב בנימין רקובר (מכת"י), ועוד חזון למועד אי"ה, בכרך הבא בסדרת **מורשה** שכולנו תקווה שנזכה במהרה לאורו, ור' ספרנו **המחזיר שכינתו לציון** ח"ב, עמ' 450-457.

48. הרב שאול ישראלי הדגיש בספריו **ארץ חמדה**, ת"א, תשי"ז, עמ' ל-לג **וחוות בנימין** ח"ג, ירושלים, תשנ"ב, סי' יג, שביום זה פקע כוח השבועה "שלא יעלו בחומה" (כתובות קיא, א), ובכך הפכה החלטת האו"ם [מכ"ט בנובמבר תש"ח] לעובדה מוחלטת ושבה מצוות יישוב ארץ־ישראל לקדמותה [וכן כתב בתחומין, י (תשמ"ט), עמ' 50]. והוסיף, שהשמחה בחג לא נפגמת בגלל המצב הרוחני הירוד במדינה, אך מסיבה זו לדעתו אין לברך על ההלל ביום זה, ר' **דעות**, ב, עמ' 42. ור' עוד בנקודה זו דבריו **בארץ חמדה**, שם; **תשובה לצעיר נבוך**, ניב המדרשיה, חורף תשכ"ד, עמ' מג-מז [= **הרבנות והמדינה**, עמ' 284-288]; **ברקאי**, ב (תשמ"ה), עמ' 213-216; **זה היום עשה ה'**, ירושלים, תשנ"ח, עמ' נט (הערת הרב שמואל כ"ץ, חוקר תולדות הרבנות הראשית לישראל).

כשיטת רבי יהושע מקוטנא שכתב (שו״ת ישועות מלכו, יו״ד, סי׳ סו), כי ״עיקר המצווה אינו אלא הירושה והישיבה כאדם העושה בתוך שלו, לכבוש א״י שתהיה תחת ירושתנו, לא על ביאה ריקנית של עתה״ (הוא מדבר על תחילת העליות לפני ההיאחזות הממשית בארץ). אז ״עיקר המצווה״ היא כ״אדם העושה בתוך שלו״. כיצד מתקיים ״שלא נניחנה ביד זולתנו מן האומות או שממה״? רק על־ידי הריבונות של המדינה, שעם ישראל הוא הריבון על ארץ־ישראל[49].

מי שהאריך בכך הוא הגאון הרב וולדנברג זצ״ל, **הציץ־אליעזר**, יש לו קונטרס שלם בשאלה ההלכתית האם הקמת מדינת ישראל יוצרת חיוב מוגבר לעלות לארץ או לחילופין, כפי שיש שרצו לטעון, שהקמתה כביכול מחלישה את החובה לעלות, כיוון שהמצווה לכאורה כבר קוימה[50].

אם כן, היסוד הזה, וזה מה שהרב צבי יהודה מדגיש בשיחות[51], את הקדושה של יום־העצמאות. הוא היה מביא את דברי המכילתא (שמות כב ל): ״איסי בן יהודה אומר: כשהמקום מחדש מצווה על ישראל, הוא מוסיף להם קדושה״, ומסביר שכאשר מתחדשת המצווה הציבורית הכללית של מצוות יישוב ארץ־ישראל, שהספרי אומר (ראה, נג; תוספתא ע״ז ה: ב) שהיא מצווה ששקולה כנגד כל המצוות שבתורה, ודאי שזה שייך לעניין מיוחד של קדושה.

כל העניין הזה של התחדשות מצוות יישוב ארץ־ישראל נמצא תחת הכותרת שנקראת ״יציאה מעבדות לחירות״. זה הגורם השני שמדבר עליו הרב ראטה בקול־מבשר, וכאן כדאי להבהיר שיכולה להיות עקרונית יציאה מעבדות לחירות גם באוגנדה, ללא קשר למצוות יישוב ארץ־ישראל. אם הייתה קמה מדינת ישראל באוגנדה, היינו אמנם יוצאים מעבדות לחירות, לא היינו ״אכתי עבדי אחשורוש״, אבל זה לא היה מעורר מחדש את התוקף של מצוות יישוב ארץ־ישראל הציבורית. לכן חילקנו את ההסבר לשני שלבים: א. עצם היציאה מעבדות לחירות; ב. שזה מתרחש בארץ־ישראל.

49. ע׳ באריכות בספר החשוב **נחלת־יעקב** ח״ב לרב יעקב זיסברג, תשס״ה, עמ׳ 522-573.
50. שו״ת **ציץ־אליעזר** ח״ז, סי׳ מח, קונטרס אורחות המשפטים, פרק יב.
51. **שיחות הרצי״ה – מועדים** ח״ב, שיחות ליום־העצמאות, ספריית חוה.

קיבוץ הגלויות

הנדבך הבא, כפי שממשיך הרב ראטה בתשובתו, הוא התהליך המופלא של קיבוץ הגלויות. הגדרת תהליך העלייה לארץ בדורות האחרונים כקיבוץ גלויות חשובה מאוד לשם ראיית תקופתנו כחלק מתהליך הגאולה, משום שקיבוץ גלויות הוא אחד המאפיינים המובהקים של העידן המשיחי בישראל[52].

עליות לארץ־ישראל של יחידים, או אפילו קבוצות קטנות, היו גם לכל אורך ימי הגלות, אבל עליות במספרים אדירים של למעלה משישים ריבוא כמה פעמים – לא היו מעולם. זהו הנס של קיבוץ הגלויות.

המאבק על חופש העלייה היהודית לארץ וההעפלה אליה בימי המנדט היה מלווה בקשיים רבים ובמסירות נפש עליונה, וכדברי רבי יהודה הלוי בספר הכוזרי[53] שירושלים תיבנה כאשר יופיעו בפועל הכיסופים לציון.

כמה עשרות שנים קודם להקמת המדינה, מדבר רבי צדוק הכהן מלובלין (צדקת הצדיק, מו) על עניין חטא המעפילים העולים בחוזקה לארץ־ישראל נגד רצון השם, כמוזכר בפרשת שלח לאחר חטא המרגלים. הוא אומר שבאותה העת ניסיונם לא עלה יפה, אך בעקבות משיח יצליח הניסיון, אף שיהיה כרוך בחוצפה ובלקיחת מלוכה. כלומר: מתקנים את חטא המרגלים שמאסו בארץ על־ידי דבקות המעפילים בארץ שבאים בחוזקה בעקבתא דמשיחא.

כיצד מתוארים בתהלים אותם העולים והמעפילים לארץ? "יורדי הים באוניות, עשי מלאכה במים רבים" (תהלים קז כג). מתי הייתה שיבה לארץ של קהילות שלמות שהגיעו באוניות לארץ? במצרים לא הגיעו מכיוון הים אלא ממזרח. בבבל הגיעו ברגל, בשיירות, גם כן ממזרח. מתי הייתה גאולה שהמאפיין המובהק שלה היה הגעת עולים באוניות מארצות הצפון (אירופה ורוסיה) או בדרך חתחתים ממדבריות ובסיוע ספינות? זו הגאולה שלנו, הגאולה השלישית. הגיעו עולים לארץ יהודים

52. ע"פ הל' מלכים יא: א שאזכורו של המלך המשיח בתורה הוא בפסוקי קיבוץ הגלויות: "ושב ה'... ושב וקיבצך מכל העמים... אם יהיה נדחך... משם יקבצך..."

53. "'כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו' – רצה לומר כי ירושלים אמנם תיבנה כשייכספו בני ישראל לה תכלית הכוסף, עד שיחוננו אבניה ועפרה" (כוזרי ה: כז, תרגום אבן־תיבון).

מאירופה, מצפון אפריקה וממקומות נוספים באמצעות אוניות שיצאו מנמלים באירופה (מערב).

פסוקים מפורשים שנכתבו לפני אלפי שנים בתורה – מתקיימים לנגד עינינו[54], וכך גם נבואות רבות[55] מדברי הנביאים[56], ומשולש דבר זה גם בכתובים[57].

היסוד הפלאי של קיבוץ גלויות, שאודותיו כבר אמר רבי יוחנן: ״גדול יום קיבוץ גלויות כיום שנבראו בו שמים וארץ״ (פסחים סח, ב), כמו גם דברי היעב״ץ המפורסמים על נצח ישראל בגלות[58], הוא אומר שנסי הקיום בגלות הרבה יותר גדולים מהנסים של יציאת מצרים[59]. מה היה אומר היעב״ץ לו ראה את נסי תקומת המדינה וקיבוץ הגלויות?!

אמנם זה נראה לאנשים בדורנו קצת גדול מדי, אבל כותב זאת במפורש הנביא ירמיהו: ״לכן, הנה ימים באים נאם ה׳ ולא יאמר עוד חי ה׳ אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים, כי אם חי ה׳ אשר העלה את בני ישראל מארץ צפון ומכל הארצות

54. ״וְשָׁב ה׳ אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ וְרִחֲמֶךָ; וְשָׁב וְקִבֶּצְךָ מִכָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר הֱפִיצְךָ ה׳ אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה. אִם יִהְיֶה נִדַּחֲךָ בִּקְצֵה הַשָּׁמָיִם מִשָּׁם יְקַבֶּצְךָ ה׳ אֱלֹהֶיךָ וּמִשָּׁם יִקָּחֶךָ. וֶהֱבִיאֲךָ ה׳ אֱלֹהֶיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יָרְשׁוּ אֲבֹתֶיךָ וִירִשְׁתָּהּ וְהֵיטִבְךָ וְהִרְבְּךָ מֵאֲבֹתֶיךָ״ (דברים ל ה-ו)

55. ״וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם מִן הַגּוֹיִם וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם מִכָּל הָאֲרָצוֹת; וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל אַדְמַתְכֶם... כֹּה אָמַר אֲדֹנָי ה׳ בְּיוֹם טַהֲרִי אֶתְכֶם מִכֹּל עֲוֹנוֹתֵיכֶם וְהוֹשַׁבְתִּי אֶת הֶעָרִים וְנִבְנוּ הֶחָרְבוֹת וְהָאָרֶץ הַנְּשַׁמָּה תֵּעָבֵד תַּחַת אֲשֶׁר הָיְתָה שְׁמָמָה לְעֵינֵי כָּל עוֹבֵר. וְאָמְרוּ הָאָרֶץ הַלֵּזוּ הַנְּשַׁמָּה הָיְתָה כְּגַן־עֵדֶן וְהֶעָרִים הֶחֳרבוֹת וְהַנְּשַׁמּוֹת וְהַנֶּהֱרָסוֹת בְּצוּרוֹת יָשָׁבוּ. וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר יִשָּׁאֲרוּ סְבִיבוֹתֵיכֶם כִּי אֲנִי ה׳ בָּנִיתִי הַנֶּהֱרָסוֹת נָטַעְתִּי הַנְּשַׁמָּה. אֲנִי ה׳ דִּבַּרְתִּי וְעָשִׂיתִי. כֹּה אָמַר אֲדֹנָי ה׳ עוֹד זֹאת אִדָּרֵשׁ לְבֵית־יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת לָהֶם. אַרְבֶּה אֹתָם כַּצֹּאן אָדָם כְּצֹאן קְדָשִׁים כְּצֹאן יְרוּשָׁלַם בְּמוֹעֲדֶיהָ כֵּן תִּהְיֶינָה הֶעָרִים הֶחֳרבוֹת מִלְאוֹת צֹאן אָדָם וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי ה׳״ (יחזקאל לו כד, לג-לז).

56. ע׳ הרב שמואל אליהו, **״הנבואה״: נבואות מתגשמות בישראל**, דברי־שיר, תשע״ח.

57. ״שִׁיר הַמַּעֲלוֹת בְּשׁוּב ה׳ אֶת שִׁיבַת צִיּוֹן הָיִינוּ כְּחֹלְמִים. אָז יִמָּלֵא שְׂחוֹק פִּינוּ וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה: אָז יֹאמְרוּ בַגּוֹיִם הִגְדִּיל ה׳ לַעֲשׂוֹת עִם אֵלֶּה...״ (תהלים קכו א-ג).

58. ״מי שמעיין בייחוד עניינו ומעמדנו בעולם, אנחנו האומה הגולה, שה פזורה, אחרי כל מה שעבר עלינו מהצרות והתמורות אלפים מהשנים... כל האומות הקדומות אבד זכרם... ואנו הדבקים בה׳ חיים היום, חי נפשי, כי בהתבוננני בנפלאות אלה, גדלו אצלי יותר מכל נסים ונפלאות שעשה השי״ת לאבותינו במצרים ובמדבר ובארץ־ישראל. וכל מה שארך הגלות יותר, נתאמת הנס יותר, ונודע מעשה תקפו וגבורתו״ (רבי יעקב עמדין, סידור **בית־יעקב**, הקדמה).

59. ור׳ **חובת־הלבבות**, שער הבחינה, פרק ב.

אשר הדיחם שמה והשיבותים על אדמתם אשר נתתי לאבותם[60]״ (ירמיהו טז יד-טו ונכפל שנית שם כג ז-ח).

וזה באמת קל־וחומר פשוט. גלות מצרים הייתה גלות בארץ אחת למשך קצת יותר ממאתיים שנה, גלות בבל הייתה כשבעים שנה, גם היא מארץ אחת (ואולי גם קצת ממצרים). בימינו, אחרי כמעט אלפיים שנה של פיזור מוחלט, ״כארבע רוחות השמיים פרשתי אתכם״ (זכריה ב י; תענית ג, ב) נקבצנו לארצנו בתהליך מופלא, היש בכלל מקום לדמיון ולהשוואה מה יותר גדול?! ״חזון העצמות היבשות״[61] (יחזקאל לז) מתרחש לנגד עינינו, אלו דברים שאנחנו אפילו לא מבינים את המשמעות שלהם. העין שלנו מתעששת, אנחנו לא באמת מצליחים להבין את מלוא המובן שלהם.

כשישים ריבוא יהודים היו בארץ במלחמת השחרור. הציץ־אליעזר העלה אפשרות לומר שברגע שיש שישים ריבוא יהודים בארץ־ישראל זה כבר נקרא ״ביאת כולכם״[62] לעניין חיוב דאורייתא בחלה ובשאר מצוות התלויות בארץ. אמנם בסופו של דבר, הוא משאיר את זה עדיין לא למעשה. בקרוב ממש, כולנו תקווה שנזכה לראשונה מאז שלהי ימי הבית הראשון להגיע למצב של ״רוב יושביה עליה״, שיביא

60. ור׳ משנה ברכות וגמרא דף יב, ב; **נצח־ישראל**, הקדמה; **תפארת־ישראל**, פרק נב.
61. ״כי מעת שחרב הבית יצאה רוחנו עטרת ראשנו ונשארנו רק אנחנו, הוא גוף שלה בלא נפש. ויציאה לחו״ל הוא הקבר ורימה מסובבת עלינו ואין בידינו להציל מן העובדי כוכבים האוכלים בשרנו. ומ״מ היו חבורות וישיבות גדולות עד שנרקב הבשר והעצמות נפזרו פיזור אחר פיזור. ומ״מ היו עדיין העצמות קיימות, שהת״ח שבישראל מעמידי הגוף, עד שנרקבו העצמות ולא נשאר אלא תרווד רקב מאתנו ונעשה עפר, שחה לעפר נפשנו. ואנחנו מקווין עתה לתחיית המתים התנערי מעפר קומי כו׳ (ישעיהו, נב) ויערה רוח ממרום עלינו״ (ביאור הגר״א לספרא דצניעותא, וילנא, תרע״ג, עמ׳ לה).
62. הרב אליעזר וולדנברג, **ציץ־אליעזר** ח״י, סי׳ א. מבוסס על דברי רבנו גרשום מאור הגולה ודברי רבי יהושע מקוטנא. וכ״כ הרב יהודה גרשוני, **קול־צופיך**, עמ׳ א. ור׳ הרב אפרים פישל טכורש, **כתר אפרים**, עמ׳ לא-לה וסיכום קצר אצל הרב אליעזר מלמד, **פניני־הלכה** – שמיטה ויובל, עמ׳ 220-225.

לשינויים מרחיקי לכת בעולם ההלכה והאמונה היהודית[63]. כל הדברים הנשגבים הללו, יסודם ביום־העצמאות ובהקמת המדינה[64].

מרידה באומות

ברוך ה׳ אנחנו לא זוכרים את זה, אבל היה פה ״ספר לבן״[65] שמנע עלייה יהודית לארץ. היה פה שלטון זר שהיה כובש, כלומר: ״מרד באומות״ (ע״פ גמרא כתובות קי, ב), הבריטים מרדו באומות, בחבר־הלאומים, אשר העניק להם מנדט זמני לשם הכשרת העם היהודי לבשלות מדינית[66]. לא ניתנה להם בעלות על ארץ־ישראל, רק ייפוי־כוח מחבר הלאומים לשם תכלית זו.

וכי כשאתה משכיר למישהו דירה שלך, הוא נהפך לבעל הבית?! לא, הוא שוכר בעלמא ותו לא. הוא רשאי להשתמש בנכס רק על פי החוזה שביניכם. לעומת זאת, מה הבריטים הרשעים הללו עשו פה? הם השתלטו על הנכס, לא רצו לצאת ופעלו להעבירו לצמיתות מרשות בעליו[67].

לכן, מי שנלחם בהם לא היה טרוריסט, כמו שחושבים כמה מנחשלי עמנו שאחז בהם ה״קרך בדרך״. מי שנלחם בבריטים היו לוחמי חירות. לוחמי חופש. משום שהם באמת צדקו, גם על פי המשפט הבינלאומי.

63. ערב יום־העצמאות הע״ב למדינת ישראל תובב״א, שנת תהא שנת פדות, נמצאים בארה״ק 6,806,000 יהודים בקירוב, כן ירבו וכן יפרו (נתוני הלמ״ס), ללא תקדים בדברי ימי עמנו. הולכים ומתקיימים דברי הנביא (הושע ב א): ״והיה מספר בני ישראל כחול הים אשר לא ימד ולא יספר והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי״.
64. ״המדינה העברית שתוקם, היא מאפשרת למלא את הפגם הזה: היא תתן את היכולת לקלוט את רוב ישראל בארץ־ישראל. ודאי, אפשרות בלבד – לא מספיק. ביאת כולכם מובנה ביאה ממש, ביאה בפועל. אבל כשהאפשרות הזאת תתגשם בהמשך הזמן, הרי יתמלא החסרון שהיה בימי עזרא... יכולה איפוא 'ביאת כולכם' להתקיים אף עכשיו״ (הגרש״י זוין, תחומין, י׳, עמ׳ 25, כז טבת תש״ח).
65. התכחשות להקמת מדינה יהודית בא״י, הגבלת עליית יהודים לארץ, הגבלת קניין יהודי ועוד.
66. סעיף 2 לכתב המנדט קובע כי אחת ממטרות המנדט היא יצירת התנאים להקמת הבית הלאומי לעם היהודי (תוך שמירת הזכויות האזרחיות והדתיות של כל תושבי הארץ). סעיף 4 לכתב המנדט מכיר ב״סוכנות יהודית״ שתוקם. זאת, כדי לממש את הבטחות הצהרת בלפור בעניין הקמת בית לאומי לעם היהודי.
67. כמובן שכל האמור כאן הוא אפילו לפי משפט העמים, קל־וחומר לפי האמת והצדק האלהי שמקורו בתורת האלהים ובכתבי הקודש שבתנ״ך.

יש כאן מדינה שקיבלה רשות לשימוש זמני מסוים בארץ־ישראל, במטרה לחנוך את היהודים שיהיו בשלים להקים לעצמם מדינה על פי זכותם להגדרה עצמית. מה עשו הרשעים הללו? בדיוק הפוך מכוונת המשלחים שלהם. הם ניסו לסייע ביד הערבים לנשל את היהודים מארצם, מנעו מהיהודים לעלות לארץ והפעילו שלטון רשע שרדף פליטי שואה שניסו לעלות ארצה. זה מה שחתם את סופה של אותה אימפריה עולמית, שהתפוררה מיד אחרי זה ולא שבה למעמדה הראשון.

אחרי מאורעות "השבת השחורה"[68], הרב צבי יהודה קוק כתב מאמר מיוחד[69] שהצנזורה הבריטית לא התירה לעיתון **הצופה** להדפיס אותו, ובו כתב מילים חריפות על הבריטים וקבע נחרצות שהקב"ה ייפרע מהם על מעשיהם[70]. כשם שהראי"ה קוק הרג את הצר ניקולאי השני[71] כך בנו, הרצי"ה, בבחינת "צדיק גוזר", והדברים פעלו לסייע להביא לסיום דרכה של האימפריה הבריטית כבעלת הגמוניה עולמית.

מאוחר יותר, לאחר שהתקבלה בעצרת האומות המאוחדות תוכנית החלוקה, כידוע, היישוב היהודי קיבל אותה בכאב רב, "ואת ארצי חילקו" (יואל ד ב), אך ערביי ארץ־ישראל וכנופיותיהם סירבו לקבל אותה, ופתחו במתקפה פראית על יהודי הארץ. כך שבמלחמת תש"ח ודאי הייתה מרידה באומות, כפי שסברו אותם שהתנגדו להכרזת המדינה, אבל הייתה להם רק טעות אחת, משום שהערבים הם אלו שמרדו באומות (המאוחדות) שליטי הארץ באותה העת, ולא היהודים שנאבקו באותם ערבים[72].

68. שבת פר' קרח, ל' סיון תש"ו, שבה נאספו כ־2,700 איש מראשי היישוב, בהם חברי הנהלת הסוכנות היהודית.
69. **לנתיבות־ישראל** ח"א – על חילול הקודש, מהד' מאבני המקום, עמ' קי.
70. "אין מקיפין בחילול השם'. אל אלהים ד', ריבונו של עולם, מנהיג העמים וקורותיהם ומציב גבולותיהם, גדול העצה ורב העלילייה אשר על כל דרכי בני אדם עיניו פקוחות, אשר נתן את תורתו זאת על ידי אבי הנביאים, ידרוש את עלבון ספר תורתו וקודשיו ואת כבוד שמו המחולל על אדמת היכלו" (**שם**).
71. "... כשהיינו בשוויץ אמר לי אבא ז"ל בוקר אחד: הרגתי את ניקולאי... לאחר יום יומיים הודיעו שהרגו את ניקולאי" (**מתוך התורה הגואלת**, ח"ב, עמ' קסה).
72. הנמקות אלו שמעתי מהרב אורי שרקי, ושפתיים יישק.

קידוש השם וחזרת המלכות לישראל

לאחר המבוא הגדול הזה אפשר להיכנס לטרקלין, שהוא המשמעות האמונית הנרחבת של הקמת המדינה בעצם ״חזרת המלכות לישראל״, שלפי דברי הרמב״ם (הל׳ מגילה וחנוכה ג: א) עומדת גם ביסוד ימי החנוכה.

החזרת המלכות לישראל, גם ללא שושלת מלוכה, אלא רק עם ממשלה נבחרת, היא סימן מובהק של גאולת ישראל, כמובא בספר מיכה (ד ח): ״ואתה מגדל עדר, עֹפֶל בת ציון, עדיך תֵּאתֶה ובאה הממשלה הָרִאשׁנה ממלכת לבת ירושלים״. ומסביר המלב״ים (שם) שקודם כל תתחדש ממשלה, כמו שהיה בתקופת השופטים, ורק אחר כך תחזור מלכות בית־דוד[73]. וכך גם דעת הרמב״ם, שהמאפיין המרכזי של ימות המשיח הוא שיבת המלכות לישראל וביטול שעבוד מלכויות[74]. זהו יסוד אמוני גדול ואי אפשר להאריך כאן בכל מלוא המשמעויות של הופעת מלכות ישראל ומלכות השם בעולם[75].

73. ״׳אתה מגדל עדר׳ – מסב פניו אל הר ציון הנזכר, אומר אליו, ׳אתה הר ציון׳, שאתה מגדל של העדר הלז שהוא עדר הצאן הצולעה והנידחה, תחילה תהיה כמגדל של צאן, ואח״כ תהיה עופל – שהוא מבצר חזק, ומפרש שזה יהיה בשלוש מדרגות, תחילה ׳בת ציון עדיך תאתה׳, שהגלויות יתחילו להתקבץ וגלות יהודה ובנימין שהם בת ציון שגלו מציון בחורבן בית שני יתקבצו אליך, ואח״כ ׳ובאה הממשלה הראשונה׳ – תבוא ממשלה קטנה, שיהיה להם קצת ממשלה והנהגה כמו שהיו לישראל בימים הראשונים לפני מְלָךְ מֶלֶךְ לבני ישראל שהיה להם שופטים מנהיגים אותם, ואח״כ תבוא ׳ממלכת לבת ירושלים׳, יהיה להם מלכות קבוע שהוא מלכות בית דוד, שאח״כ ימלוך המלך המשיח בממלכה קבועה, (וכן התבאר ביחזקאל סי׳ לד כג-כד, וסי׳ לו כד-כה, ועמוס ט יא), שמלכות בית דוד תתגלה בהדרגה, ותחילה לא יהיה רק במדרגת שופט ויתעלה לאט לאט עד שיהיה לה׳ המלוכה, עיי״ש״.

74. ״אבל ימות המשיח הוא זמן שבו תחזור המלכות לישראל, ויחזרו לא״י, ויהיה אותו המלך העומד מקום מלכותו ציון, ויתגדל שמו ויגיע לקצווי תבל יותר וגדול על ממלכת שלמה, ויכרתו עמו העמים ברית שלום, ויעבדוהו כל הארצות לגודל צדקו, ונפלאות יתגלו על ידו, וכל מי שיעמוד עליו יכריתהו ה׳ וימסרהו בידו... ולא ישתנה במציאות שום דבר מכפי שהוא עתה, זולתי שתהא המלכות לישראל... ויישארו בימיו החזק והחלש ביחס לזולתו, אלא שבאותם הימים תוקל על בני אדם פרנסתם מאוד, עד שיעבוד האדם איזה עבודה מועטת שתהיה ישיג תועלת גדולה...״ (פי׳ המשניות, מהד׳ הרב קאפח, הקדמת פרק חלק, עמ׳ קלט-קמד, ור׳ סוף הל׳ תשובה וסוף הל׳ מלכים).

75. ״אין המדינה האושר העליון של האדם. זה ניתן להאמר במדינה רגילה, שאינה עולה לערך יותר גדול מחברת אחריות גדולה, שנשארו המוני האידיאות, שהן עטרת החיים של האנושיות, מרחפים ממעל לה, ואינם נוגעים בה. מה שאין כן מדינה שהיא ביסודה אידיאלית, שחקוק

רבנו הרב צבי יהודה הזכיר במזמור י״ט[76] שכל הופעת גשמיות של ישראל בארץ־ישראל היא תגבורת קדושה[77], ומתוך כך:

> ארץ הקודש היא קודש, וכל העבודה שבארץ הקודש – כדברי החתם־סופר – היא קודש. פירות ארץ־ישראל יש בהן איזו נשמה, איזו לחלוחית קודש של מצווה כלל־ישראלית. **להמליך מלך ולהקים מלכות ישראל, מדינת ישראל וסידור שלטון בישראל – הוא קודש.** וכן כל מה ששייך לקיום מצווה זו, כל הטנקים ושאר כלי הנשק, בין שהם מתוצרת עצמנו בין שהם מתוצרת הגויים, כולם שייכים לקדושה הזאת. זאת הקדושה כפי שאנחנו מבינים אותה: ״אשר קידשנו במצוותיו״. כל מה ששייך לימים האלה הוא קודש, זאת פרשת הקדושה, קדושת היום הזה, קדושה קיימת, קדושה בכל תוקף, בכל תוקף קדושת היום – מתוך אמונה שלמה.

גם הרבנים הראשיים למדינת ישראל, הגריא״ה הרצוג זצ״ל והרב בצמ״ח עוזיאל, כתבו במאמריהם אודות קידוש השם הגדול שבתקומת מדינת ישראל[78].

בהווייתה תוכן האידיאלי היותר עליון, שהוא באמת האושר היותר גדול של היחיד. מדינה זו היא באמת היותר עליונה בסולם האושר, ומדינה זו היא מדינתנו, מדינת ישראל, יסוד כיסא ד׳ בעולם, שכל חפצה הוא שיהיה ד׳ אחד ושמו אחד, שזהו באמת האושר היותר עליון. אמת, שאושר נשגב זה צריך הוא לביאור ארוך כדי להעלות אורו בימי חושך, אבל לא מפני זה יחדל מלהיות האושר היותר גדול״ (**אורות**, אורות ישראל ו: ז).

76. שיחתו המפורסמת ביום־העצמאות הי״ט למדינת ישראל, ה׳ באייר תשכ״ז.
77. הציטוט מתוך **שיחות הרצי״ה – ארץ־ישראל**, ירושלים, תשס״ה, עמ׳ 266-267.
78. ״ראוי גם כן להעיר שהקמת מדינה יהודית בארץ־ישראל אחרי אלפים שנות גלותנו ועינויינו תקדש שם שמים ושם ישראל ותשמש כוח משפיע אמונה בהשגחת ה׳, וכמו כן תשמש הפגנה אלהית כנגד השקר והחוצפה של אלה הטוענים כי מאוס מאסנו ה׳, ח״ו, על שמאסו באישים ידועים ובתורות חדשות המכוונות לבטל את תורת משה ח״ו, ואין צריך לומר את התושבע״פ, והמעורבות כל־כך באלמנטים הנובעים מהאליליות, וד״ל. וכמה גדול הוא קידוש ה׳, וכבר אמרו רז״ל בירושלמי סנהדרין גדול קידוש השם מחילול השם, וכ״ש שבזה יימנע חילול ה׳, ויצא ע״י כך קידוש ה׳ גדול״ (הגריא״ה הרצוג, ״זכויות המיעוטים לפי ההלכה״, **תחומין**, ב, מכון צומת, אלון שבות, תשמ״א, עמ׳ 169).
״ואין ספק, לדעתי, שייסוד מדינה יהודית בארץ־ישראל, למקדש ולמקלט לעם ישראל, זה יהיה השלב של סוף הגלות, ואח״כ תבוא הגאולה, וכל המקרב את סוף הגלות, מקרב את תשובתם של ישראל, ומקרב את התפשטות ייחוד ה׳ באמת בעולם״ (**היכל יצחק**, או״ח, סי׳ לז).

היו מגדולי ישראל שראו בתקומת המדינה בסמיכות לסיום השואה קידוש השם גדול, ובמיוחד רבנים שניצלו מהתופת ומגיא ההריגה התייחסו למדינה בחרדת קודש[79].

הרב שמואל טוביה שטרן (תר״פ-תשס״ד), אב״ד מיאמי ונשיא אגודת הרבנים של ארה״ב[80], אף כתב שחיילי צה״ל מקיימים מצוות עשה של ״להקים לאחיו המת שם בישראל״ ו״לא ימחה שמו״.

רה״מ הראשון, דוד בן־גוריון, בשנותיה הראשונות של המדינה, התנגד להקמת מוסד יד־ושם. מדוע? הוא אמר: אנחנו לא צריכים את זה. כל מדינת ישראל זה נר זיכרון אחד, לא צריך מוזיאון פרטי, כל המדינה כולה זו אבוקת זיכרון גדולה.

גם הרב משה צבי נריה והרב יהודה עמיטל, בשיחותיהם לאחר מלחמת ששת הימים, מנגידים שתי תמונות היסטוריות: הצילום המפורסם של הילד היהודי הקטן בגטו ורשה שמרים את הידיים בחוסר אונים, וחיילי צה״ל במלחמת ששת־הימים שהתקיים בהם האמור: ״ורדפו מכם חמישה מאה ומאה מכם רבבה ירדופו...״ (ויקרא כו ח). איך בתקופה קצרה של עשרים־ושתיים שנה עובר עם מבירא עמיקתא לאיגרא רמא... אלו דברים שמי שמתבונן בהם באמת מבין מה גדול הוא יום זה. כי ה׳ דיבר טוב על ישראל.

המבט הרזי - גאולת השכינה

דיברנו עד עכשיו על ארבע קומות של חגיגת יום־העצמאות: דיברנו על הצלה ממיתה לחיים, משעבוד לחירות, קיבוץ גלויות ומצוות יישוב ארץ־ישראל, הרביעי זה קידוש ה׳. ישנה עוד קומה עליונה, המבט הרזי של תורת הסוד. מקובלים ציוניים

79. כמעשה המפורסם של האדמו״ר רבי אברהם יעקב מסדיגורא זצ״ל, שבימי העצמאות היה מטאטא את רחובות ת״א ומניף דגל ישראל מעל ביתו, ואח״כ הולך להתפלל עם הציבור ולומר הלל בבית־הכנסת הגדול בת״א, ״ובכך הודה לה׳ שקיבל את תפילתו וזיכהו לעלות לא״י״. כך העיד מכרו וידידו, הרב יששכר תמר מתל־אביב, במבוא לספרו **עלי־תמר** על הירושלמי.

80. שו״ת **השבי״ט**, סוף ח״ג (מהדורה ראשונה), קונטרס ״למען אמיתך״, ור׳ ספרנו: **המחזיר שכינתו לציון** ח״ב, ירושלים, תשע״ז, עמ׳ 508.

כמו הרב עובדיה הדאיה, הרב מרדכי עטיה[81], הרב יהודה זרחיה סגל[82], הרב הנזיר[83], הרב מנחם יהודא גץ[84] ועוד, משתמשים בביטויים של "גאולת השכינה", "התנוצצות אורו של משיח", "שיבת הנבואה" ובכינויים נוספים[85], וכוונתם למשמעות הרוחנית־הפנימית של התהליכים הארציים שמתרחשים כאן.

ניתן לראות התבוננות עליונה זו בתשובה המפורסמת[86] של הרב הדאיה אחרי מלחמת ששת־הימים בעניין "לא תחנם", שזו תשובה הלכתית בעיקרה, אבל הרב הדאיה, בהיותו פוסק ומקובל כאחד ובעל מסורת של שיטת פסיקה המשלבת בין נגלה ונסתר באופנים מסוימים, הנגלה והנסתר כמערכה אחת, הוא אומר לגבי משמעות הכיבושים הארציים של צה"ל במלחמת ששת־הימים: השכינה נגאלה, השכינה נפדתה, ואם חס וחלילה ניתן בחזרה לגוים את חבלי הארץ, אנחנו נכניס את השכינה עוד פעם לבית הסוהר ומי יודע מתי היא תיפדה שוב... דברים מפעימים.

ההלל וברכתו

כמה מילים בעניין השתלשלות עניין ברכת ההלל בקצרה רבה. בשנת תש"י, הרב הרצוג והרב עוזיאל תיקנו הלל ללא ברכה[87]. הרב עוזיאל סבר שאפשר הלכתית לברך על ההלל, אולם כתב שכל עוד ירושלים לא בידינו אנחנו לא מסוגלים נפשית לברך, וכשירושלים תחזור לידינו נוכל לברך. הרב הרצוג גם רצה לברך, אבל מכיוון שלא

81. בספרו **לך לך וסוד השבועות**.
82. **המחזיר שכינתו לציון** ח"ב, עמ' 515.
83. **שם**, עמ' 447.
84. **שם**, עמ' 522.
85. רמז מופלא ליום יסוד שבתפארת (ה' באייר), כיום הקשור לתהליך הגאולה ועילוי השכינה, מובא בפירוש **צדיק יסוד עולם** על מגילת רות המיוחס לאר"י ז"ל (ויש מייחסים אותו למהר"י סרוג), ג יג-יד – "חי ה' שכבי עד הבוקר", ור' ספרנו **המחזיר שכינתו לציון** ח"ג, עמ' 278.
86. "עוד זאת הנה כאשר זיכנו ה' לכבוש ארצנו ונחלתנו שהייתה עשוקה ביד זרים, הנה עתה אחרי הכיבוש נפדתה מיד העשוקה הסטרא־אחרא, ונכנסה לגבול הקדושה, ובזה הקמנו שכינתא מעפרא, שהייתה שרויה בגלות ביד זרים, ואם ח"ו נחזיר אפילו שעל כל דהוא הרי בזה אנו נותנים שליטה לקליפות ולסטרא־אחרא... ואפשר דזה התחלת הגאולה, הכנה למה שיהיה בעתיד במהרה בימינו..." (הגר"ע הדאיה, **ישכיל עבדי** ח"ח, או"ח, סי' מג).
87. **הרבנות הראשית לישראל: שבעים שנה לייסודה** ח"ב, היכל שלמה, תשס"ב, עמ' 738.

רצו שתהיה מחלוקת עם הרב מבריסק והחזון־איש[88] הם אמרו, לא יכול להיות שיהיה ״לא תתגודדו״ בעניין הזה, ועל כן החליטו שבשלב זה יאמרו ללא ברכה...

הרב זוין אמר על כך בזמנו[89] שזו בכייה לדורות שהתחשבו בעניין זה בדעתם של גדולי תורה שהם לא חברי הרבנות הראשית ולא מכירים בסמכותה.

אתם יודעים שהרב יעקב משה חרל״פ לא חיכה להוראה של הרבנות הראשית בעניין[90]. ביום־העצמאות, מביא את זה הרב מרדכי פירון[91] שהיה נוכח שם[92], הרב חרל״פ לבש את בגדי הלבן שלו, הבגדים המיוחדים עם השטריימל החגיגי, עם כל ה״ירושלמיות״, ואמר שזהו יו״ט ושצריך לשמוח בו. הרב חרל״פ אף אמר הלל שלם בברכה[93] והוסיף ״נשמת כל חי״ בשחרית. הוא לא חיכה שהרבנות הראשית תקבע את הברכה.

הרב הנזיר השתוקק לברך על ההלל, אבל אמר: ״חסר לי ה׳וציוונו׳ של הרבנות הראשית לישראל״[94]. הרב הנזיר נפטר בכ״ח באב תשל״ב. כשנה וחצי אחר־כך, חתנו, הרב גורן, דאג לפתור את החיסרון הזה כרב הראשי לישראל.

88. רבה הראשי של רמת־גן, הרב מ״י אושפיזאי, העיד שהרב הרצוג, הרב עוזיאל והרב מ׳ ראטה סברו שיש לומר הלל בברכה, אך כדי לא להרבות במחלוקת נמנעו מכך. ר׳ הנ״ל, ״הלל וברכתו ביום־העצמאות״, **אור המזרח**, קל-קלא, עמ׳ 247, וכך מסר גם הראשון לציון הרב יצחק נסים למשלחת הקיבוץ הדתי, ר׳ הרב שלמה אבינר, **באהבה ובאמונה**, ירושלים, תש״ס, עמ׳ 312 (מתוך מאמר הרב שמואל כ״ץ בספר **יובל השבעים לרה״ר** ח״ב, עמ׳ 841, 845). הרב אונטרמן אף נפגש עם החזו״א בניסיון לשכנעו להתיר עריכת נישואין ביום זה, אולם החזו״א התנגד לעניין (ש׳ כהן (עורך), **פאר הדור**, ד, ב״ב, תש״ל, עמ׳ רמג).
89. **יובל השבעים לרה״ר**, ח״ב, עמ׳ 890 הערה 6.
90. בהיותי בחור בשיעור א׳ בישיבת מרכז־הרב שאלתי את מרן רה״י הגר״א שפירא זצ״ל האם מי שבאמת שמח ביום־העצמאות רשאי לברך ברכת ״שהחיינו״ בשם ומלכות. הרב חייך אלי ואמר: ״מי שבאמת שמח, לא בא לשאול...״ הבנתי את הרמז ובירכתי בשמחה.
91. הרב מרדכי פירון (תרפ״ב-תשע״ד) היה הרב הצבאי הראשי השני של צה״ל, בדרגת אלוף. בצעירותו למד בישיבת מרכז־הרב. לדמותו ר׳ אביעד הכהן וצבי א. טל (עורכים), **ספרא וסייפא: ספר היובל לרב מרדכי פירון**, ירושלים, תשע״ד.
92. **שירת הים**, עמ׳ 485.
93. **שם**, עמ׳ 484, מפי ר׳ עמוס חכם ז״ל. שראה אותו מברך באחד מימי העצמאות הראשונים. הרב חרל״פ נפטר בז׳ כסלו תשי״ב.
94. בשם בנו, מו״ר הרב שאר־ישוב כהן זצ״ל, בתוך: **יובל השבעים לרה״ר**, ח״ב, עמ׳ 841, הערה 53, ואצל הרב אליעזר מלמד, ״להודות ולהלל על גאולתנו״, בשבע, 94, רביבים, ניסן תשס״ה.

אחרי מלחמת יום־הכיפורים בשנת תשל״ד, ראה הרב גורן את שפיפות הקומה שיש בעם, וכתב שהיות והמדינה הגיעה לגיל עשרים וחמש והיות והיא שרדה שלוש מלחמות קשות וניצחה בכולן (בדגש על ניסי ההצלה של מלחמת יום הכיפורים[95]) והיות וקיבוץ הגלויות הולך ונמשך וכבר יש כאן כשלושה מיליון יהודים, אז אפשר בהחלט להגיד שהנס של תש״ח הוא נס שמתקיים, וממילא מתעוררת עלינו חובה לברך על ההלל ביום־העצמאות[96]. ואז הוא תיקן את ברכת ההלל בהתחלה, אך ורק לשנת תשל״ד – זו החלטה שהתקבלה בניסן תשל״ד, ובעקבות זאת במרכז־הרב התחילו לברך על ההלל גם בלילה וגם ביום[97].

ההחלטה של הרב גורן התקבלה בהתלהבות אדירה בבתי־הכנסת במדינה, העם חיכה למשהו כזה שיוציא אותו מהשפיפות, ולאחר שראה הרב גורן שהציבור מקבל את השינוי בשמחה והתקנה התקבלה, החליט לקבוע זאת למדי שנה בשנה, וביום ג׳ אלול תשל״ד, הרב גורן בכוונה בחר את התאריך הסמלי הזה[98], כינס את מועצת הרבנות הראשית והעביר בהחלטה שאמירת ההלל בברכה היא עד ביאת משיח צדקנו.

כאשר תקפו אותו חלק מחברי מועצת הרבנות הראשית: איך אתה משנה מה שתיקנו קודמיך, הרב הרצוג והרב עוזיאל? ענה להם הרב גורן: אם הרב הרצוג היה חי אתנו היום והיה רואה את תוצאות מלחמת ששת־הימים, היה חוזר לשיטתו המקורית שצריך לברך על ההלל, וכבר הזכרנו שזו הייתה גם דעתו של הרב עוזיאל כאשר ירושלים תחזור לרשותנו.

95. הרב אליעזר שפירא אמר אחר כך לרב גורן: הסכמנו לקבוע רק לשנה הזאת, כי אחרי מלחמת יום־כיפור ניצלנו ממוות לחיים אז חייבים לברך על ההלל של הצלה ממוות לחיים באותה שנה, אך לא בשנים הבאות. הייתה גם דעה של הרב דוד שלוש, שהואיל והמהפך של המלחמה, שבו למעשה יצאנו מסכנת מוות לחיים, היה בימי חג הסוכות בהם ממילא אומרים הלל בברכה, על כן ראוי לכוון בו גם על ההצלה ממוות לחיים (שו״ת **חמדה־גנוזה** ח״א, סי׳ כא, הובא בספרנו **המחזיר שכינתו לציון** ח״א, עמ׳ 75).
96. למרות שהוא באופן אישי הנהיג בצה״ל הלל בברכה וברכת ״שהחיינו״ כבר משנת תש״ח.
97. הרצי״ה כתב במכתב לגר״ד ליאור, ששימש אז כרבו של כפר־הרא״ה, שיש לנהוג כפסק הרב גורן ולומר הלל גם בלילה (ר׳ **יום־העצמאות ויום־ירושלים ע״פ פסקי הרב ליאור**, עמ׳ 9 הערה 5, ערב יום־העצמאות תשס״ט), וכך נהגו גם במניין פרטי בביתו של הרב צבי יהודה עצמו מפני כבוד הרבנות (עדות הרב אבי גיסר מובאת אצל הרב אורי שרקי, **כליל התקדש חג**, תשס״ט).
98. יום פטירת מרן הראי״ה קוק, מייסד הרבנות הראשית לארץ־ישראל.

לכן, מבחינת הרב גורן אין כאן שינוי מהותי אלא רק שהמציאות ביררה את מה שבתש״ח עוד לא היו מבורר, ועל כן חזרנו למצב שהיה ראוי להיות מלכתחילה, לאחר שהתברר סופית שהמדינה היא בת קיום, והנס של תש״ח לא נעשה בכדי, וממילא נוצר חיוב להודות עליו.

כשהגיעו ר׳ אברום והרב אליהו זכר צדיקים לברכה לרבנות הראשית בשנת תשמ״ג, נערך דיון במועצת הרה״ר כיצד לנהוג מכאן ואילך[99]. הרב ישראלי אמר שיכתבו לא לברך, זו הייתה שיטתו[100] ביחס ליום־העצמאות[101]. הרב חיים דוד הלוי אמר חייבים לכתוב שיש לברך. ומישהו אחר הציע פשרה, שיכתבו שיעשו כמו שנהגו קודם וכל אחד יעשה מה שירצה. ואכן, יש כאלה שנהגו כמו שתיקן הרב גורן ויש כאלה שנהגו כמו בתקופה הראשונה.

שיטת מו״ר הגר״א שפירא בעניין ברכת ההלל

לר׳ אברום היה חילוק למדני מאוד מעניין, בהיות גאון ומיוחד מצא דרך מקורית מאוד[102]. אמנם את ברכת הלל הוא לא בירך, אולם את ברכת ״ברוך אתה ה׳ מלך מהולל בתשבחות״ שבסוף ההלל הרב בירך בשם ומלכות, כפי ששמעתיו במו אוזניי. זאת על־פי תשובה של רבי יעקב מליסא, בעל הנתיבות[103]. בספרו **חוות דעת** על שו״ע אבן־העזר[104] הוא כותב שכל ברכות השבח, גם אם אתה לא חייב בהן אתה

99. ״בדיון שהתקיים במועצת הרה״ר ביום ב׳ בניסן תשמ״ג נאמרו שלוש דעות: היה מי שרצה לבטל את התקנה, היה מי שביקש להותירה על כנה והייתה הצעת הפשרה שהתקבלה, והיא: להורות לציבור ׳לנהוג כמו בשנים הקודמות׳. בהוראה שפורסמה לציבור, הנוסח הוא: ׳סדרי התפילה הידועים והמקובלים מדי שנה בשנה יהיו כפי שנקבעו ונהגו בעבר׳״ (**הרבנות הראשית לישראל: שבעים שנה לייסודה** ח״ב, היכל שלמה, תשס״ב, עמ׳ 901).
100. ככל הנראה, עקב המצב הרוחני הירוד במדינה. ר׳ **דעות**, ב, עמ׳ 42.
101. אך ביום־ירושלים סבר שניתן לברר על ההלל.
102. העמידני על שיטתו זאת הרב שמיר שיינטופ, ר״מ בישיבת מרכז־הרב.
103. **נתיבות־המשפט** על שו״ע חו״מ, ספר ישיבתי מפורסם.
104. יו״ד, סי׳ קי, בית הספק, חלק החידושים: ״כן הוא בכל הברכות, דאדעתא דנדבה מותר לברך ולהודות אפילו בהזכרת שמו ית׳ כמו שמותר בי״ח ברכות להתפלל בתורת נדבה, ואדעתא דחוב אסור אפילו בלא הזכרת שמו, דהא אם בירך על הפת בריך רחמנא מלכא דעלמא וכו׳ יצא, ובספק אסור לברך אפילו בכה״ג...״

יכול להגיד אותן בשם ומלכות[105]. לפי דבריו שם יוצא שהיות ו״ברוך אתה ה׳ מלך מהולל בתשבחות״ זו ברכת השבח, אז לא צריך פה ״וציוונו״, ולכן ר׳ אברום בירך וכך נוהגים תלמידיו המובהקים: בנו, ראש־הישיבה הרב יעקב שפירא, הרב יהושע מגנס ועוד מתלמידיו. אבל לגבי הברכה הראשונה, כאן ר׳ אברום אמר היות ויש מאן דאמר ש״אשר קידשנו במצוותיו וציוונו׳ יש מקום לומר שצריך בשביל זה סנהדרין, ולשיטה זו זה ממש ברכה לבטלה, אז הוא אמר שהוא לא רוצה להכריע בזה ולכן הוא לא בירך.

יחד עם זאת, שיטתו הייתה שמי שנוהג לברך – יכול לברך. ב״מחברת הגבאים״ של ישיבת מרכז־הרב היה כתוב בזמן שלמדתי בישיבה שמשתדלים לשלוח חזן שמברך, ואני בעיניי ראיתי, בתפילת שחרית ביום־העצמאות חבר שלי היה חזן, ומיד אחרי שמונה־עשרה שאל את ר׳ אברום האם הוא יכול לברך, הרב שאל אותו מה הוא נוהג, הוא אמר לו שהוא נוהג לברך והרב אמר לו שיברך, אז הוא בירך וכל הקהל בירך אחריו, ליד ר׳ אברום. כלומר, ר׳ אברום נהג לאפשר לאנשים לברך. אבל הוא עצמו לא בירך את הברכה הראשונה[106]. אחרי שנפטר מו״ר הגר״א שפירא, בישיבת מרכז־הרב אימצו את המנהג שלו כדי לבטא את ההמשכיות לדרכו, ולכן כעת, למיטב ידיעתי, כבר לא מברכים לפני ההלל. חילוק מורכב.

גם לגבי אמירת ההלל בערב יום־העצמאות, מי שמברך בערב זה על סמך פסק הרב גורן. היה לו ויכוח ארוך שנים על כך עם הרב משה צבי נריה[107], האם ההלל ביום בערב פסח הוא הלל של גאולה או שהוא הלל הנאמר על מצוות קרבן פסח, ועל כן אי אפשר ללמוד ממנו על מקומות אחרים. החת״ם־סופר סובר שאם אירע הנס בלילה יש לומר את ההלל בלילה, ולכן לפי הרב גורן עיקר הנס היה בלילה, הוא סובר שעיקר ההצלחה של צה״ל בקרבות הייתה דווקא בלילה, ולכן צריך לומר הלל

105. דבר דומה זכינו למצוא בספר **משפטי שאול: ארץ ותורה**, שלוקט מכתביו של מו״ר הגר״ש ישראלי זצ״ל (תש״פ, מוסד הרב קוק), סי׳ קמז בעניין ברכה על נס ואמירת הלל על הנצחון במלחמת העצמאות, עמ׳ תמא, ״וכן מצינו לעניין ברכה אחרונה דהלל... ומזה חזינן דכל שמכוונים לריבוי בתשבחות אינו איסור״.

106. ר׳ ספרנו **המחזיר שכינתו לציון** ח״ב, עמ׳ 456.

107. הגר״ש גורן, **תורת השבת והמועד**, תשמ״ב; הרב נריה, ״אימתי קוראין את ההלל?״, כפר הרא״ה, תשל״ח. ר׳ הרב פרופ׳ נחום רקובר, **הלכות יום־העצמאות ויום־ירושלים**, ירושלים, תשמ״ה.

גם בלילה וגם ביום[108]. בוויכוח הזה ממשיכים בימינו הרב אורי שרקי[109] והרב אריאל אדרי[110]. כפשרה, הרב ליאור פוסק[111] שיש לומר בלילה הלל ללא ברכה וביום הלל בברכה.

בסיכום הדברים, צריך לדעת שמאז ועד היום לא שונתה ההחלטה העקרונית של מועצת הרה״ר של הרב גורן, שנתנה אפשרות לברך עד ביאת משיח צדקנו – כך שמי שמברך היום, סומך על ההחלטה הזאת.

נודה לקב״ה שכשם שזכינו לראות את איילת השחר של ה״אתחלתא דגאולה״ כך נזכה לראות עין בעין בשוב ה׳ ציון, בגאולה השלמה במהרה בימינו, אמן ואמן.

108. **תורת השבת והמועד**, עמ׳ 431. הרב אורי שרקי מסביר זאת באופן אחר: היות והמנדט הבריטי פקע בשתים־עשרה בלילה של ליל שבת, יוצא שעיקר הנס של היציאה מעבדות לחירות נעשה בלילה ולא ביום, שהרי מדינת ישראל קמה ביום שישי בצהריים בכדי להימנע מחילול שבת. מועצת העם הייתה אמורה להכריז בשבת קודש, עם פקיעת המנדט הבריטי בשעה שתים־עשרה בלילה, ובכדי שלא לחלל את שבת הוקדמה ההכרזה לשעה ארבע אחה״צ, אז היה מצב ״תלוי ועומד״ עד שתים־עשרה בלילה, ובשתים־עשרה בלילה נכנסה לתוקף.

109. בספרו **כְּלֵיל הִתְקַדֵּשׁ חָג: על אמירת הלל בליל יום העצמאות**, הוצאת ארז, תשס״ט.

110. בספרו **שחר אהללך**, חוסן ישועות, תשס״ח.

111. שו״ת **דבר חברון** – מועדים, יום־העצמאות. ור׳ **שם** – ענייני אמונה והשקפה, פרק י׳.

הגאולה בסוד השבעים

שבעים

נעסוק בקצרה בעניין המיוחד של המספר שבעים מתוך פרספקטיבות של תהליכי עומק מן העבר, דרך ההווה ולקראת העתיד, אי״ה.

אנחנו יודעים שהמספר שבעים הוא מספר כללי (תפארת־ישראל, פרק לא) ומספר יסודי בהיווצרותו של עם ישראל, ככתוב: ״כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים״ (בראשית מו כז), וכפי שמסביר המהר״ל בספר גבורות השם (פרקים ט, יב).

המספר שבעים הוא גם המספר התמציתי של גרעין אומות העולם[1], ורק כאשר מופיעות שבעים האומות בשלמותן יכול להיווצר עם ישראל[2].

כאשר יעקב אבינו אומר לעשיו: ״... ויהי לי שור וחמור״ (בראשית לב ו), הוא רומז לו בכך על היותו שקול כנגד כלל אומות העולם. בפנימיות התורה[3] מוסבר ש״שור״ ו״חמור״ מכוונים כנגד עשו וישמעאל, שני ראשי אומות העולם, מימין ומשמאל, ״חמור״ כנגד הימין, ״שור״ כנגד השמאל. ישנן שלושים וחמש אומות ששייכות יותר ליסוד השקיעה בחומר ושורשן בישמעאל, ״עם הדומה לחמור״ (קידושין סח, א),

* מתוך שיחה בבוקר יום־העצמאות השבעים למדינת ישראל (תשע״ח) ביישוב נריה, כינוס של דברי תורה והודאה לכבוד עיצומו של יום.

1. ״ומפני כי עכו״ם הם מן העולם הטבעי לכך היו שבעים אומות, כי עולם הטבע נברא בשבעת ימי בראשית, וכנגד שבעת ימי עולם הטבע היו שבעים אומות, כנגד כל יום עשרה. והאומה היחידה הייתה על הטבע והיא כנגד השמיני כי השמיני הוא על הטבע, ולכך ראויה לישראל התורה שהיא על עולם הטבע...״ (**תפארת־ישראל**, פרק א).
2. ״וכן תמצא בישראל שכל האומות נבראו קודם כי שבעים אומות היו בדור הפלגה כחז״ל (פדר״א פ׳ כד) ואף עמון ומואב תמצא כי היו לעם קודם שהיו ישראל, כי כאשר יצאו ממצרים והיו לעם כבר ישבו עמון ומואב בארצם, שמזה תראה כי היו לאומות ונתיישבו בארצם קודם ישראל, כי יש על ישראל משפט הצורה שהיא יוצאת באחרונה, והנה ישראל ראוים שייקראו עם זו שהם צורת השלמה לעולם...״ (**שם**, פרק יב).
3. בסוף תקו״ז, תיקון עשיראה, ״שור וחמור אינון ממנן דעשו וישמעאל״.

וכנגדן שלושים וחמש אומות ששייכות יותר לחוסן הגשמי ושורשן באדום, "רב תבואות בכוח שור" (משלי יד ד), וביחד – שבעים אומות העולם[4].

נחזור כעת לדברי המהר"ל. היות ושבעים הוא המספר המינימלי שמאפשר את יצירת האומה, על כן שעבוד מצרים יכול להיות רק כשעם ישראל מגיע לשבעים נפש. בפחות מכך אין מציאות לישראל וממילא אין ממשק עם אומות העולם, ועל כן אין הגעה למצרים לשם השתקעות ואין שעבוד. אם כן, מדוע אברהם ויצחק מגיעים למצרים? משום "מעשה אבות סימן לבנים" (בראשית רבה מ: ו; רמב"ן לבראשית יב ו), באופן פרטי, האבות עוברים בחייהם מעין המאורעות העתידים לבוא על בניהם, אבל לא שהגרעין התמציתי של עם־ישראל כבר נכנס לשם.

כך גם מסביר המהר"ל[5] מדוע יוכבד נולדה דווקא בין החומות עם ההגעה למצרים, משום שבכדי לשלוט בישראל היו צריכים המצריים שהגעת ישראל לשבעים נפש תתרחש בהיותם ברשותם, כהרף עין, זה יוצא וזה בא או ספק יום ספק לילה. זהו הביטוי הראשוני לסגולת המספר שבעים בישראל.

עוד אנחנו נפגשים במספר שבעים אצל יוסף, היודע שבעים לשון[6] (סוטה לו, ב) ומשום כך יכול להיות ה"משביר לכל עם הארץ" (בראשית מב ו). גם אצל חברי הסנהדרין הגדולה מופיע המספר שבעים (סנהדרין א: ו[7]), המבטא את שלמות ההנהגה הציבורית

4. "... כי השבת הוא קודש להשי"ת ולכן מי שהוא נוטה וסר מן השי"ת אינו ראוי לו השבת. וכנגד שבעים אומות והם גויי הארצות אשר הם סרים מן השי"ת לצד ימין ולא נתן השבת לעובדי פסילים אשר הם סרים מן הש"י לצד שמאל גם כן אינו ראוי השבת..." (הקדמת המהר"ל לספר **דרך־החיים**, עמ' יג, מהד' לונדון).
5. "וכאשר תתבונן על גודל השגחה עוד בירידתם למצרים, אין לאחר ולא להקדים ביאתן, כי עם ביאתן למצרים היו ע' נפש, כי יוכבד נולדה בין החומות. שכבר אמרנו לך כי לא היה ראוי השעבוד והירידה למצרים רק עד שהיו שבעים נפש, כי ישראל משתתפים לאומות במספר הזה שהוא שבעים, רק כי האומות הם שבעים אומות ובבני יעקב היו שבעים פרטים בלבד. והטעם ידוע למבינים, כי האומות יש בהם הריבוי ולפיכך מספרם שבעים אומות, שכל אומה יש בה ריבוי, וישראל אומה יחידית פרטית ולפיכך היה מספר שלהם רק שבעים פרטים, וזהו מעלת ישראל שהיא אומה יחידית..." (**גבורות־השם**, פרק יא).
6. ור' **תפארת־ישראל**, פרק לא.
7. ור' עוד ירושלמי סנהדרין א: ב.

בישראל[8]. היות ו״אין בית דין שקול״ ובכדי לבטא את הכרעת הדין הברורה, לעתים נוצר צורך להוסיף עוד חברים למניין הדיינים בכדי להגיע להכרעה ברורה.

גם בתהליכים לאומיים משמעותיים בהיסטוריה, המספר שבעים תופס מקום חשוב. כידוע, משך גלות בבל היה שבעים שנה, כאמור בפרשת בחוקותי (ויקרא כו לב-לה):

> והשימותי אני את הארץ, ושממו עליה אויביכם היושבים בה. ואתכם אזרה בגויים והריקותי אחריכם חרב והיתה ארצכם שממה ועריכם יהיו חרבה. אז תרצה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה, ואתם בארץ אויביכם, אז תשבות הארץ והרצת את שבתתיה. כל ימי השמה תשבות את אשר לא שבתה בשבתותיכם בשבתכם עליה.

רש״י (שם) עורך את חשבון שבעים השמיטין שלא נשמרו, וכן יש חישובים בעניין זה גם במפרשי ספר יחזקאל (ד ה)[9]. אם מחשבים את כל השנים שמלכו מלכים רשעים (או בתקופת השופטים, בשנים שבהן ישראל הרשיעו מעצמם), מגלים שעם ישראל ביטל שבעים שמיטין ויובלות[10] וכנגדם נגזרו עליו שבעים שנות גלות בדיוק[11], וכפי שקובעת המשנה (אבות ה: ט): ״גלות בא לעולם על עובדי עבודה־זרה ועל גילוי עריות ועל שפיכת דמים ועל השמטת הארץ...״ (ור׳ יומא ט, ב).

8. ״אמנם יש בישראל שבעים זקנים והם שבעים סנהדרין ונקראו עי״ן העדה כי יש בהם עין השכל. ואין זה גלוי כי השכל הוא נעלם מן האדם הגשמי והם בית־דין מופלא שנגלה להם החכמה המופלאת והנעלמת ואין זה יוצא אל הגלוי, והם כמניין סוד, לכך שבעים זקנים הם תוך כלל ישראל. כי דבר שהוא תוך הכלל אין זה דבר גלוי. אבל האומות הם שבעים בעצמם ובוודאי דבר זה גלוי ממש, וזהו שווי האל״ף והעי״ן, מפני כי האל״ף היא ידיעת הנעלם, וזהו עי״ן השכל, והעי״ן הוא גלוי ממש. וי״ל גם כן כי לכך האל״ף והעי״ן שווים בתמונה ובקול ואין הפרש רק שהעי״ן מורה על נסתר שיצא אל הגלוי והאל״ף מורה על נסתר שאינו יוצא אל הגלוי, וכן העכו״ם יוצאין אל הגלוי כמו שמורה על זה העי״ן שאינם דבקים בכוח פנימי קדוש, אבל ישראל כוח עליון שלהם עומד בהעלמו ובהסתרו, שהם דבקים בכוח קדוש עליון״ (**דרשות המהר״ל**, דרוש על המצוות).
9. רש״י, רד״ק, מלבי״ם, אברבנאל.
10. עד לחורבן הבית הראשון נספרו בסך הכל 117 שמיטין ו-16 יובלות.
11. מבט בסגנון המהר״ל יסתכל על כך באופן פנימי יותר: הכרח הגלות הנגזר על ישראל במדבר גורם לחוסר קביעות מוחלטת בארץ, המתבטא בחוסר יכולת ומסוגלות לאומית לשמור שמיטה כהלכתה לאורך דורות, ולא להפך. אולם נקודות המבט משלימות זו את זו.

על כן, שיבת ציון בימי בית שני מתחילה להתרחש לאחר שבעים שנות גלות[12], כדברי ירמיהו הנביא (ירמיהו כט י): "... כי לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקֹד אתכם והַקֵמֹתי עליכם את דברי הטוב".

גם בספר דניאל (ט כה) מדובר על חזון גלות וגאולה של "שָׁבֻעִים שִׁבְעִים", שבעים פעמים שבע שנים[13], שגם שם מדובר לפי המפרשים על דרך חישוב משך ימי הבית השני במכפלות של שבע שנים[14].

המספר שבעים מבטא גם מעגל שלם של שנות חיי האדם הפרטי[15], וכפי שרואים בתהלים (צ י): "ימי שנותינו בהם שבעים שנה". הגמרא בתענית (כג, א) אף מספרת על חוני המעגל שתמה "מי איכא דניים שבעין שנה בחלמא", פרק זמן המבטא מעגל משפחתי בין־דורי שלם, "לי ולניני ולנכדי" (בראשית כא כג), שלושה דורות, "עד כאן רחמי האב על הבן" (רש"י, שם, ע"פ בראשית רבה נד: א).

ישנה מחלוקת בגמרא בפרק "חלק" (סנהדרין צט, א) כמה שנים נמשכים ימות המשיח. אחת השיטות קשורה גם היא למספר שבעים, וכך מובא בברייתא[16]:

12. ישנם כמה חישובים אפשריים של מניין השבעים: א. טעות המלך בלשצר, שחישב מהתחלת מלכות בבל שבעים שנה. ב. חשבון דניאל, שחישב מתחילת גלות בבל בכיבוש יהויקים ומסתיים מניינו בשנת הצהרת כורש ותחילת בניין המקדש. ג. טעות המלך אחשורוש, שחישב משנת גלות יהויכין. ד. החישוב שהתממש לבסוף – מתחיל בחורבן בית־המקדש הראשון עד חידוש בניין בית שני (ע"פ מגילה יא, ב). בהקשר לכך מובא בשם הגר"א: "'הקב"ה חישב את הקץ': פירוש, כמו שכתוב 'בעתה אחישנה'. ואמרו: 'לא זכו – בעתה, זכו – אחישנה'. והעניין, כאשר הקב"ה נותן קץ וחשבון על זמן הגלות, לא מתגלה מאיזה זמן להתחיל לחשוב. ואם ישראל זוכים, מתחיל מזמן קודם ומסתיים מניין הקץ תחילה. וזהו: 'זכו – אחישנה'. ואם ח"ו לא זכו, מתחיל מזמן המאוחר. וזהו שאמר כאן ש'ברוך הוא' על שהקב"ה חישב את הקץ של ארבע מאות שנה לעשות כמו שאמר לאברהם אבינו, תיכף מאותו זמן שאמר לאברהם אבינו" (**הגדה של פסח עם פירוש הגר"א השלם**, ירושלים, תשנ"ג, עמ' עד).
13. ר' סנהדרין צח, א שיחידה של שבע שנים נקראת "שבוע".
14. מהכיבוש הבבלי הראשון של נ"נ עד כורש – עברו 52 שנה (שהן "שבעה שבועים" ויתרה קטנה שלא מונים אותה) ואחר כך לפי מניין השנים של חז"ל (המובא **בסדר־הדורות**), מכורש עד חורבן הבית השני עברו 438 שנה (שהן 62 סדרות שלמות של 7 ויתרה קטנה שגם היא מעוגלת (רס"ג ורמב"ן, מלבי"ם שם ע"פ דברי רבי יוסי **בסדר־עולם**. לעומת זאת, לפי הא"ע בית שני עמד 434 שנה, ובהתאם לכך הוא מחשב את מנין שבעים השבועים).
15. ר' **נתיב־העבודה**, סוף פרק יא, בעניין העונה איש"ר.
16. "וירצו לומר דשינוי השלווה והשקט והשמחה שיהיה בימות המשיח מהטלטול והטירוד והעצב של הגלות יהיה כ"כ גדול שיהיה נרגש כל אותן השנים למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה, ומשם

תניא, רבי אליעזר אומר: ימות המשיח ארבעים שנה, שנאמר (תהלים צה י): "ארבעים שנה אקוט בדור". רבי אלעזר בן עזריה אומר: שבעים שנה, שנאמר (ישעיהו כג טו): "והיה ביום ההוא ונשכחת צר שבעים שנה כימי מלך אחד", איזהו מלך מיוחד – הווי אומר זה משיח. רבי אומר: שלושה דורות, שנאמר (תהלים עב ה): "ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים"[17].

בהמשך מביאה הגמרא שיטות נוספות ומיוחדות: שיטת רבי הלל המפורסמת[18], שיטת 365 שנה כמניין ימות החמה, שיטת רב נחמן מימי נח עד עכשיו, שיטת רבי יהודה אמר שמואל כמיום שנברא העולם ועד עכשיו, שיטה נוספת – ימות המשיח שבעת־אלפים שנה. כל מימרה מוסיפה על קודמתה בעומק המבט האמוני ממתי אפשר לראות את פעולתה של ההארה המשיחית בעולם. אנחנו יודעים שכבר בבריאת העולם, "ורוח אלהים מרחפת על פני המים" (בראשית א ב), זה רוחו של מלך המשיח (בראשית רבה ב: ד; שם ח: א). צריך להתרומם ולראות את רוח אלהים הזו שמרחפת על פני המים מבעד לכל התהליכים הארציים.

לסיכום הדברים עד כה: ראינו כיצד המספר שבעים חורז תהליכים מחזוריים שלמים, וכן רמוז בו סוד הגלות והגאולה בחיי העם ובמהלך "שנות דור ודור".

ואילך שכבר הורגלנו בו לא יהיה חשוב בעינינו כדבר חדש ולכן לא נקרָאנו עוד בשם ימות דמשיח" (רבי רפאל עמנואל חי ריקי, **יושר לבב**, אמשטרדם, ה'תצ"ז).

17. "ימות המשיח ארבעים שנה... שבעים שנה... הוא דבר פלא, האם על זמן קצר ייחל ישראל כאלפים שנה בגלות? אבל הוא הדבר אשר דיברנו, דפליגי על ראשית 'ימות המשיח' שהם רק הכנה להאושר המקווה שאז יתקיימו הבטחות כל הנביאים בעצם תומן – 'באחרית הימים'; על זה הזמן הראשון פליגי, חד אמר דלא יארכו 'ימות המשיח הראשונים' רק ארבעים שנה, שבמשך הזמן הזה כבר יהיו ישראל ראוים לקבל פני משיח בן־דוד עם כל בחינותיו, ולקבל כל הטובות הנפלאות שהבטיחו הנביאים על אחרית הימים, וחד אמר, שבעים שנה יארכו ימות המשיח הראשונים, הזמן של משיח בן־יוסף, להכין את לבב ישראל לאביהם שבשמים, באופן שיהיו ראוים לכל הנחמות והייעודים הנפלאים של באחרית הימים" (הרב יקותיאל אריה קאמלהאר, **אהבת הקדמונים**, בילגוריי, תרח"ץ, עמ' צ).

18. "אין משיח לישראל", ור' רש"י על אתר המסביר שכוונתו שהקב"ה יגאלם בעצמו, ור' ביאורים נוספים אצל הרב מנחם מנדל כשר, **התקופה הגדולה** ח"א, ירושלים, מהד' תשס"א, עמ' 155-166.

יובל השבעים הראשון: גאולה בדרך הטבע - שנות ה׳תקס״ח-ה׳תרל״ח

כעת, ב״ה, אם נתבונן נראה דברים יפיפיים. ניקח שבעים שנה אחורה נגיע לשנת תש״ח, עוד שבעים שנה אחורה נגיע לתרל״ח, עוד שבעים שנה אחורה נגיע לשנת ה׳תקס״ח. מה קורה בתקס״ח?

בח׳ אלול ה׳תקס״ח, רבי מנחם מנדל משקלוב, תלמידו הישיר והקרוב של הגר״א, עולה לארץ־ישראל עם הקבוצה הראשונה של תלמידי הגר״א[19] העולים לארץ במצוות רבם[20], הסובר כי הגאולה תתחיל ברישיון האומות וכפי שכתב במפורש[21].

19. ר׳ בספריו של ד״ר אריה מורגנשטרן, **משיחיות ויישוב ארץ־ישראל במחצית הראשונה של המאה הי״ט**, יד בן צבי, ירושלים, תשמ״ה; **גאולה בדרך הטבע: תלמידי הגר״א בארץ־ישראל 1800-1840**, ירושלים, תשנ״ז; **השיבה לירושלים: חידוש היישוב היהודי בארץ־ישראל בראשית המאה הי״ט**, הוצאת שלם, ירושלים, תשס״ז.

20. ״זה מאה וארבעים שנה מיום שעלו אבותינו תלמידי הגר״א לא״י בשנת תקס״ט, השיירה הראשונה בשבעים נפש משקלוב, יבנה דרייסין, הגיעה לצפת ביום ח׳ אלול תקס״ט. מי יוכל לספר ומי יוכל לתאר את מסירות נפשם ומכל־שכן את רוחם הסוערת ׳בסערת אליהו׳ רבנו הגר״א לשם קירוב הגאולה על־ידי קץ המגולה. כי ראו ברוח קודשם כי הגיעה עת לחננה כי בא מועד, כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחננו...״ (מתוך הקדמת הרב ישעיהו חשין, ראש המלמדים בת״ת ״עץ־חיים״ ומצאצאי תלמידי הגר״א, לספרו **דברי ישעיהו**, י״ל ע״י חתניו, ירושלים, תשט״ז).

21. על דברי הזוה״ק (תיקוני־זוהר חדש, כז, א) ״ובגין דבעא משה רחמין עלייהו. שמאלא דוחה – ולא יפקון ביה ישראל, וימין מקרבת – דאיהי ימינא מטה כלפי חסד״, כתב הגר״א: ״׳וימין מקרבת׳ – כמ״ש ׳וברחמים גדולים אקבצך׳ שיפקון בסטרא דימינא, אבל בתחילה יתער בשמאלא, שמאלו תחת לראשי, והוא יהיה פקידה כמו שהיה בבית שני בימי כורש, ולא יצאו בו, ואחר כך יתער ימינא...״
וכן כתב בביאורו לספד״צ דף י׳, עמ׳ 20 (מהדורת ראם, וילנא תרע״ג), וז״ל: ״וזה סוד שיעור ימות המשיח כשיעור עטרת ביסוד רק אם יזכו יבוא קודם וימלוך משיח בן־יוסף כמו שאול קודם לדוד, וזה היה מתחיל אם זכינו בתחילת האלף החמישי כו׳, וז״ש שתי אלפים ימות המשיח (סנהדרין צז, א, ע״ז ט, א), אז אין בין עוה״ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות (שם צט, א), אבל משיח בן־דוד שיבוא אז בלע המות לנצח, וזה נקרא לעתיד לבוא״. למקורות נוספים ר׳ הרב אריה שפירא, **אחרית כראשית**, ירושלים, תשס״ג.
גם מבחינה הלכתית סבר הגר״א שמצוות יישוב א״י נוהגת גם בזמן הגלות, וכפי שהעיר בביאור הגר״א, יו״ד רסז: קסא דלא כשיטת רבנו חיים כהן בתוס׳ בכתובות (קי, ב ד״ה ״הוא״), שאינה נוהגת בזה״ז.

ראשית עלייתם של תלמידי הגר״א לארץ הייתה כחלק מההכנה לקראת שנת ״קול ה׳ת״ר״, המקובלת[22] כשנה המסוגלת לגאולה[23].

שלושים השנים הראשונות שלהם בארץ היו קשות מנשוא, אך לאט לאט ובמסירות נפש עצומה הניחו את היסודות ליישוב יהודי משמעותי בארץ, ואף הגיעו למצב של רוב יהודי בירושלים מזה מאות שנים.

ראוי לציין שלעליית תלמידי הגר״א קדמה במקצת עליית החסידים תלמידי הבעש״ט (שנת ה׳תקל״ז), וכמובן הימצאותו של היישוב הספרדי בארץ־ישראל, שקלט את העליות הללו והתגבש מאות שנים קודם לכן לאחר גירוש ספרד (שנת ה׳רנ״ב), ובמיוחד סביב ארבע ערי הקודש: ירושלים, טבריה, צפת וחברון.

מכל מקום, בשבעים השנים הראשונות לעליית תלמידי הגר״א, אנו רואים את חיזוק היישוב היהודי בארץ־ישראל טיפין טיפין, פתיחת שערי החכמה העליונה והתחתונה בשנת ה׳ת״ר[24], פעילותם של מבשרי הציונות הרב אלקלעי והרב קלישר, פעילותו של השר משה מונטיפיורי והיציאה מחוץ לחומות העיר ירושלים, בונה השכונות ר׳ יוסף (יאשע) ריבלין, ולקראת סוף התקופה נוסד ״מקווה ישראל״, בית הספר החקלאי העברי הראשון בארץ־ישראל ואתו למעשה נוסדה גם התשתית החקלאית ליישוב החדש.

יובל השבעים השני: הקץ המגולה והופעת הציונות - שנות ה׳תרל״ח-ה׳תש״ח

עברו שבעים שנה ואנחנו בדיוק בתרל״ח, כמאמר השיר: ״בבוקר לח בשנת תרל״ח...״ והנה, ״אם המושבות״, המושבה הראשונה – פתח־תקווה, נוסדה על ידי

22. סנהדרין צט, ב; זוהר ח״א, קיז, א.
23. הרב יהודה אלקלעי היה היחיד שכתב ששנת ת״ר כשנת פקידה פירושה כל מאה השנים שמשנת ה׳ת״ר עד שנת ה׳תרצ״ט, ואף הוסיף וכתב דברים מחרידים שהתגשמו למרבה האסון בשנים ת״ש-תש״ה (**שלום ירושלים: כתבי הרב אלקלעי**, א, עמ׳ 34, מוסד הרב קוק, ירושלים, תשל״ה; י״ל לראשונה בשנת ת״ר). כך כתב הר״י בן־נון, והצדק עמו.
24. ״ובשית מאה שנין לשתיתאה יתפתחון תרעי דחכמתא לעילא, ומבועי דחכמתא לתתא, ויתתקן עלמא לאעלא בשביעאה כבר נש דמתתקן ביומא שתיתאה, מכי ערב שמשא, לאעלא בשבתא. אוף הכי נמי, וסימניך ׳בשנת שש מאות שנה לחיי נח וגו׳ נבקעו כל מעיינות תהום רבה׳״ (זוהר ח״א, וירא, קיז, א). [תרגום: ״ובשש מאות שנה לאלף השישי ייפתחו שערי החכמה למעלה ומעייני החכמה למטה. ויכין עצמו העולם להיכנס באלף השביעי כאדם המכין עצמו ביום השישי אחר־הצהרים להכנסת השבת, כן גם בזה. וסימנך: ׳בשנת שש מאות שנה לחיי נח וגו׳, נבקעו כל מעיינות תהום רבה׳״].

צאצאי תלמידי הגר״א, ובהם ר׳ יואל משה סלומון[25], שהושפע גם מכתביו של הרב צבי הירש קלישר, וגם הם חדורים תקוות גאולה וישועה, ״ואת עמק עכור לפתח תקוה״ (הושע ב יז).

עם ייסודה של אם המושבות מתחילים, למעשה, שני תהליכים, בדיוק כפי שקבעה הגמרא יותר מאלף שנים קודם לכן[26]. התהליך הראשון הוא הופעת הקץ המגולה[27] (סנהדרין צח, א), המהפכה החקלאית של הארץ והפרחת השממה על ידי המושבות החקלאיות. זוהי גאולת הארץ. במקביל מתחיל התהליך השני: גאולת העם מן הגלות, וכפי אופיו המיוחד עליו שעמד כבר רבי יהושע מקוטנא[28], ״עוד אקבץ עליו לנקבציו״ (ישעיהו נו ח). פירוש: ״קיבוץ אחר קיבוץ״, גלים של עלייה, ״פולסים״, עלייה ראשונה, עלייה שנייה, לפרקים ולא בבת אחת... בהמשך, עם הקמת הקיבוצים – מופיע גם הקיבוץ כפשוטו... שני התהליכים החשובים הללו מתחילים בשנת תרל״ח.

בשבעים השנים הראשונות המצב הוא של גישושים, עדיין בלי צביון מובהק, בירורים ארוכי טווח, כמו ״עצות מרחוק אמונה אומן״ (ישעיהו כה א). אחר־כך מגיעות שבעים שנה מעשיות מאוד.

״כי אלהים יושיע ציון ויבנה ערי יהודה וישבו שם וִירֵשׁוּהָ...״ (תהלים סט לז), בניין הארץ, הקץ המגולה, להוציא את הארץ משממותה, ״ויזרעו שדות ויטעו כרמים ויעשו פרי תבואה״ (שם קז לז), זה העניין של החייאת הארץ והפרחת השממה, מטעי פירות ההדר ונטיעת הכרמים, יחד עם תחילת שיבת ״אפרוחיה לתוכה״[29].

25. ר׳ אודותיו הרב עודד וולנסקי וד״ר שמחה מנדלבוים, **ר׳ יואל משה סלומון – פועלו ותולדותיו**, ירושלים, תשע״ב.
26. מגילה יז, א: ״ומה ראו לומר קיבוץ גליות לאחר ברכת השנים? דכתיב (יחזקאל לו ח) ׳ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא׳״.
27. ר׳ בהרחבה **שירת אומה לארצה**, הרב עוזי קלכהיים, אריאל, ירושלים, תשמ״ז.
28. ״ואין ספק שהיא מצווה גדולה כי הקיבוץ הוא אתחלתא דגאולה, ונאמר ׳עוד אקבץ עליו לנקבציו׳, וע׳ ביבמות דף סד שאין השכינה שורה פחות משתי רבבות מישראל, ובפרט עתה שראינו התשוקה הגדולה הן באנשים פחותי ערך הן בבינונים הן בישרים בלִבותם, קרוב לוודאי שנתנוצץ רוח הגאולה...״ (**ישועות מלכו**, יו״ד, סי׳ סו, התשובה נכתבה בשנת תרנ״א).
29. ״וזה הוא סימן גדול לישראל שמיום שגלו ממנה לא נתיישבה שם אומה כלל אבל היא חרבה ושממה עד שישובו אפרוחיה לתוכה...״ (רבנו בחיי לבראשית יז כד).

כשהתהליך הזה מגיע לשלב קריטי ואחרי שכבר נזרעים הזרעים של העצמאות המדינית, מתרחשת השואה הנוראה, אשר גדולי ישראל רבים ראו בה את חבלי משיח הקשים מנשוא[30], "ייתי ולא איחמיניה" (סנהדרין צח, ב), "והיתה עת צרה אשר לא נהיתה מהיות גוי עד העת ההיא..." (דניאל יב א). "ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה והבאתי אתכם ציון" (ירמיהו ג יד). "העצמות היבשות כל בית ישראל המה" (יחזקאל לז יא). ולאחר השואה הנוראה התקיים האמור: "הנה אני פֹּתֵחַ אֶת־קִבְרוֹתֵיכֶם וְהַעֲלֵיתִי אתכם מקברותיכם עמי; והבאתי אתכם אל אדמת ישראל" (שם לז יב).

או אז, כאשר נמצאים בארץ־ישראל קצת יותר משישים ריבוא יהודים, קמה המדינה[31]. "קול דודי דופק" (שה"ש ה ב), "כימי צאתך מארץ מצרים" (מיכה ז טו).

יובל השבעים השלישי: הקמת מדינת ישראל - ה' באייר ה'תש"ח-ה'תשע"ח

מה התרחש בשנת ה'תש"ח[32]? חוזרת להופיע קומת הכלל. ההופעה הלאומית־ציבורית שבישראל מתגלה מחדש. לא רק קומת יחידים או "קהילות קודש" של יישוב פלוני־אמוני.

עם תקומת המדינה והתחדשות קיום מצוות יישוב ארץ־ישראל הכללית־ציבורית, "שלא נניחנה ביד זולתנו מן האומות או לשממה" (רמב"ן הוספות לספה"צ, מ"ע, ד), מופיעה מחדש קומת הציבור, "קמה אלומתי וגם ניצבה" (בראשית לז ז), ומתוך כך ועל גבי זה "חזרה מלכות לישראל" (ע"פ רמב"ם, הל' מגילה וחנוכה ג: א) והופיע קידוש שמו הגדול לעיני כל אפסי ארץ. מתחילה תקופה חדשה בהיסטוריה היהודית, "וכפר אדמתו עמו" (דברים לב מג), פיוס אלהי עם ישראל וכריתת הברית החדשה (ירמיהו, לא).

30. ר' לעיל מאמרנו: "מגילת אסתר – בימים ההם בזמן הזה".
31. "והאוכלוסא שתהיה לא בארץ הגלות כי אם בארץ־ישראל, ובמספר הראוי, שישים ריבוא, תהיה תחילת צמיחת קרן לבית ישראל" (עולת־ראי"ה ח"א, עמ' שפז).
32. ר' לעיל מאמרנו: "זה היום עשה ה', נגילה ונשמחה בו".

יגדל נא כ"ח ה' - כ"ח אייר ה'תשכ"ז

בתוך יובל שבעים זה עוברות להן עוד תשע־עשרה שנה, שזה מעגל שלם של שנות הלבנה[33] שבה נמשלה כנסת ישראל, ומופיעה תשועה גדולה שכמוה לא הייתה כאלפיים שנה בניצחון הפלאי במלחמת ששת־הימים.

בדרשה בפני בני קהילתו ערב מלחמת ששת־הימים[34] אמר הרב מרדכי עטיה, ראש ישיבת המקובלים "החיים והשלום", שהוא משוכנע שכעת תפרוץ מלחמה גדולה עם הערבים ושאנחנו נשחרר את ירושלים, משום שכל החיילים הצעירים כבר נולדו אחרי שקמה המדינה, הם הגיעו לגיל צבא כשהם בני־חורין במהותם, ומתוך כך ניתן להכריע את הערבים ולשוב לירושלים. זהו מבטו של מקובל שמבין לעומק את משמעות תקומת מדינת ישראל.

בשנת תשכ"ז ישנם כבר שישים ריבוא גברים יהודים בארץ־ישראל, ו"מבשרת ירושלים" מתחילה להופיע. עם השיבה של העם אל הארץ, גם הארץ שבה אל העם. מגיעים למדרגת העיר שחוברה לה יחדיו ושלא נתחלקה לשבטים[35].

שבעים השנים הראשונות לקיומה של המדינה מתאפיינות בשינוי מהותי של חיי עם ישראל ובתקופת שגשוג ורווחה כלכלית שכמותה לא חווה עמנו מאז ימי שלמה המלך. יחד עם זאת, המלחמות טרם חדלו ואויבינו עדיין מבקשים את רעתנו. גם מבחינה רוחנית עדיין רבה הדרך לפנינו.

33. ע"פ דברי הרב דוד שלוש והרב שלום נתן רענן, הובאו בספרנו **המחזיר שכינתו לציון**, המזרחי העולמי, ירושלים, תשע"ז, ח"ג, עמ' 72 (הרב שלוש); **שם** ח"ב, עמ' 72 (הרב רענן).
34. ר' **שם** ח"ג, עמ' 295.
35. הוספה מאוחרת ע"פ דברי מו"ר הרב אלישע וישליצקי זצ"ל באחד משיעוריו: בשנת ה'תנש"א, ישנם כבר כשישים ריבוא חיילים יהודים בצבא הסדיר, ומתוך כך נופלת ממלכת הרשע בארץ צפון ולמעלה ממיליון יהודים שבים לארץ אבות, ועוד יקוים בהם האמור ברות (מדרש רבה, רות): "מתוך ששבה אל עמה, שבה אל אלהיה" בב"א. ור' בספרו של הרב אורי רדמן, **זרע אמוניך: הגיור בעידן המודרני**, רצון יהודה, פ"ת, תש"ף.

בפתח יובל השבעים הרביעי - ה׳תשע״ח-ה׳תתל״ח

כיום, בעמדנו בפתחו של היובל השני לגאולת עיר האלהים, ישנם קרוב לשישים ריבוא יהודים בירושלים לבדה[36], ״פרזות תשב ירושלים״ (זכריה ב ח). המספר הזה הוא בעל ערך רב מאוד. כעת עובדים על מספר פרויקטים תחבורתיים משמעותיים מאוד בירושלים: סיום הקמת רכבת מהירה לירושלים, רכבות קלות בכל העיר, כבישי גישה מהירים נוספים ואפילו רכבל עד הכותל ולמרגלות הר־הבית. ממש ״היינו כחולמים״ (תהלים קכו א). ירושלים מתכוננת לקראת הבית השלישי.

משהו מיוחד התרחש השנה, שעלינו להתבונן בו ולהבין דרכו את גודל השעה. עד עצם היום הזה אומות העולם כולן מתכחשות לתוצאות מלחמת ששת־הימים, ״הכיבוש״, ״השטחים״... ומה הלב של הכול? ירושלים, הר־הבית.

והנה, בתשע״ח, בדיוק כשהסתיים היובל הראשון לתשועת מלחמת ששת־הימים, הגיע מלך אדום[37], אנחנו יודעים, כמו שהגמרא אומרת על כורש, שהוא היה ״טיפוס״ קצת מוזר, היה לו פרופיל מיוחד. קצת עם יין, קצת עם נשים, קצת עם כסף וזהב... והוא הכריז קבל עם ועולם שהוא מכיר בירושלים כבירת מדינת ישראל ואף עשה מעשה והעביר את שגרירות ארצו לירושלים. גמרנו, נגמר הסיפור[38]. במבט פנימי, אנו עדים לתופעה מופלאה, ״שרו של עשו מודה ליעקב אבינו על הברכות״. מה המשמעות של זה מבחינה רוחנית?

במובן הארצי הפשוט, יש כאן דבר אדיר שיכול לסייע מאוד ליישוב ארץ־ישראל, אבל בעומק העניין, מבחינה רוחנית התנגדותו של העולם הנוצרי מתפוגגת, והוא הולך ונעשה יותר ויותר בשל לקיום הנבואה ״כי מציון תצא תורה ודבר ה׳

36. נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנאספו בשנת תשע״ו ופורסמו לציבור בשנת תשע״ח.
37. דונאלד ג׳ון טראמפ, נשיא ארה״ב ה-45 שהנו חסיד אומות העולם ביחסו ליהודים ולמדינת ישראל, זכרה לו אלוקים לטובה (ע״פ נחמיה ה יט). וכבר דרשו דורשי רשומות בדרך הלצה: ״ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום...״ – סופי תיבות אובאמה (קודמו בתפקיד), שהיה העוין מבין נשיאי ארה״ב והצר את צעדינו מלכת ברחובותינו ומלבנות בתינו בכל חבלי ארצנו, וברוך שפטרנו מעונשו של זה.
38. ואכן, מצווה גוררת מצווה, ובחלוף שנה נוספת זכינו להכרה ברמת הגולן, ועוד שנה עברה וזכינו להכרה בחוקיות ההתיישבות ביהודה ושומרון ובמספר הישגים משמעותיים נוספים, וברוך המקום שומר הבטחתו לישראל.

מירושלים״ (ישעיהו ב ג). כעת, הכדור חוזר אלינו. עלינו מוטל להרים בכוח את קולה של מבשרת ירושלים בתוכנו ומתוך כך גם אל הגויים. אין הדבר תלוי אלא בנו.

זה אומר שמשנת תשע״ח, אחרי שבעים שנה לתקומת המדינה והתבססותה החומרית האדירה, מגיע עידן חדש, העידן הירושלמי, הופעת קומת ירושלים וחצרות בית ה׳. העידן הזה שבתוכו נגיע בקרוב ממש ל״רוב יושביה עליה״. לא רק שישים ריבוא כבתש״ח, אלא שלראשונה מאז גלות עשרת השבטים, שבטי הצפון בשלהי ימי הבית הראשון, יהיה פה מצב של ״רוב יושביה עליה״. והמשמעות של זה מבחינת יישוב הארץ היא אדירה: חלה, מעשרות, תרומה ועוד יהיו מדאורייתא, מעמד השמיטה ישתנה גם הוא במקצת, יחזור חיוב הקרבת קרבנות או בניין מקדש לחלק משיטות הפוסקים. הוויכוח על סדר הגאולה מוכרע, קיבוץ גלויות קדם לביאת משיח, שמיטה תתעצם – יחזרו דברים שקשה לנו עדיין לדמיין.

גם לרבנים ולתלמידי החכמים לא תהיה יותר ברירה, הם יצטרכו להתאחד באמת. על מנת לפתור כל מיני בעיות שתיווצרנה הם יצטרכו להחזיר גם את הסמיכה ולהקים סנהדרין, הם יצטרכו להחליט מה הם עושים עם הר־הבית[39] ועוד.

גם מבחינה רוחנית, הרכב האוכלוסייה במדינה יהיה יותר ויותר נוטה לכיוון רוח הדת והאמונה, וגם ההנהגה המדינית תשקף זאת. זאת תהיה ״תורת המדינה״, ״משנת המדינה״, ״הלכות מדינה״. כל הדברים האלה צריכים להתחיל להופיע בשבעים השנים הקרובות. ריבונו של עולם מוביל אותנו בתחנות הללו.

ככל שאנחנו מתקרבים לתחנות הללו, העניינים של הזהות היהודית, המשמעות הפנימית של תנועת ההתיישבות, הנעשה בהר־הבית, נוכחים יותר ויותר בסדר היום הציבורי. צומחת לאיטה שכבת הנהגה אמונית ותורנית למדינה, ומתוך כך גם מתגברים לעתים הבירורים ביחס לאותה שכבת הנהגה ותיקה שהולכת אט־אט ומפנה את מקומה, מעבירה את המקל לדור המנהיגים הבא. בינתיים, אותה שכבה נאחזת ״בקרנות המזבח״ של (דת) הדמוקרטיה, מעמד הפקידות. ״האמת תהיה נעדרת״, אמ״ת ראשי־תיבות – אקדמיה, ממשל, תקשורת. שם, במקומות הללו, נאחזים להם אותם נציגים, ועל כך מתנהל כעת בירור נוקב... המקל כבר עבר,

39. ר׳ בהקדמתנו לספר **לשכנו תדרשו: הר־הבית ומקום המקדש בימינו, בתורתו של הגאון הרב אליהו יוסף שאר־ישוב כהן זצ״ל**, בעריכתנו ובעריכת הרב ידידיה הכהן, דברי שיר, עתיד לראות אור אי״ה לקראת קיץ תשפ״א.

השאלה היא האם אנחנו מוכנים בענווה להנהיג, האם אנחנו מכינים את עצמנו לקראת הייעוד הגדול שעל מדינתנו להיות, "ממלכת כהנים וגוי קדוש" (שמות יט ו).

על כן, ביום־טוב הזה, ביום הגדול הזה, יום שאירעו בו כל־כך הרבה דברים טובים לעם ישראל, אולי עוד נזכה שתיכתב יום אחד בלשכת הגזית החדשה "מגילת תענית" של דברי ימי הבית השלישי, שתכלול בוודאי את תחנות גאולתנו. יום בלפור, יום סן־רמו, יום י"ז בכסלו (קבלת החלטת האו"ם על הקמת המדינה ותכנית החלוקה – י"ז בכסלו תש"ח[40]), יום־העצמאות, יום־ירושלים, יום הר־הבית, יום חידוש הסנהדרין, יום חידוש הסמיכה, יום החלת מצב "רוב יושביה עליה", יום חידוש קרבן פסח, יום חזרת משפטי התורה לישראל, יום ביטול המחיצות ואיחוד מנהגי העדות, יום הנחת אבן פינה למקדש, יום חנוכת המקדש, עד ליום ההוא שבו "יהיה ה' אחד ושמו אחד", במהרה בימינו, אמן ואמן.

40. כהצעתו הראשונית של הרה"ר הגרי"א הרצוג (ר' מאמרי הרב שמואל כ"ץ בנושא "מכ"ט בנובמבר לה' באייר". פרוטוקול ישיבת מועצת הרה"ר ביום זה, פורסם ע"י הרב כ"ץ באתר "כיפה" ביום י"ז כסלו תשע"ח, במלאת 70 שנה להחלטה זו) וכן דעת הרב מרדכי שריקי, ראש מכון רמח"ל, בספרו **גאולת ישראל** ח"א, מכון רמח"ל, ירושלים, ה' אייר תשע"ז, עמ' 6.